

פנינים יקדים
מפרד"ס התודה
על סדר פרשיות השבוע

וילך

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ד המקובל
רבי בניהו יששכר שמואלו שליט"א

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נדה שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

נר ה' נשמת אדם

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה

הטהורה

של מרת אמנו

הרבנית הצדקנית

מוצת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואל

בת מזל ע"ה

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

נר ה' נשמת אדם

חוברת זו לעילוי נשמת

מאיר בן חיה רחל
נלב"ע ח' טבת התש"ס
פייגא רייזל שושנה בת רבקה
נלב"ע י"א שבט תש"ע
אברהם בן נעמי
נלב"ע כ"ב אב תשס"ג
רבקה בת מלכה
י"א חשון תשפ"א
לוי בן רחל
ג' תשרי תש"ע

להצלחת התורם הנכבד וב"ב

החפץ בעילום שמו
גמר חתימה טובה, וכל טוב סלה
ברוחניות ובגשמיות, אמן

עריכת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט

"והעושה פדיון זה באופן זה בוודאי משלים שנתו" (שער הכוונות)

כמנהגו של רבינו הרב חיים ויטל תלמיד רבינו האריז"ל זיע"א וכמנהג כל גדולי המקובלים מדי שנה בערב ראש השנה ויום הכיפורים

יערכו ראשי ישיבת המקובלים "נהר שלום" שליט"א

פדיון נפש

הגאון הגדול הצדיק המקובל רבי בניהו שמואל'לי שליט"א

עם כוונות הרש"ש זיע"א

הפנא קדישא הגה"צ המקובל רבי שלום שמואל'לי שליט"א

בערב ראש השנה ובערב יום כיפור

02-624-9000

יש להעביר את השמות וסך 36 ₪ שהוא כולל 160 פרוטות לכל שם ולכל פדיון השמות יתקבלו לפדיון ערב ראש השנה עד כ"ח אלול בערב ולפדיון ערב יום הכיפורים עד ח' תשרי בערב

מרוך הרה"ק מרדכי שרעבי זיע"א נשתיי מנקשים ממנו שינתיו ענור חולים, היה עושה עבורם את הפדיון ופש עם כוונות הרש"ש זיע"א, אשר בנחוח להחזיר לאדם את הצלם הרוחני שנסתלק ממנו ועל ידי זה מתרפא.

המגיד מסזריטש זיע"א פעם חתה אשת רב העיר מזריטש, והמגיד אמר שהגיע זמנה להפטר מהעולם, ולאחר חתונתו של רב העיר, ערך המגיד זיע"א פדיון נפש ע"פ הקבלה בכסף שנתנה לו הרבנית, והציל את חייה ממות בטוח.

מרוך הרה"ק סופר זנוק"ל בזמן מלחמת נפוליון, ערך מרוך החתם סופר, פדיון נפש ע"פ הקבלה, לכל אושי העיר פרשבורג ובזמן ההפיצות לא מת אפ"י יהודי אחד על אף שנחרבו כל בתי העיר (מלבד ד' בתיים) ויהי נפלא גדול!!!

כל כספי הפדיון קודש להחזקת מוסדות 'נהר שלום' מיסודו של המקובל האלוקי רבי מרדכי שרעבי זיע"א

המשתתפים בפדיון נפש גם לראש השנה וגם ליום כיפור יזכו ששמותיהם ינסו לקודש פניהם לפדיון שעורך זקן המקובלים מרוך ר"ה החסיד רבי שלום שמואלי שליט"א

עריכת פדיון נפש מסוגל להציל מגזרות קשות לכלל ולפרט

"והעושה פדיון זה באופן זה בוודאי משלים שנתו" (שער הכוונות)

הפדיון נפש

שמבטיח שנה טובה ומאושרת!

מי סידר את הפדיון לראשונה?

בספר שערי רחמים כתב: "פדיון נפש המקובל מאלהיו הנביא זכור לטוב". הוא מובא גם ברמב"ן, ה'שמן ששון' בשם האריז"ל ורבי חיים ויטאל, הרש"ש הקדוש, החיד"א, רבי חיים פאלאג'י ועוד.

ההבטחה המופלאה:

"העורך פדיון נפש באופן זה - בוודאי משלים שנתו!"

(הגהות 'שער הכוונות')

יש לכם בעיה? - זה הפיתרון!

"פדיון נפש זה הוא תועלת ותרופה לכל צרה שלא הבוא, ובפרט לחולים שיתרפאו במהרה!"

(פרי עץ חיים)

האם זה בדוק ומנוסה?

"וכבר היו מנסים ובודקים אותו יותר מאלף פעמים, והיה מועיל בעזרת ה' תכף באותה שעה, והיתה ניכרת תועלתו ותרופתו לכל אדם!"

(פרי עץ חיים)

מי צריך לערוך את הפדיון?

"שיהיה עורך הפדיון תלמיד חכם, אשר יראתו קודמת לחכמתו ובקי בכוונות האריז"ל והרש"ש"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

מתי צריך לערוך את הפדיון?

"לערוך פדיון נפש בכל ערב ראש השנה וערב יום הכיפורים"

(מנהגי רבותינו המקובלים)

האם הפדיון עובד גם בזמננו?

בזמן מלחמת נפוליאון, ערך מרן החתם סופר "פדיון נפש" לכל תושבי פרשבורג. בזמן הפצצות, נחרבו כל בתי העיר אולם אף יהודי לא ניזוק, ויהי לפלא גדול!

(ספר עם לבדו ישכון, מכת"י החת"ס)

איך משפיע הפדיון על האדם?

לבד מהגוף והנשמה, יש לכולנו גם 'צלם'. ה'צלם' הוא חלק רוחני השורה על האדם, מחיה אותו ושומר עליו מכל רע. אם ה'צלם' נפגע או מסתלק, נפגעת השמירה על האדם, ואז הוא יכול להיפגע בגופו או בפרנסתו וכי"ב. עריכת הפדיון כראוי - משיבה את ה'צלם' למקומו, ולהגנה מיטבית על האדם.

כיצד נערך הפדיון?

הרב הפודה כותב צירופים של שמות הקודש שעולים כמניין 160, ועל כן צריך 160 פרוטות מכסף (ק"ס פרוטות). 160 הוא בגימטריא צלם, והוא משיב את הגנת הצלם על האדם, ועולה גם כמניין עץ - כי האדם עץ השדה! לאחר הפדיון ניתן הכסף כצדקה לעניים תלמידי חכמים.

(עפ"י מהרח"ו והחיד"א)

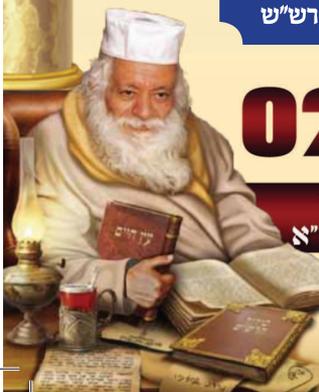
ידוע שגם מורנו ורבנו המקובל רבי יצחק כדורי צוק"ל היה מעביד מעות הפדיון מידי שנה בערב ר"ה ובערב יו"כ למורינו ורבנו הגה"צ רבי בניהו שמואלי שליט"א בכדי שיערוך בעבורו את הפדיון נפש בכוונות הרש"ש

02-624-9000

כל כספי הפדיון קודש להחזקת מוסדות 'נהר שלום' מיסודו של המקובל האלוף רבי מרדכי שרעבי זצ"ל

כולל אברכים מצוינים, שיעורים בתורת הקבלה, כולל חצות, כולל ליל שישי, ישיבת בני הומנים, שעורי תורה, פעולות להפצת הזוהר הקדוש, הוצאת ספרים ועלוני תורניים. תפילות להצלחת עם ישראל, תיקון נפטרים, פדיון נפש, בית תמחו, תמיכות חג ליתומים ואלמונות, קמחא דפסחא, פעילויות לילדים ונוער, הבית היהודי - יעוץ במגוון נושאים

ספרי החגים עכשיו על המדף

כיפור

ראש השנה

סוכת רחמים

סוכות

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

שיעור שבועי ממורנו ורבנו שליט"א

פרשת וילך

התשפ"א

הלכות ומנהגי יום כיפור

א. בערב יום כיפור באשמורת הבוקר, צריך לעשות מנהג הכפרות כמ"ש בשעה"כ וז"ל: מנהג של הכפרה, המנהג הנזכר בספרי הגאונים היה מורי ז"ל נזהר מאד לקיימו, והיה לוקח תרנגול אחד לבן לכל אחד מבני הבית הזכרים, ותרנגולת אחת לבנה לכל אחת מבנות הבית הנקבות, ולאשה מעוברת ישחוט עליה מספק שנים, תרנגול אחד זכר אולי הוא זכר, ותרנגולת אחת נקבה אולי הולד נקבה, ועוד תרנגולת אחרת בשביל האשה עצמה, נמצא שהם ג' תרנגולים, ב' נקבות ואחד זכר לכל אשה מעוברת. וזמן שחיטתו הוא בליל ערב יוה"כ באשמורת קודם עלות השחר אחר הסליחות, וסוד הדבר הוא לכפות את הדינים עכ"ל.

ב. בסיבוב הכפרות יזהר שלא יאמר זה התרנגול ילך לשחיטה ואני יכנס וכו' אלא יאמר ואכנס אני. וכשואמר זה חליפתך תמורתך כפרתך וכו' יכוין לשם חת"ך בר"ת. ועושין בהם כנגד ד' מיתות ביי"ד לכפר על האדם, ולכן צריך האדם להרהר בתשובה באותה שעה.

ג. נכון שיסבב תחילה לעצמו קודם שמסבב לאחרים. כדי שיבוא זכאי ויכפר על החייב, ולא להיפך.

ד. נהגו שבעה"ב מברך על כסוי הדם, ומאחר שיש הרבה עופות לשחוט יברך בעל הבית על הראשונה, ואחד מבני הבית יברך על השנייה והשלישית וכן עזה"ד, וכן השוחט יכסה גם הוא לבסוף.

סדר ערב יום כיפור

ה. מצוה לאכול בערב יוה"כ ולהרבות בסעודה. ועיקר המצוה היא ביום ולא בלילה ומ"מ טוב לעשות סעודה עם פת גם בלילה. והמרבח באכילה ושתיה ביום תשיעי, ע"י הכוונה שלו והברכות והמצות שעושה באכילתו ושתיתו הנופנית מתקן בחינת יום התשיעי ועשירי, לפיכך ירבה באכילה ושתיה כנגד שני ימים, ולפחות יעשה שתי סעודות על הפת כדי שיצטרך לברך המוציא וברכת המזון לתקן בחינת החיצוניות ע"י אכילה ושתיה והברכה, ובסעודת הבוקר יכוין לתקן בחינת החיצוניות של היום, ובסעודה המפסקת יכוין לתקן בחינת החיצוניות של מחר. והאדם יעשה כל מעשיו לשם שמים וה' יתברך לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ו. גם הנשים חייבות במצות אכילה ושתיה בערב יו"כ.

ז. מצוה לאכול דגים בערב יוה"כ בשחרית דוקא, ויש הנוהגים לאכול דגים סרדינים לרמוז לסר דינים.

ח. מנהג חסידי "בית אל" בכל ערב יוה"כ אחר תפלת שחרית מלקין לכל אחד ד' פעמים מלקות, ואח"כ עושין לו ד' מיתות ב"ד. וכן הוא מנהג ישיבתנו הקדושה ק"ק חסידים "נהר שלום", לעשות סדר המלקות וד' מיתות ב"ד בכל ערב יום כיפור עוד מזמן רבנו המקובל האלהי רבי מרדכי שרעבי זצ"ל.

ט. צריך כל אדם להקפיד בערב יום הכיפורים שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה, וגם מי שאין דרכו בכך כל השנה, עכ"פ ביום הנורא הזה, צריך לטבול ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו בו כל ימות השנה, ואם אמרו חז"ל כי בכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו, ק"ו ביוה"כ שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתייצב לפני אלהיו ית' מן הבא בידו, ולא יקדים לטבול עד שעה קודם הצות היום.

י. טוב שיטבול האדם בערב יוה"כ, לכה"פ תשע טבילות וכך יהיה סדר טבילתו, בראשונה, יכוין להעביר הזוהמה והטומאה מעליו בכח שם אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה העולה גי' מקוה.

ובטבילה השניה יכוין לתיקון הכעס, ויכוין כי כעס עם הכולל גי' מקו"ה וגם גי' אהי"ה במילוי ההי"ן כזה: אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה.

והשלישית למתק הדינים והגבורות במים שהם החסדים.

והרביעית לתקן מה שפגם בשם ע"ב יו"ד ה"י וי"ו ה"י.

והחמישית לתקן מה שפגם בשם ס"ג יו"ד ה"י וא"ו ה"י.

והשישית לתקן מה שפגם בשם מ"ה יו"ד ה"א וא"ו ה"א.
והשביעית לתקן מה שפגם בשם ב"ן יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה.
ובשמינית לפשוט מעליו בגדי החול. ויכוין עוד שתכלה שנה וקללותיה.
ובתשיעית לקבל עליו הארת קדושת יום הכיפורים.

ואם חל יום הכיפורים בליל שבת יכוין בטבילות שבת, אלא שבשעה שמכוין לקבל הארת שבת, יכוין גם לקבל הארת יום הכיפורים. וכ"ז מלבד הכוונות הנזכרות בדברי האר"י והרש"ש זיע"א וכנודע ליודעי ח"ן.

יא. כתבו הקדמונים העל ידי טבילה במקוה ימשך לאדם מהרת הלב וקדושת המחשבה, ויהיה לו לסיוע גדול להדבק בבורא עולם. ועל ידיה מתקדש האדם ונעשה כבריה חדשה.

יב. אם האיש אנוס שלא יוכל לטבול, ישפוך על גופו תשעה קבין מים בהיותו עומד ערום, ויבא אדם אחד וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו, ותשעה קבין אלו הם כל קב הוא תל"ב דרהם כי כל קב הוא ארבעה לוגין, וכל לוג הוא ק"ה דרהם. ואם אין לו כלי אחד שיכיל כל תשעה קבין יחלקם בשנים או שלש כלים, אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפין, ויזהר לשפוך השני קודם סיום קלוח הראשון וכן יעשה בשלישי.

יג. ואם גם זה אינו יכול כגון מי שהוא חולה או שיש לו אונס אחר יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך הסדר: יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן עז"ה עד עשר פעמים. ויחזור ויערה עשר פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשר אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשר פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשר אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים.

יד. בערב יוה"כ הגם שיאכל כמצותו, מורא שמים יהיה חופף עליו. ויזהר למען דעת פירוש סדר עבודה שיאמר ביוה"כ כדי להבין הדברים שמוציא מפיו. ויטבול בהכנעה גדולה על כל פנים.

טו. כל אדם ינשק ידי אביו ואמו בערב יוה"כ לעת ערב קודם שילך לבית הכנסת ויבקש מהם מחילה, ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם, ומי שאינו עושה כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו. דאם בין אדם לחברו חיבו חז"ל לבקש מחילה קודם יוה"כ, כל שכן מאביו ואמו, שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום. ואם הבן שוטה ולא ביקש, הם יתנו לו מחילה שיאמרו בפיהם, אנכי מוחל לבני פלוני על כל מה שחטא לי מחילה גמורה. וכן (הבעל) יתן מחילה לאשתו על אשר בזבזה מן הבית שלא כרצונו. וכן על כל תלמיד שיש לו רב בעיר, ילך אצלו קודם יוה"כ ויבקש ממנו מחילה.

טז. נוהגים לעשות התרת נדרים בערב יום כיפור, ומנהג ירושלים לומר סדר התרת קללות, וכן הוא מנהג ישיבתנו הק', ואם אפשר ישבו עשרה דיינים כדי שתועיל התרה זו גם לנידוי.

יז. ישתדל ליתן כופר נפשו צדקה לעמלי תורה בעין יפה, ומצוה ליתן בפרהסיא דממנו יראו וכן יעשו שיתנו איש כמתנת ידו.

סדר הוידוי במנחה בערב יום כיפור

יח. מתפללים תפילת מנחה קודם סעודת מפסקת וצריך להתוודות בה שמא יארע דבר קלקלה בתוך הסעודה. היחיד אומרה אחר תפילת שמונה עשרה לאחר פסוק יהיו לרצון הראשון. והש"צ אינו חוזר על וידוי זה ועל חטא אף לאחר תפילתו.

יט. אע"פ שהתודה אדם קודם אכילתו, מ"מ עיקר הוידוי הוא קודם שיתקדש החג. ולכן אחר האכילה חוזר ומתודה שוב. כ. הוידוי צריך להיות מעומד, וישחה בעת הוידוי לאות הכנעה.

כא. אין צריך לפרט החטא, ואם רצה לפרט החטא הרשות בידו. ואם מתודה בלחש נכון לפרט החטא, אבל שליח ציבור לא יפרט החטא.

כב. סדר הוידוי צ"ל על סדר א' ב', ויכפול אותיות מנצפ"ך, ויכוין לתקן מ' ספירות דו"א בבחינת ג' כלים פנימי אמצעי וחיצון כמפורט בסידור רבנו הרש"ש. ויכה על ליבו בכל פרט שמזכיר, מעומד. ובסדר על חטא יש לאמרו בסדר א"ב ובסדר תשר"ק ובשני הסדרים יכפול אותיות מנצפ"ך.

כג. כשמתודה, יתכוין להתוודות גם על חטאים שעבר עליהם בשנים שעברו אע"פ שלא חזר עליהם, ועל חטאים שחטא בגלגולים קודמים. וגם יכוין להתוודות על כל אותם נשמות שהן משורש נשמתו, ועל כל נשמות ישראל מצד הערבות של כלל עם ישראל.

כד. חסידים הראשונים היו כותבים באגרת עונותיהם כשהיו חוטאים כדי להתוודות על חטאתם וכדי שייזכרו ויתחרט ויעשה תשובה. וטוב לילך אצל חכם שילמדנו סדר תשובה ותיקון על עונותיו. ואין זה בכלל מפרש חטאיו לרבים.

כה. טוב לומר קודם הוידוי לשם יחוד קבה"ו וכו' הנה אנחנו באים לקיים מ"ע של הוידוי בעדנו ובעד כל עמך ישראל החיים והמתים, כדכתיב איש או אשה כי יעשו מכל הטאת האדם ואשמה הנפש ההיא והתודו את הטאתם אשר עשו. ויהי נועם וכו' ויכוין לקיים מ"ע של הוידוי.

סדר סעודה מפסקת

כו. יאכל סעודה המפסקת בשמחה ובכבוד ראש מחרדת היום, אך לא יאכל במרוצה ובדאגה כי האכילה בענין זה מזקת ח"ו, אלא יאכל במתינות ובישוב הדעת. ויפסיק לאכול מבעוד יום כדי שיוסיף מחול על הקודש, ויזהר שלא יאכל אכילה גסה ולא מאכלים כבדים כדי שלא יתגאה בתפילתו, ולא יאכל מאכלים המחממים את הגוף ולא מאכלי חלב שלא יבא לידי קרי ח"ו.

כז. טוב ונכון להשתדל מאד להאכיל עניים על שולחנו בעת סעודת מפסקת, ויהיה נחשב לו כמזבח כפרה.

כח. יש בוצעין על שתי ככרות כמו יו"ט. ונוהגין למבל הפת בסוכר או בדבש, מלבד הטיבול במלח.

כט. יאמר דברי תורה על השלחן וטוב שיאמר פרק ממשניות יומא, ויאמר פטום הקמורת, וישבח לקב"ה שנתן לנו יום קדוש זה ויאמר ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מהטועים וכו'.

ל. בנמר הסעודה יאמר שיר המעלות בשוב ה' וכו'. ויזהר ביותר לברך ברהמ"ז בכוונה גדולה.

לא. לאחר סעודה המפסקת יאמר נוסח לשם יחוד וכו' לקבל תוספת קדושת יום הכפורים.

לב. המפסיק לאכול סעודה מפסקת בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל התענית.

איסור עשיית מלאכה ביום הכיפורים

מצות לא תעשה לעשות מלאכה ביום הכיפורים, שנאמר (ויקרא טז, כט) "וכל מלאכה לא תעשו", ונאמר (ויקרא כג, ל) "שבת שבתון הוא לכם" – אחת ללמד על שביתה מאכילה ומשאר דברים האסורים ביוה"כ משום עינוי, והשניה ללמד על איסור מלאכה – והעושה מלאכה ביוה"כ ביטל מצות עשה, ועובר על ל"ת, ובמזיד חייב כרת.

לג. מלאכת אוכל נפש, אף על פי שהיא מותרת ביום טוב, הרי היא אסורה ביוה"כ כשבשבת, שנאמר בו (שם) "כל מלאכה לא תעשו", ואף מלאכת אוכל נפש בכלל.

לד. כל מלאכה שחייבים עליה בשבת, חייבים עליה ביום הכפורים, וכל שבשבת פטור אבל אסור, גם ביום הכפורים הדין כן. אלא שהשבת בסקילה, ויום הכפורים בכרת. וכל מוקצה שאסור למלטו בשבת, אסור למלטו ביום הכפורים.

מצות עינוי ביום הכיפורים

כתוב בתורה (ויקרא טז, כט) "בחדש התשיעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם", ונאמר (ויקרא טז, לא) "שבת שבתון היא לכם ועניתם את נפשותיכם", מכאן למדו חכמים שיוה"כ אסור בחמשה דברים והם אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה.

לה. יום הכפורים לילו כיומו לכל דבר, אסור במלאכה, ובאכילה ושתיה, וכן אסור בסיכה ורחיצה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. ועל מלאכה או אכילה ושתיה חייב כרת. ואכילה כוללת כל המאכלים הראויים לאכילה, ושתיה כוללת כל המשקים לרבות מים (אע"פ שאינם מזינים) יתר העינויים, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה, לדעת הרמב"ם וסיעתו אסורים הם מן התורה, אבל רוב הפוסקים ס"ל שאינם אלא מדרבנן. וכן הלכה.

איסור אכילה ושתיה

לו. הצם ביוה"כ קיים מצות עשה, שנאמר (שם) "תענו את נפשותיכם", ונמנה העשה במנין המצוות, וכל האוכל או שותה בו, הרי זה ביטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר (ויקרא כג, כט) "כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה".

לז. שיעור אכילה ביוה"כ, לענין חיוב כרת ומלקות וחטאת, הוא ככותבת כמות וכנרעיתתה שהוא ארבעים גרם בתוך כדי אכילת פרס, אבל אם אכל פחות משיעור זה, אינו חייב עליו. וכו"ז לענין חיובא אבל איסורא איכא בכל שהוא.

לח. שיעור שתיה ביוה"כ, לחייב כרת ומלקות וחטאת, מלא לוגמיו, ושיעור מלא לוגמיו משערים בכל אדם ואדם לפי מה שהוא.

לפ. כל האוכלים מצטרפים לשיעור, וכן כל המשקים מצטרפים לשיעור, אבל אכילה ושתייה אינן מצטרפות לשיעור אחד.

מז. מותר לבלוע הרוק ביוה"כ ויש מחמירים, ומי שאפשר לו יזהר בכך.

מא. מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביוה"כ.

מב. יולדת, תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה, אם אמרה: צריכה אני, מאכילין אותה; מכאן ואילך, הרי היא ככל אדם.

מג. קטן פחות מגיל תשע שנים אינו מתענה כלל ביום הכפורים, ואפילו תענית שעות. ואף אם הוא רוצה להתענות מוחים בידו ומאכילים אותו.

מד. קטן בן תשע שנים שלמות מתענה ביום הכפורים לשעות, שאם היה רגיל לאכול בשעה שמונה בבוקר, מאכילים אותו בשעה תשע או עשר. היה רגיל לאכול בשעה תשע בבוקר, מאכילים אותו בשעה עשר או אחת עשרה. הכל לפי כח הבן, ולפי מזנו ומבעו.

מה. בזמנינו שאין הקטנים בריאים כל כך, ולא מסוגלים להתענות יום שלם כראוי, נער שהשלים י"ב שנה, ונערה שהשלימה י"א שנה, יתענו עד חצות היום, ולא יותר.

איסור רחיצה

מו. אסור לרחוץ ביום הכפורים, בין בחמין בין בצונן, ואפילו אצבע קמנה אסור להושיטה במים, והוא הדין בשאר משקים.

מז. היה מלוכלך במיט או בצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג.

מח. ההולך להקביל את פני אביו או את פני רבו או את פני מי שגדול ממנו – בחכמה – או ההולך לקרות בבית המדרש, עובר עד צוארו במים ואינו חושש.

מט. הכלה אחר נישואיה, כל שלשים יום מיום חופתה, רוחצת פניה, מפני שהיא צריכה להתנאות ולהתחבב על בעלה. נ. כשנוטל ידיו שחרית אין נוטל אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך כדרכו בכל יום ענט"י. וה"ה ביוצא מבית הכסא שרוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו שלש פעמים לסירוגין.

איסור סיכה

נא. יוה"כ אסור בסיכה, ואפילו אצבע קמנה אסור לסוך. ואפי' אינו אלא להעביר הזוהמא אסור.

נב. החולה, אף על פי שאין בו סכנה סך ביוה"כ כדרכו ואינו חושש, וכן מי שיש לו חטמין בראשו סך כדרכו ואינו חושש.

איסור נעילת הסנדל

נג. יוה"כ אסור בנעילת הסנדל, ואסור לנעול סנדל אפילו ברגלו אחת.

נד. כל נעל שאינה של עור. מותר לנעול אותה ביום הכיפורים. ולכן מותר לנעול נעלי ספורט העשויים מגומי או פלסטיק, אף אם הם נוחות מאוד ואין מרגישים בהם את קושי הארץ, ובלבד שאין שם עור אפילו בחלק מהנעל.

נה. החיה כל ל' יום והחולה אע"פ שאין בו סכנה ומי שיש לו מכה ברגליו מותר בנעילת הסנדל.

מצות עשיית התשובה ביום הכיפורים

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים, והוא יום מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל בין איש ובין אשה, לעשות תשובה ולהתוודות ביוה"כ, שנאמר (ויקרא טו, ל) "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", והטהרה אשר בדינו היא התשובה ותיקון המעשים, וזו מצות עשה מן התורה, להעיר האדם את רוחו לחזור בתשובה ביוה"כ, ואף על פי שמצוות התשובה נוהגת בכל עת, ביום זה עיצומו של יום מכפר, שהקדוש ברוך הוא מטהר אותנו מן העוון ומכפר עלינו ביוה"כ, על אותן העבירות שרק יוה"כ מכפר עליהן, כפרה שלמה.

נו. יום העשירי בחודש תשרי נקבע לישראל ליום כפרה, שנאמר (ויקרא טו, כט-ל) "בחדש השביעי בעשור לחדש וגו' ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", והוא נקרא בתורה "יום הכפורים", שנאמר (שם כג, כז) "אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים הוא", ונאמר (שם כג, כח) "כי יום כפרים הוא לכפר עליכם".

נז. יוה"כ נאמר בו (ויקרא מז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם", שעיצומו של יום מכפר. ועבירות שיוה"כ מכפר עליהן הרי הן נמחקות לגמרי ואינן נזכרות לעולם.

נח. יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו, אבל המבעט בו ומחשב בלבו מה מועיל לי יום כיפור זה, אינו מכפר לו.

נט. יוה"כ מכפר על המזיד כשוגג, שנאמר (ויקרא כג, כז) "יום הכפרים הוא", משמע שמכפר על הכל.

ס. האומר אחטא ויוה"כ יכפר, אין יוה"כ מכפר לו, שהאומר אחטא ויוה"כ יכפר הרי זה בכלל האומר אחטא ואשוב, שכמו שהאומר אחטא ואשוב, אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כך האומר אחטא ויוה"כ מכפר.

סא. אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם לחברו, כגון החובל את חברו או המקלל חברו או גוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחברו מה שהוא חייב לו וירצהו. אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו. אפילו לא הקניט את חברו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חברו למחול לו, מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן, מביא לו שניה ושלישית. לא רצה, מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא, ואם היה רבו, הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו. וכתבו המקובלים מי שאינו מעביר שנאה ביוה"כ אין תפילתו נשמעת.

סדר ליל יום הכיפורים

סב. יש נוהגים ללבוש בגדים לבנים נקיים ביוה"כ דוגמת מלאכי השרת, וגם נשים לובשות כן לכבוד היום, אבל לא יקשטו עצמן בתכשיטין שמתקשמות בהן בשבת ויו"ט מפני אימת יום הדין.

סג. יש שנהגו ללבוש קיטל שהוא לבן ונקי וטוב שיהיה מ"פשתן" כי מסלק החיצונים והקליפות מעליו וגם לפי שהוא בגד מתים ועי"ז לב האדם נכנע ונשבר.

סד. נוהגים להתעטף בטלית גדול בליל יוה"כ. ואין צריך לברך להתעטף בציצית. ואם מתעטף מבעוד יום צריך לברך, וכן ראוי לעשות לכתחילה, ויש חסידים שאינם מורידים מעליהם הטלית גדול כל ליל יום הכיפורים ויומו.

סה. כל אדם בבואו לבית הכנסת להתפלל ערבית בליל יוה"כ קודם שיתחילו ערבית יאמר בינו לבין עצמו נוסח זה: הריני מוחל וסולח לכל אחד ואחד מישראל בין איש בין אשה, בין קטן בין גדול, בין שחטא לי בממוני בין שחטא לי בגופי, בין שחטא בכבודי, בין באונס בין ברצון, בין בשוגג בין במזיד, בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים. והריני מוחל להם מחילה שלימה מעתה ועד עולם.

סו. פותחים בפיוט "לך אלי תשוקתי" והוא סדר הוידוי לבני ספרד לקיים דברי הרמב"ן שכתב שצריך לומר וידוי קודם השקיעה להכנס בתשובה ביום קדוש זה, ואחינו האשכנזים אומרים תפלה זכה והיא תפלה נוראה ואיזומה וחשובה מאד וטוב ליחידים לאמרה.

סז. אם אין זמן לומר עתה פיוט "לך אלי" כי הגיע זמן השקיעה יאמרו וידוי קצר ויתחילו "כל נדרי" ואח"כ יאמרו פיוט "לך אלי".

סח. אח"כ אומרים "שמע קולי אשר ישמע בקולות שחיבר רבנו האי גאון ז"ל, ויאמר אותו בכוונה גדולה ובתחנונים.

סט. טוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי רבותי תמחלו זה לזה, ויאמרו הקהל, מחלנו, כדי שתתעורר אז סגנוריא על ישראל, דבר בעתו מה טוב.

סדר אמירת כל נדרי

ע. מוציאים הס"ת היותר מהודר לומר עליו כל נדרי, ובווה"ק החמיר מאד אף בס"ת שיש בו ספיקות שלא להוציא. ואם נעשה בהידור ובכוונת כתיבת ה' בראוי, מעלתו גבוהה, ובפרט שעל ידו יתכפר לו עוון שז"ל ועוון נדרים ושבעות.

עא. המנהג בק"ק בית אל הוא שקודם שיוציאו הספרי תורה מהיכל מוכרים פתיחת ההיכל וספר כל נדרי ושאר הספרים. והרבנים דשם בוחרים להוסיף בעת ההכרזה יותר כסף בספר הראשון הנקרא "כל נדרי" וכל המוסיף הרי הוא שלו.

עב. נוהגים להוציא ז' ספרי תורה מהיכל ולומר פסוק אור זרוע לצדיק, ויכוין בס"ת קר"ע, שה' יקרע רוע גזר דיננו, ויאמרו כל נדרי ג' פעמים.

עג. בסיום כל נדרי, טוב שיאמרו ג' פעמים פסוק סלח נא לעוון העם הזה וכו'.

עד. אח"כ אומר שהחיינו על עיצומו של יום. והש"ץ מברך בקול רם ומוציא הרבים ידי חובתם. עה. אח"כ יש לומר נוסח תפילה רבון העולמים שתיקן רבנו הרש"ש זיע"א לליל יום כיפור, ואח"כ אומרים מאמר התיקונים דף קמ"ג קם רבי שמעון על רגליו, ויכוין בזה שיתבטל הנדר העליון.

עו. טוב להזכיר ג"כ בעת ההיא נשמות צדיקים וחסידים שהרביצו תורה ברבים ולהעתיק עבורם, כדי לעוררם למעלה להתפלל על החיים.

עז. מנהג טוב וקדוש לתת הרימונים לילדים שעדיין לא הגיעו למצוות, להניחם על גבי הספרי תורה כשמוציאים אותם חוץ להיכל, ויש לו סימוכין בכתבי הקבלה ובספרי המנהגים הקדומים, ויועיל להם לאריכות ימים ויזכו לחכמה בינה ודעת בלימוד התורה הקדושה.

עח. כל איש ואיש ישתדל להניח ב' זרועותיו על הס"ת וינשק אותו על התיק ז"פ ויעשה כן בכל אחד מס"ת אם יוכל, ולפחות ינשק ספר כל נדרי ויש בזה סוד עצום ותיקון גדול.

עט. נהגו לומר מי שברך למי שלקח ספר כל נדרי ולנושאי ספרי התורה, וכן לפותח ההיכל, מניחי הרימונים ושאר המצוות, וגם לכל הקהל כולו, כי שעת רצון היא.

סדר תפילת ערבית

פ. תקנו חז"ל ה' תפילות ביום זה, ויש לו לידע ששגבו מעלותיהם ויכוון בהם כראוי בכוונת הלב בבכי יבוא ובתחנונים ידבר רש לפני מלכו של עולם דעיצומו של יום מכפר עם התשובה.

פא. חרדה ילבש בתפילותיו בבכיה ולב נשבר, ואף אם נראה בעיניו שעשה תשובה בעשרת ימי תשובה, יאמין באמונה שלמה כי הכל כאין לפי עוצם הטאתיו, וגם כי הוא מעשה קוף בעלמא לפי חסרון ידיעתו באשר פגם, ומיעוט השגתו בחכמה האלהית, וגרעון כחו ביראה ודבקות. וכל אשר יבקש תהיה כונתו גם על בני ביתו ועל כל מי שהוא משורש נר"ן והקרוב אל שרשו.

פב. יזהר ביותר שלא יכוון בתשובתו ובתפילותיו לתועלותיו הגשמיות בלבד, שלא יהא כאותם שאמרו עליהם בזוה"ק (תיקו"ז דף כב.) שהם עזי פנים וצווחין ככלבים לבקש הב לן מזוני סליחה וכפרה, ואינם חשים לבקש על גלות השכינה וצער השמים בחורבן בית מקדשנו וחילול שמו הגדול ותורתו הקדושה, ושיחזיר השי"ת שכינתו לציון.

פג. בבואו להתפלל תפילת ערבית של יום קדוש זה ישים אל ליבו כי בתפילה זו עולה השכינה למקום עליון למלכות בינה העליונה ומתקשטת בקישוטיה, ולכן יכוין היטב בתפילתו ובמאמרו, וישא ברכה מאת השם וצדקה מאלהי ישעו.

פד. אין אומרים והוא רחום וכו' אפי' אם חל בחול, לפי שכונת והוא רחום הוא להכניע ארבע קלי' אף משחית עון וחימה, ומכיון שיום כיפור הוא בכלל המועדים אין הם מתעוררים ואין צורך להכניעם.

פה. בקריאת שמע ביום הכפורים אומרים ברוך שם כבוד מלכותו בקול רם, כי אנחנו דומים למלאכי השרת ואין חשש שיקנאו המלאכים בנו.

פו. כשחל יום הכיפורים בשבת יכריז החזן קודם תפילת ערבית שיכונו לצאת יד"ח קידוש של שבת כאשר חותמים בעמידה "מקדש השבת וישראל ויוה"כ", ואחר סיום תפלת לחש של ערבית אומרים כל הקהל ויכלו, ואומר השליח ציבור ברכת מעין שבע וחותרם מקדש השבת בלבד. ואחר זה אומר הצי קדיש ומתחילים הסליחות.

פז. קודם הסליחות של ערבית אומר הפיוט "משתחוים להדרת קודש הר אריאל". אשר חיברו רבנו יהודה הלוי ז"ל. ויאמרנו בכוונה ובהתלהבות. ולאחריו פיוט "אנא בקראינו לקול שוענו ה' שמעה" אשר חיברו רבי דוד אבן פקודה ז"ל.

פח. בסליחות של אחר תפילת ערבית אומרים חמש פעמים ויעבור וכן חמש פעמים לאחר שחרית, ולאחר מוסף שבע ובמנחה שש ובנעילה שלש, סך הכל עשרים ושש פעמים ויעבור כמנין שם הוי"ה ב"ה, וישתדל לכוין יחדו לאלפים.

פט. אין נוהגים לומר "המוני מעלה" המודפס במחזורים לאחר אראלי מעלה וגלגלי מעלה.

צ. צריך כל אחד לומר, עשר פעמים וידוי ביום כיפור: א' במנחה של ערב יום כיפור, א' בערבית של ליל כיפור, שתים בשחרית לחש וחזרה, ב' פעמים במוסף, ב' פעמים במנחה וב' פעמים בנעילה. אמנם בסידורים שלפנינו מופיעים י"א פעמים.

צא. מנהג בית אל יכב"ץ לומר בליל יום הכפורים בסליחות, הוידוי הגדול לרבנו נסים ז"ל הנדפס בסידורים בחזרת שחרית של יום הכפורים המתחיל רבנו של עולם וכו' עד בהעביר את הטאת עמך המתודים לפניך ואחר כך אומרים אלהינו ואלהי אבותינו וסדר הוידוי הגדול.

- צב.** בסליחות דליל יום הכיפורים קודם שיאמר אל רחום שמך, יאמרו בנעימה קדושה, "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. מיוחד באהיה אשר אהיה הוא היה הוא והוא יהיה, הוא ממית ומחיה לפניו לא נוצר אל ואחריו לא יהיה". ומובטח שלא יבוא עליו ועל בני ביתו שום גזירה רעה באותה שנה.
- צג.** אחר ערבית אומרים ד' מזמורים ראשונים שבספר תהלים אשר ר"ת וס"ת שלהם בגימ' סמא"ל להכניע אותנו, וסגולתם שלא יראה קרי בליל יוה"כ, ואח"כ יאמרו מזמור כ"ד שבתהלים ותפילה על הפרנסה.
- צד.** אחר התפילה ראוי ללמוד משניות מסכת יומא. ויש חסידים הנוהגים להשאר נעורים כל ליל יוה"כ ולעסוק בתורה, וילמדו כל ספר תהלים עם שבעה כורתי ברית, וטוב לומר ב"פ תהלים כמנין כפר, ואדרא זומא, וכתר מלכות שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל. ולא יעשה כן אלא מי שיש בכוחו להשאר נעור לילה ויום, דאל"כ יצא שכרו בהפסדו שלא יוכל להתפלל תפילות חובה של יום כיפור, ואם אינו יכול ללמוד כל הלילה לפחות יקום בחצות הלילה ויאמר ברכות השחר ותהלים ובקשות ואח"כ יוכל לחזור לישון ויקום קודם עלות השחר לעבודת קונו.
- צה.** יום כיפור שחל להיות בשבת יש קהילות שנוהגים לומר קבלת כרגיל, ויש שנוהגים לומר רק מזמור שיר ליום השבת, ומנהג ישיבתנו הק' ק"ק חסידים "נהר שלום" לומר מזמור לדוד, ובואי כלה ג' פעמים, ומזמור שיר ליום השבת פשט בלי כוונה.
- צו.** יום כיפור שחל להיות בשבת אין לכויזן כונת תוספת שבת בבואי כלה ובברכו ובפרוס. וכן ביום, בנשמת וקודם עמידה דשחרית, ובאיה שבכתר דמוסף, אפילו לא בדרך פשט.
- צז.** הרואה קרי בליל יוה"כ ידאג כל השנה, והיינו שיהרהר כל השנה בתשובה. ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן העוה"ב.

דיני תפילת שחרית

- צח.** ישכים באשמורת, ויטול ידיו במהרה עד קשרי אצבעותיו בלבד. והמקובלים כתבו, כי היום אין רוח רעה כל"כך שולטת, ולכן די בנטילת אצבעותיו בלבד. ויברך ברכות השחר. ומדלגים ברכת שעשה לי כל צרכי ולא מברכים אותה. ומו"ר מופת הדור פסק לברכה, לפי שאין הברכה אלא ברכת השבת, על מנהגו של עולם, ועוד שמותר לנעול נעלי גומי.
- צט.** מנהג קדום הוא לומר סדר "כתר מלכות" שתיקן הרב שלמה אבן גבירול ז"ל מספרד, המתאר את גודל וכבוד הכורא, ואת גודל חכמתו ויצירתו בשמים ובארץ, ומכניס בלב האדם פחד ומורא בידיעת השם יתברך. ויש ג"כ סדר "כתר מלכות" לרבינו הרדב"ז והשבחים שם נוראים ונפלאים ומיוסדים על פי חכמי הקבלה, ואנחנו נוהגים לקרא "כתר מלכות" של מו"ר הגאון הרי"ח הטוב.
- ק.** עקידת יצחק אבינו ע"ה היתה ביום הכיפורים, ועל כן דבר בעיתו מה טוב שישתדל לקוראה היום בכוונה גדולה.
- קא.** פיוט הנשגב האדרת והאמונה לחי העולמים, מקורו בספר היכלות ובספר הקנה, ונוהגים לאומרו קודם ברוך שאמר בר"ה ויוה"כ"פ. ובישבתינו הקדושה אין אומרים אותו. ואמנם אפשר לאומרו קודם התפלה.
- קב.** באמרו אל נקמות ה', יכוין שינקום ה' נקמת עשרה הרוגי מלכות, ובפרט ביום הכפורים, כי רבי עקיבא ע"ה נהרג ביום הכפורים, ולכן בסליחות יש להוסיף עשה למען עבדך רבי עקיבא בן יוסף הנהרג על יחוד קדושת שמך, כמו שתיקן רבנו יוסף חיים זצוק"ל.
- קג.** אין להוסיף לומר בפסוקי דזמרה ולא קודם ברוך שאמר שום מזמור ממה שמודפס בסידורים, ואין לשנות, אלא יאמר רק המזמורים שאומרים כל שבת. וכן הוא מנהג ק"ק חסידים "בית אל" ומנהג ישיבתנו הק'.
- קד.** אומרים "שיר המעלות ממעמקים" ויכוון היום על עומק עשירי "מערב מלכות" ורומז למקום עליון ונורא, היא הבינה, שהתשובה מגעת עד אליה.
- קה.** נוהגין ליתן מי ורדים לריח טוב במים שיטלו מהם הכהנים בשחרית ומוסף, ובפרט בנעילה, וצריך ליהדר ליתנם מערב יוה"כ"פ, משום שאסור להוליד ריח במים ביוה"כ"פ.
- קו.** אין מוסיפים לומר שום פיוט ולא סדר קדושות שאינן מסדר התפילה, לא השליח ציבור ולא הסומך כלל משום חשש הפסק, ושמא אין אותן בקשות מתוקנות על דרך האמת, אלא מתפללים כל סדר התפלה מתחילה עד סוף בלי שינוי ותמורה, ומזה יבין וילמד ק"ו בנפשו שלא ישיח ח"ו שיחת חולין באמצע התפילה, בפרט ביום הקדוש הזה.
- קז.** אחר יהיו לרצון אומרים כל התחנונים הנזכרים בגמ' מסכת ברכות (דף טו: יז.), רבא כי הוי מסיים צלותיה וכו', ר' אלכסנדר ב"ר אלעזר וכו', ר' אלעזר וכו', ר' יוחנן, ר' זירא, רב, רב חייא, רבי ספרא, רבי אלכסנדריא, מר בר רבינא וכו'.

קח. טוב לכזוין בשעת ברכת כהנים בשם בן כ"ב אותיות, שמורכב מהשמות: "אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם", כמנין כ"ב אותיות התורה, ויוצא מהתיבות: "יברכך הוי"ה", "יאר הוי"ה", "ישא הוי"ה", והם כנגד כ"ב האותיות, ועוד אחד שרומז על מקורם.
קט. בסיום החזרה מתחיל הסליחות, ופותח בפיוט, "למענך אלהי רצה עם לך שיחר, לחלות פניך במעמד השחר", שחיבר רבי דוד אבן פקודה ז"ל.

סדר קריאת התורה

קי. בשעת הוצאת ספר תורה ישאל האדם חיים וכפרה, ויעמוד ויקרא ג' פעמים י"ג מדות, ואח"כ יאמר רבונו של עולם מלא כל משאלותי לטובה, והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי, חיים טובים וארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך, בשלום ובהשקט ובבטחה, ופדני מכל צרה ויגון וממות, ומכל שעוה רעות המתרגשות ויוצאות לעולם, וכפר עונותינו ואשמתינו אכי"ר, ויזכור שאלתנו ג' פעמים.

קי"א. יאמר ג' פעמים ואני תפילתי, ויכוין בכ"ד שמות (י"פ ע"ן וכו') היוצאים מפסוק אחרון של כל ספר מכ"ד ספרים.

קי"ב. בשעת הוצאת ספר תורה בשחרית ובמנחה, אומרים התפלה שתיקן רבנו הרש"ש זיע"א לומר י"ב פעמים לעולם ה' דברך נצב בשמים, ואח"כ יאמרו נוסח הבקשה שסידר רבנו הרש"ש זיע"א, ואח"כ בריך שמה וכו'.

קי"ג. מוציאין שני ספרים, בראשון קוראים ששה בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה', ואם חל בשבת, קוראים שבעה ומפטיר קורא בשני בפינחס ובעשור להודש, ומפטיר בישעיה (ב, נו, יד - נח, יד) ואמר סלו סלו פנו דרך, עד כי פי ה' דבר.

קי"ד. אשרי מי שזוכה לעלות לתורה בימים נוראים, ובפרט ביום אדיר בימי שנה הוא יוהכ"פ, אשר בו ניתנו לוחות שניות שהם כל התורה. ואם יזכה להיות המפטיר יאמר הוא עצמו ההפטר.

קי"ו. מנהג ישיבתנו הקדושה קודם שיתחיל הש"ץ קריאת התורה אומר החזן קינה "שעה בא באימות" לרבנו ששון מרדכי המדבר על מיתת בני אהרן כי כל הצטער על מיתת בני אהרן או מוריד דמעות עליהם מוחלין עונותיהם ואין בניו מתים.

קי"ז. נוהגים לידור צדקות ביום הכיפורים עבור המתים, ומזכירים שמותיהם ועיקר ההשכבה שיתנדב צדקה לעניים עמלי תורה עבורם, שהמתים יש להם כפרה בימים אלו.

קי"ז. טוב ונכון שהמפטיר בתורה יכוין להוציא הציבור יד"ח בברכת ההפטר תחלה וסוף ובוה יזכר ג"כ במצוה מאה ברכות החסרים ביום קדוש זה.

קי"ח. אחר קריאת התורה עושים השכבה לרבנים ולחכמים שהתפללו במקום הקדוש הזה, וגם לאילו יחידים שחייבים להזכירם, ואומרים מי שבירך לכל המסייעים והמחזיקים את בית הכנסת ובית המדרש.

דיני תפילת מוסף

קי"ט. יש מקהילות ספרד שאומרים פיוט ונתנה תוקף לרבי אמנון ממגנצא קודם קדיש דמוסף.

קכ. קודם הקדיש של מוסף יאמרו לשם יחוד, וכמ"ש בשער רה"ק דקודם כל מצוה יש לומר לשם יחוד, וכמבוא בסידור הרש"ש ועוד.

קכ"א. קודם התפילה צריך הש"ץ לחזור בתשובה שלימה ולכוון כאילו הוא כה"ג הנכנס לפניו לכפר על העם לפני השנית. ועל בן קודם יוה"כ, ילמד היטב את סדר העבודה ככהן גדול המשמש לפני ולפנים, כדי שתעלה תפילתו לרצון לכפרת עמו ישראל.

קכ"ב. במוסף של יוהכ"פ אומרים בנוסח זכרנו לחיים מי כמוך אב הרחמים. ובנוסח התפילה אומרים את מוספי יוהכ"פ הזה אפילו חל ביום חול.

קכ"ג. תקנו רבותינו שיאמר הש"ץ סדר עבודת יוה"כ בחזרה של תפילת מוסף, ומנהג זה נהגו בו מימות האמוראים, והמנהג הפשוט אצל בני ספרד לקרות סדר 'אתה כוננת' שיסד יוסי בן יוסי כהן גדול.

קכ"ד. יתאמץ בסדר העבודה להבין מה שמוציא מפיו, ויכוין בסדר הכוונות מרבנו הרש"ש, ויכנע מאד שבעונותינו חסר כל, ואין אומרים קודם לזה שום רשות ופתיחה לסדר העבודה אלא תכף ומיד יאמרו סדר העבודה, ויאמר ביחד עם השליח ציבור מילה במילה.

קכ"ה. כשנפלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו, לא יכרעו על הקרקע ממש, אלא על איזו חתיכת בד או מטלית וכיוצא, ויפסיק בין תיבת ברוך לתיבת שם.

קכו. בתפילת מוסף בכתר בתיבת "איה" יכוין בשם יְהוָה בקיבוץ וקמץ, והם בגימ' מ"ו, וישאל אחת משלש בקשות שהן: השנה בחכמה, או בנים תלמידי חכמים, או עושר מופלג לעבודתו יתברך.

קכז. אחר מוסף קודם מנחה יקרא שבחי התנא הקדוש רבי עקיבא ומדרש פטירתו, שנהרג ביוהכ"פ. ואם מצטער ומוריד דמעות עליו יועיל לו לכפרת פשע.

קכח. טוב לקרות בספר יחזקאל מפרק מ' עד סוף פרק מג, שהיא הנבואה שגילה השי"ת ליחזקאל ביוה"כ על בנין הבית השלישי שיבנה במהרה בימינו. ואיתא בילקוט (יחזקאל שפ"ב) אמר לו הקב"ה ליחזקאל הנביא ע"ה, ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית ומעלה אני עליהם כאילו עוסקים בבנינו.

דיני תפילת מנחה

קכט. בתפלת מנחה ונעילה בשעה שתש כחו מהתענית ומכל הצער הגדול שנצטער על קיצורו בעבודתו יתברך יאזור חיל כי השעה דוחקת ויתעורר ויתאמץ ויתפלל לה' שיעזרוהו על דבר כבוד שמו ויתן לו כח לעמוד על המשמרת ולא ימנע טוב להולכים בתמים.

קל. לפני מנחה נוהגים לומר פרשת העקידה עד והארץ אזכור, ויאמרו פסוק ושחט אותו וגו' ויהי רצון שתיקן רבנו החיד"א ז"ל. ויאמרו זה בעוד היום גדול כדי שלא יצטרכו להתפלל במרוצה.

קלא. ומוציאין ס"ת וקורין תלת נברי בפרשת עריות, והשלישי מפטיר ביונה. ואין אומרים קדיש אחר הקריאה, ובמקום שנהגו לומר קדיש אין למחות בידם.

קלב. יום כיפור שחל להיות בשבת אין אומרים ואני תפילתי קודם פתיחת ההיכל, ולא צדקתך אחר העמידה. ויאמרו מי כמוך אב הרחמים במקום אב הרחמן.

קלג. אין נושאים כפים במנחה, וכהן שעבר ועלה אין מורדין אותו. ושאר הכהנים טוב שיצאו לחוץ.

דיני תפילת נעילה

קלד. זמן תפילת נעילה כשהחמה בראש האילנות עם דמדומי חמה. ואח"כ יאמרו לשם יחוד קבה"ו וכו', ופותחין ההיכל ואח"כ יאמרו אל נורא עליה וכו' בהתעוררות גדולה, ואשרי יושבי ביתך וכו' ותפילת נעילה.

קלה. ראוי ונכון לכל חכם ורב בקהילתו לומר דברי מוסר והתעוררות ודברי כיבושין קודם תפילת הנעילה שהיא החתימה של כל ימי הרחמים והסליחות והכל הולך אחר החתום.

קלו. טוב ונכון שכל אדם יקבל על עצמו קבלה אחת קמנה וחזקה בעת הנעילה ובפרט במעלת זיכוי הרבים וכד'.

קלז. זמן תפילת נעילה הוא זמן החותם הפנימי ולכן הוא זמן דין, ולכן צריך להתאמץ לכוין בתפילתו, ואנו מכונים ליתן למלכות ג' חותמות, שהם ג' מלווי אהי"ה כמנין חות"ם, א' בזכרנו, ב' בהמברך את עמו בשלום, ג' בכתר שבחזרת נעילה.

קלח. ישתדל השליח ציבור להגיע לברכת כהנים קודם השקיעה, כדי שיוכלו הכהנים לשא את כפיהם.

קלט. בכל מקום שאומרים בתפילת יוה"כ כתבנו, יאמר בנעילה התמנו. ואם טעה ואמר כהרגלו אין מחזירין אותו.

קמ. בסוף הסליחות של תפילת נעילה, אומרים בהתעוררות גדולה פסוק "שמע ישראל" פעם אחת בלבד, ובשכמל"ו פעם אחת ואח"כ יאמרו שבע פעמים פסוק "קראתי בכל לב ענני ה' חקיך אצרה", ואומר השליח ציבור פעם אחת וכל הקהל עונים אחריו. אח"כ אומרים פסוק "ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים" שבע פעמים, כמבואר סודו בשער הכוונות (דף קב ע"ג). ובקדיש תתקבל תוקעים בשופר תשר"ת תש"ת תר"ת, ואחר הקדיש תוקעים תרועה גדולה, ואומרים פסוקים השייכים לשנת היובל.

קמא. אף על פי שמן הדין מותר לתקוע בכין השמשות, ואפילו אם חל יום הכפורים בשבת, מפני שתקיעת שופר אינה אלא חכמה ולא מלאכה, מכל מקום הואיל ויש עמי הארץ שתיכף אחר שישמעו התקיעות ילכו לאכול, לכן אין לתקוע אלא אחר צאת הכוכבים, דהיינו עשרים דקות אחר השקיעה, שאז לפי דעת הגאונים יכולים לאכול.

דיני תפילת ערבית והבדלה וסיום הצום

קמב. קודם תפילת ערבית יסירו המלית גדול ולא יתפללו ערבית עם מלית גדול, ויתפללו בישוב הדעת ובמתינות הגם שהעם אצים ורצים, שלא יראה ח"ו כתינוק הבורח מבית הספר. ואין מכוונים בתפילת ערבית אלא מתפללים

פשט.

קמג. ואומרים אתה חוננתנו, ויזהר שלא לומר המלך הקדוש והמלך המשפט אלא יאמר כבכל השנה ומ"מ מי שטעה טוב שיחזור התפילה בתורת נדבה.

קמד. אין אומרים אח"כ ויהי נועם יושב בסתר ובא לציון וכו', אח"כ חל בשבת, אמנם גם אז יאמרו ויהי נועם פשט בלי הכונות.

קמה. מבדילין על הכוס, ואין מברכין על הבשמים. מ"מ בחל במוצאי שבת טוב שאחר ההבדלה יביאו בשמים ויברכו. קמו. מברכים על הנר, ולא יברכו אלא על נר ששבת מערב יום כיפור ואפילו אם חל בשבת.

קמוז. מותר לשתות מים לפני ההבדלה, אבל אין לאכול לפני הבדלה, אלא אם כן מי שהוא חולה אף שאין בו סכנה. וכן מי שנחלש מחמת התענית, וכגון זקנים ונשים וילדים, שרשאים לאכול לפני הבדלה, אם אינם יכולים להבדיל לעצמם, ואינם צריכים להמתין עד שיבוא מי שיכול להבדיל להם.

קמח. אח"כ ילך לביתו ויאכל לחמו בשמחה כי כבר רצה ה' את מעשיו. ואם חל במוצאי שבת אין צריך לכוין שתהיה סעודה זו לצורך מלוה מלכה, כיון שכל כונת סעודת מלוה מלכה היא להמשיך מסעודות שבת, וביום כיפור אין לנו סעודות שבת כי המלכות ניונת מן הקולות הפנימיים, וע"כ אין לכוין בזה לצורך סעודת מלוה מלכה.

קמט. אם לא בירך ברכת הלבנה יברך במוצאי יום כיפור, אבל מנהג ק"ק חסידים "בית אל" ומנהג ישיבתנו הק' לברך ברכת הלבנה לפני יום כיפור.

קנ. מצוה לתקן הסוכה מיד במוצאי יום הכפורים כמ"ש "ילכו מחיל אל חיל", ויש חסידים שנוהגים לתקן איזה דבר מהסוכה קודם שיאכל, וכן למחרת ביום י"א בתשרי לאחר תפילת שחרית קודם אכילה, יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג.

זוהר ליום הכפורים – יונה הנביא

עתה בפסוקים אלה יסביר כל עניני האדם משיצא לאויר העולם כל סיפור חיו עד תחיית המתים

ח"ב דף קצ"ט ע"א

הָכָא אֵית לָן סִמְךָ בְּעֵלְמָא כאן מהמעשה של יונה הנביא יש לנו ראייה בעולם, **עַל עוֹבְדֵי דְבְּנֵי נִשְׂאָא בְּהַאי עֵלְמָא** על המעשים של בני אדם בזה העולם. **יוֹנָה דְּנַחַת לְסַפִּינָה** הנביא שירד לספינה, **דְּאֵי אֵיהִי נִשְׁמַתָּא דְּבַר נִשׁ** זה רמז הוא על הנשמה של האדם, **דְּנַחַתָּא לְהַאי עֵלְמָא** לְמַהוּי בְּגוֹפָא דְּבַר נִשׁ שיוצאת לזה העולם הנדמה לים סוער להיות מלובשת בגוף האדם שהוא נמשל לאוניה.

אִמְאֵי אֲתִקְרִי יוֹנָה. בְּגִין דְּכִיּוֹן דְּאֲשַׁתְּתַּפַּת בְּגוֹפָא ושואל הוזה"ק, מדוע נקראת הנשמה בשם יונה? ומפרש, היות שהנשמה משתפת ומתלבשת בגוף, והגוף גשמי ומרמה את הנשמה ועושק ומהנה אותה, **כְּדִין אֵיהִי יוֹנָה בְּהַאי עֵלְמָא** לכן היא נקראת יונה בזה העולם כי יונה מלשון הונאה. **כְּמָה דְּאֲתָמַר** כמו שכתוב (ויקרא כה), **וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֵמִיתוֹ. וְכִדִּין בַּר נִשׁ אֲזִיל בְּהַאי עֵלְמָא** ואז האדם הולך בזה העולם, **כְּסַפִּינָה בְּגוֹ יָמָא רַבָּא, דְּחֻשִׁיבַת לְאֲתַבְּרָא** כספינה בתוך הים הגדול החושבת להשבר, **כְּמָה דְּאֲתָ אָמַר** כמו שאתה אומר (יונה א) **וְהֶאֱנִיחָ חֹשֶׁבַת לְהַשָּׁבֵר** עמדה להתפרק, וכן גוף האדם בצער ונדמה לו שעוד מעט נשבר ומתפרק.

וְבַר נִשׁ כִּדְ אֵיהִו בְּהַאי עֵלְמָא חָטִי והאדם כאשר הוא בזה העולם חוטא ושוכח מהקב"ה, **וְחֻשִׁיב** דְּעָרַק מִקַּמֵּי מְאָרִיָּה וְחוֹשֵׁב שְׂוֹא בּוֹרַח מִלְּפָנֵי אֲדוֹנָיו, כי רואה שלא קורה לו שום נזק מהקב"ה והולך לבטח.

וְלֹא אֲשַׁנְחָ בְּהַהוּא עֵלְמָא ולא משגיח על אותו עולם הבא שהוא עתיד ליתן שם דין וחשבון. **וְכִדִּין אֲטִיל קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא רוּחַ סְעָרָה תְּקִיפָא** ואז מטיל הקב"ה רוח סערה חזקה, שהם כוחות הדין של חולאים קשים ועוני, ומלחמות, המסעירים את גופו של האדם ע"מ לעוררו בתשובה. **דְּאֵי אֵיהִי גְזִירַת דִּינָא** וזו היא קליפה הנקראת רוח סערה שהיא גזירת הדין, **דְּקִימָא תְּדִיר קַמֵּי קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא** שעומדת תמיד לפני

הקב"ה. וּבַעֲתָת דִּינָא דְּבַר נֶשׁ מִקְמִיָּה ותובעת גזר דין של האדם מלפני הקב"ה, וְדָא אִיהוּ דְּקָא מְטִי לְסַפִּינָה וזו היא הרוח סערה, כשהיא מגיעה אל הספינה שהיא גוף האדם, וְאֲדַכְּרָה חוּבוֹי דְּבַר נֶשׁ לְאַתְפָּסָא לִיָּה ומזכיר עונותיו של האדם לתפוס אותו.

פִּינּוֹן דְּאַתְפָּס בַּר נֶשׁ עַל יָדָא דִּתְהִיָּא סְעָרָה בְּבִי מְרַעִיָּה מכיון שנתפס האדם על ידי אותו רוח סערה בבית חליו, מַה פְּתִיב וְיוֹנָה יָרַד אֶל יַרְבְּתֵי הַסְּפִינָה מה כתוב, ויונה שהיא הנשמה ירדה לסוף הספינה שהיא גוף האדם וירדה לרגליו, כלומר שהוריד את נשמתו לעפר במעשיו הרעים כי השכינה שוכבת למרגלות הרשע, ואז וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם מחמת שהוא שקוע בשכרות החומר עמוק עמוק. אָף עַל גַּב דְּבַר נֶשׁ בְּבִי מְרַעִיָּה אף על פי שהאדם בבית חליו בגלל חטאיו, נִשְׁמָתָא לָא אֶתְעַרְתָּ לְאַתְבָּא קִמִּי מְאִרִיָּה הנשמה עדיין לא מתעוררת לחזור בתשובה ולשוב לפני קונו, לְמַפְרָק חוּבוֹי לפדות עונותיו. מַה פְּתִיב מה כתוב, וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחוּבָל. מֵאֵן רַב הַחוּבָל. דָּא יַעַר טוֹב מי הוא רב החובל על מי רומז באדם? ואומר זה הוא יצר הטוב, דְּאִיהוּ מְנַהֵיג פְּלָא שהוא מנהיג את כל הגוף. וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נְרָדָם בתוך תאוות העוה"ז קוים קָרָא אֶל אֱלֹהֵיךָ וְגו'. לָא שְׁעַתָּא הוּא לְמַדְמַךְ אין השעה עכשיו היא לישון ולהרדם, דְּהָא סְלָקִין לָךְ לְדִינָא שהרי מעלים אותך עתה לדין, עַל כֹּל מַה דְּעַבַּדְתָּ בְּהָאֵי עֲלָמָא על כל מה שעשית בזה העולם, תוֹב מְחוּבָךְ שוב וחזור בתשובה מעונותיך.

אַסְתַּפַּל בְּמַלְיָן אֵלָיו וְתוֹב לְמַאֲרָךְ הסתכל והתבונן בדברים אלה ושוב לקונך. ומפרט עתה הזוה"ק במה צריך להתבונן כדי לחזור בתשובה. כי למדנו שיונה היא הנשמה וצריכה לעשות תשובה והיא כוללת ג' ענינים והם מרומזים ביונה א' פסוק ח' וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאִשֶּׁר לָמִי הִרְעָה הַזֹּאת לָנוּ, מַה מְלַאכְתָּךְ וּמֵאֵין תְּבוּא, מַה אֲרַצְךָ וְאֵי מְזָה עִם אֲתָה. ועתה מסביר הזוה"ק שהאדם יתבונן בפסוקים אלה וילמד המוסר איך הסדר לחזור בתשובה שהזוה"ק מלמדנו: א' מַה מְלַאכְתָּךְ ומעשך דְּאֵת עֲסַקְתָּ בָּהּ בְּהָאֵי עֲלָמָא שאתה עסקת בהם בזה העולם, וְאֵוְרִי עֲלָה קִמִּי מְאִרָךְ להודות ולהתוודות עליהם לפני אדונך וזה הוידוי על המעשים בעולם הזה וז"ש הפסוק "מה מלאכתך". ב' וּמֵאֵין תְּבוּא, פ"י אַסְתַּפַּל מֵאֵין בָּאתָ התבונן מאין באת לזה העולם, מְטַפָּה סְרוּחָה, וְלָא תִתְגַּאֵי קִמִּיָּה ולא תתגאה לפניו, אלא תהיה ענו ושפל. ועד כאן מפרש שצריך לזכות לכניעה. ג' מַה אֲרַצְךָ, פ"י אַסְתַּפַּל דְּהָא מְאִרְעָא אֶתְבְּרִיָּאת, וְלֹאֲרַעָא תִיתוּב. התבונן שהרי מעפר נבראת ולעפר תשוב. ומרמוז שצריך להתחרט על עונותיו כל עוד עדיין הוא חי בעוה"ז, ומשום שאומרים לאדם, הבא זכות והפטר, והטוב ביותר להביא זכות אבותיו, ולכן אמר: וְאֵי מְזָה עִם אֲתָה, פ"י אַסְתַּפַּל אֵי אֵית לָךְ זְכוּ דְּאַבְהָן דִּיגִין עֲלָךְ התבונן אם יש לך זכות של אבות שתגין עליך.

פִּינּוֹן דְּסְלָקִין לִיָּה לְדִינָא בְּבִי דִּינָא דְּלַעִילָא מכיון שמעלים אותו לדון אותו בבית דין של מעלה, תְּהִיָּא סְעָרָה, דְּאִיְהִי גִזְרַת דִּינָא, דְּסְעִיר עֲלִיָּה דְּבַר נֶשׁ אותה סערה שהיא גזירת הדין שסוער עליו על האדם, תְּבַעַת מִן מְלָכָא לְמִידָן אֲנוּן תְּפִיסִין דְּמְלָכָא תובעת מן המלך לדון את אותם התפוסים של המלך, והכוונה היא לאותם שכבר נפלו למשכב וכמ"ש הרמ"ק, כי הס"מ יש לו כח רק כאשר האדם כבר נפל למשכב אז יכול לתבוע מבי"ד של מעלה שידונו אותו למיתה, אבל לפני שנהיה חולה, אין לו את הכח הזה, ולכן צריך האדם לבקש רחמים קודם שנהיה חולה שלא יפול למשכב וכל יום יחזור בתשובה, וְכִלְהוּ אֲתִיָּין חַד חַד קִמִּיָּה וכולם

באים אחד אחד לפניו. **בַּיּוֹם שֶׁעָתָא אֶתְקַרְיָבוּ בֵּי דִינָא. אֵית מְנַהוּן דְּפִתְחֵי בְּזִכּוּת** באותה שעה מתקרבים הדיינים של בית הדין העליון ומתבוננים במעשיו של האדם, אם רובו זכיות או רובו עוונות, יש מהם שפותחים בזכות, **וְאֵית מְנַהוּן דְּפִתְחֵי בְּחֻבָּה** ויש מהם שפותחים בחובה. **וְגִזְרַת דִּינָא תְּבַעַת דִּינָא** וגזירת הדין שהיא רוח סערה חזקה, באה לבי"ד לקטרג על אותו אדם ותובעת לעשות הדין.

וְאִי תְּהוּא בְּרֵשׁ לָא זְכִי בְּדִינָא ואם אותו אדם לא זוכה בדין, **מַה פְּתִיב** מה כתוב עליו. **וַיִּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל הַיִּבְשָׁה וְלֹא יָכְלוּ. מִשְׁתְּדַלִּין אֲנָוִן דְּאִוְרוּ זְכוּתֵיהּ לְאַתְבָּא לֵיהּ לְהָאֵי עֲלָמָא** פי משתדלים אותם שלימדו עליו זכות להחזיר אותו לזה העולם כלומר להקימו מחוליו שלא ימות אלא ימשיך לחיות, **וְלֹא יָכְלוּ** ולא יכלו להשיבו לזה העולם. **מַאי טַעְמָא** ומהו הטעם. **כִּי הֵימֶן הוּלְךְ וְסוּעַר עֲלֵיהֶם** דהיינו, **גִּזְרַת דִּינָא, אֲזִיל וְסַעִיר בְּחֻבּוּי דְּבַר נֶשׁ** גזירת הדין הולך וסוער עונותיו של אותו אדם, **וְאַתְגַּבַּר עֲלֵיהּ** ומתגבר על אותם שלימדו עליו זכות ר"ל.

כְּדִין נְחֵתִין עֲלֵיהּ תְּלַת שְׁלִיחִין מְמַנֵּן אז יורדים ובאים אליו שלשה שלוחים ממונים, **חַד, דְּכֶתִיב כָּל זְכוּוֹן וְכָל חוּבִין דְּעֵבַד בְּרֵשׁ בְּהָאֵי עֲלָמָא** אחד שכותב כל הזכויות וגם כל העונות שעשה האדם בזה העולם. **וְחַד דְּעֵבִיד חוּשְׁבָן יוּמוֹי** ומלאך אחד שעושה חשבון ימיו, וכמו שדרשו רבותינו על הפסוק ואברהם זקן בא בימים שכל יום ויום שלו כולו היה לעבודת ה'. **וְחַד דְּהוּא אֲזִיל עֲמִיָּה כַּד הוּא בְּמַעֵי אֲמִיָּה** ומלאך אחד שהיה הולך עימו ומלוה אותו לעוה"ב מאז שהיה בבטן אימו כן עתה חוזר ומלוה אותו לעוה"ב. **וְהָא אֲוִקִימָנָא דְּגִזְרַת דִּינָא לָא שְׂכִידָא עַד תְּהוּא זְמָנָא** וזה כבר ביארנו והעמדנו, שגזרת הדין שהיא אותה רוח סערה שמקטרגת על האדם, אינה שוקטת עד אותו זמן שלוקחים אותו מביתו לבית הקברות **דְּכֶתִיב כַּמִּשְׁכָּב, וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּשְׂאוּ: כַּד נִטְלֵי לֵיהּ מִבֵּיתֵיהּ לְבֵי קַבְרֵי** פי כאשר נושאים אותו מביתו לבית הקברות, **כְּדִין מְכַרְזֵי עֲלוּי, אֵי אִיהוּ זְכָאָה** אז מכריזים עליו אם הוא צדיק, **מְכַרְזֵי עֲלֵיהּ וְאַמְרֵי** מכריזים עליו ואומרים, **הָבוּ יָקָר לְדִיּוֹקְנָא דְּמַלְפָּא, תְּנוּ כְבוֹד לְדִיּוֹקְנָא דְּמַלְפָּא** תנו כבוד לדיוקן המלך כי זכה לא לפגום בצל"ם המלך (ישעיה נז) ועוד אומרים **יְבֵא שְׁלוֹם הַצְדִּיק הַזֶּה אֵל הַקֶּבֶר יִנּוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם** וישכבו כל הצדיקים במנוחה כיון שבא להם שכן טוב **הוּלְךְ נְכַחוּ** מפני שהולך בדרך הנכוחה והישרה. **מָנָא לָן** ומנין לנו שמכריזים על הצדיק את מעשיו. **דְּכֶתִיב** שכתוב (ישעיה נח), **וְהוּלְךְ לְפָנֶיךָ עֲדִקְךָ** שהמצוות והמעשים טובים ולימוד התורה הם הולכים לפניו ומכריזים עליו ומפנים לו את הדרך **(דף קצ"ט ע"ב) כְּבוֹד יְהוָה יֵאֲסַפְךָ** אל מקומו בשלום. **וְאִי חֵיבָא אִיהִי, מְכַרְזֵי עֲלֵיהּ וְאַמְרוּ, וַיִּי לֵיהּ לְפָלְגָא** ואם ח"ו רשע הוא, מכריזים עליו ואומרים, אוי לו לפלוני, **טָב לֵיהּ דְּלֹא יִתְבַּרֵי** טוב היה לו שלא נברא כי פגם בדיוקן המלך. **כְּדִין מַה פְּתִיב** ואז מה כתוב, **וַיִּטְלְהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמוּד הַיָּם מִזְעַפּוֹ.** פי **כַּד עֲאֲלִין לֵיהּ לְבֵי קַבְרֵי דְּאִיהוּ אַתְרֵי דִּינָא** כאשר מכניסים אותו לתוך הקבר שהוא מקום הדין, כי אז מתחילים המלאכים הממונים לעשות חיבוט הקבר ודינים קשים ותולעים ר"ל. **כְּדִין גִּזְרַת דִּינָא דְּהוּא סַעִיר** ואז גזירת הדין שהיא רוח סערה שהיה סוער ומקטרג עליו, **שְׂכִידָא מִזְעַפִּיהּ** שקט ונח מכעסו כי עשה את שליחותו ועתה נמסר לממונים אחרים. **וְנִנְוָא דְּבִלְע לֵיהּ, דָּא אִיהוּ קַבְרָא** והנה הדג שבלע את יונה הוא ירמוז על הקבר שהוא בולע את גופו של האדם לתוכו.

מֵה בְּתִיב מֵה כְּתוּב אַח"כ, וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעֵי הַדָּג. פִּי מַעוֹי דְדָג, דָּא אֵיהוּ בְּטָן שְׂאוּל
 שמעיו של הדג היא בטן שאול. **מִנְלָן** מנין לנו זה. **דְּכַתְיב** שכתוב (יונה ב) **מִבְּטָן שְׂאוּל שׁוֹעֵתִי.**
וְאֵיהוּ בְּמַעֵי דְנוּנָא הָוָה, וְקֶאֱרִי לֵיהּ בְּטָן שְׂאוּל שיונה במעי הדג היה וקרא לו הקב"ה מבטן שאול,
שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת ומש"כ שיונה היה בבטן הדג, **פִּי אֵלִין תְּלַת יוֹמִין, דְּבַר נָשׁ**
בְּקִבְרָא, וְאַתְּבַקְעוּ מַעוֹי אלה השלשה ימים שהאדם בקבר ונבקעים מעיו.

לְבַתֵּר תְּלַתָּא יוֹמִין ולאחר שלשה ימים אלה, **הָהוּא טְנוּפָא אַתְּהַפֵּךְ עַל אַנְפוּי** אותה הטינופת
 והלכוך שיש במעיו מתהפך על פניו, **וְאוֹמַר לוֹ, טוּל מַה דִּיהֶבֶת בִּי** ואומר לו קח מה שנתת בי.
אֲכַלְתָּ וְשָׂתִית כָּל יוֹמָא אכלת ושתיית כל יום ויום, **וְלֹא יְהִיבֶת לְמִסְכְּנִי** ולא נתת לעניים, **וְכָל**
יוֹמָא הָוּוּ בְּחִינִין וְכַמוּעְדִין וכל ימך היו כמו חגים ומועדים כל יום בשר עופות דגים יינות וכו', **וְמִסְכְּנִי**
הָוּוּ כְּפִנִין, דְּלֹא אָכְלוּ בְּהַדְרָךְ והעניים היו רעבים שלא אכלו עימך, א"כ, **טוּל מַה דִּיהֶבֶת בִּי** קח
 מה שנתת בי, כי אם האדם מארח עניים ועושה חסד עמהם עדיין זו סעודת מצוה ואי אפשר לקטרג עליו. **הָרָא הוּא** זה
 הוא **דְּכַתְיב** מש"כ (מלאכי ב), **וַיִּזְרִיתִי פָּרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם וַיְגֹו'** ואפזר הזבל לבזות אתכם, פרש חגכם, וכן
 הזבל שבבטנכם ממה שעשיתם כל ימיכם כחגים, **וְהָא אִוְקִימָנָא** והרי כבר פירשנו הענין.

לְבַתֵּר דָּא, מִתְּלַתָּא יוֹמִין וְלַהֲלָאָה ואחר זה, משלשה ימים והלאה, **כְּדִין אַתְדָּן בַּר נָשׁ**
מַעֵינוּי אז נידון האדם מעיניו שהיו משוטטות הנה והנה אם ח"ו הסתכל ופגם בעיניו, **מִיְדוּי** או בידיו, או
 בכליו, הרים יד וכו', **וְיִמְרַגְלוּי** ומרגליו אם הלכו למקומות אסורים, **וְאוּקְמוּוּהָ עַד תְּלַתִּין יוֹמִין** והעמידו
 והסבירו החכמים שזה הדין נמשך עד שלשים יום. **כָּל אַנּוּן תְּלַתִּין יוֹמִין, אַתְדָּנוּ נַפְשָׁא וְגוּפָא**
כְּחָרָא אותם שלשים יום נדונים הנפש והגוף כאחד. **וּבְגִינֵי בַּךְ אֲשֶׁתַּכַּח נִשְׁמַתָּא לְתַתָּא בְּאַרְעָא**
 ובשביל זה נמצאת הנשמה למטה בארץ ומצטערת עם הגוף, **דְּלֹא סְלִקַת לְאַתְרָהָּ** שלא עולה למקומה, וכאשר
 תעלה הנשמה למעלה תידון שם לבדה, והיא הנשמה. **כְּאַתְתָּא דִּיתְבַּת לְבַר, כָּל יוֹמֵי מְסֻאֲבוּתָא**
 דומה לאשה שיושבת בחוץ לבדה כל ימי טומאתה. **לְבַתֵּר, נִשְׁמַתָּא סְלִקָא** ולאחר השלשים יום הנשמה עולה
 למעלה להטהר ולהזדכך, **וְגוּפָא אַתְּבַלֵּי בְּאַרְעָא** והגוף מתבלה ונרקב בארץ. **עַד הָהוּא זְמַנָּא דִּיתְעַר**
קוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא לְמִיתֵיָא עד אותו זמן שיעורר הקב"ה את המתים בזמן תחיית המתים.

וּזְמִינָא קָלָא חָדָא לְאַתְעָרָא בְּבִי קִבְרֵי וַיִּימָא ועתיד קול אחד להתעורר בבית הקברות ויאמר,
 (ישעיה בו) **הֲקִיצוּ מִשִּׁנַּת הַמִּיתָה וַרְנְנוּ שׁוֹכְנֵי עֶפְרַיִם כִּי טַל הַתְּחִיָּה שֶׁאֵינִי מוֹרִיד, הוּא**
אוֹרוֹת טַלְדָה טַל מאורות העליונים **וְאַרְצָן רַפְּאִים תְּפִיל** והארץ תפיל ותשליך את המתים שנקראים רפאים
 (כי נרפא ע"י המיתה) שקבורים בה לחוץ. **אֵימַתִּי יְהֵא דָּא** מתי יהיה זה. **בְּזְמַנָּא דִּיתְעַרְבַר מְלֻאָךְ**
הַמּוֹת מְעֻלְמָא בזמן שיתבטל ויעבור מלאך המות מן העולם, **דְּכַתְיב** (ישעיה כה), **בְּלַע הַמּוֹת לְנַעַח**
וַיְגֹו' ולא יהיה עוד מלאך המות. וא"כ **כִּיּוֹן דְּבִלְעַת הַמּוֹת לְנַעַח** ולא יהיה יותר מלאך המות, **לְבַתֵּר** אח"כ
 יתקיים מש"כ, **וּמְחָה יְהוָה אֱלֹהִים דְּמַעְהָ מַעַל כָּל פְּנִים** כי לא יהיה עוד על מי לבכות **וְחֶרְפַּת**
עַמּוֹ יִסִּיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כי לא יהיה מי שיחרף את עם ישראל. **כְּדִין בְּתִיב** ואז כתוב וירמוז זה מה

שאמר הפסוק אצל יונה, **וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג וַיִּקַּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּיָּבֵשָׁה** דהיינו הדג הוא הקבר ויקיא את יונה מן הקבר.

פִּיּוֹן דְּאַתְעָר תְּהוּא קָלָא בִּינֵי קְבָרֵי כיון שיתעורר אותו קול בין הקברים, **כְּדִין פֶּל קְבָרֵיִיא יִקִּיאוּ לְאַנּוֹן מִתִּיִיא דְּבַהוֹן לְבָר** אז כל הקברים יפלטו לאותם מתים שבהם לחוץ. **הָדָא הוּא דְּכְתִיב וְזֶה שְׁכָתוּב וְאַרְצֵי רְפָאִים תִּפְּיֵל. מַאי תִּפְּיֵל** מה פ' תפיל. **דִּיקִיא לֹוֹן לְבָר** שתקיא להם למתים לחוץ. **רְפָאִים, מַהוּ רְפָאִים** למה קורא למתים רפאים. **דְּקָבִילוּ אֲסוּוֹתָא פְּמִלְקָדְמִין** שקיבלו רפואה כמו שהיו בהתחלה, **וְאַתְסִיאוּ גְרָמִין בְּגְרָמִין** ונתרפאו ונתחברו עצמות בעצמות ויחיו מחדש בסוד תחיית המתים בריאים ושלמים. **וְאַלִּין אֲקָרוּן רְפָאִים** ואלה נקראים רפאים.

וְאִי תִימָא, הָא פְּתִיב ואם תאמר הרי כתוב (בְּשֶׁאֲרַ עוֹבְדֵי בּוֹכְבִים וּמְזֹלוֹת) (ישעיה כו) **רְפָאִים בַּל יִקוּמוּ. אֲלָא וְדִאי פֶּל עֲלֵמָא יִתְסוֹן גְּרָמִין בְּבִי קְבָרֵי** אלא ודאי כל בני העולם יתרפאו ויתחברו העצמות שלהם בתוך קברם, **אַבְל מְנַהוֹן יִקוּמוּן** אבל מהם יקומו, **וּמְנַהוֹן לָא יִקוּמוּן** ומהם לא יקומו, ואלה הרשעים שאינם קמים לתחיית המתים. **וְעַל דָּא פְּתִיב זֶה כְּתוּב רְפָאִים בַּל יִקוּמוּ. וְפָאָה חוּלְקֵיהוֹן דִּישְׂרָאֵל** אשרי חלקם של ישראל, **דְּכְתִיב בְּהוּ שְׁכָתוּב בְּהֵם גְּבַלְתִּי יִקוּמוּן. וּבְהֵאִי נוֹנָא** ובזה המשל של הדג שבלע את יונה, **אַשְׁכַּחְנָא מְלִין לְאַסּוּוֹתָא דְּכָל עֲלָמָא** מצאנו רמזים לרפואה לכל העולם.

הָאִי נוֹנָא פִּיּוֹן דְּבַלְעַ לְיוֹנָה, מִיִּת זֶה הַדָּג שְׁבַלַע אֶת יוֹנָה מֵת. וּבִיּוֹה הָוָה יוֹנָה תִּלְתָּא יוֹמִין ובו היה הנביא שלשה ימים, **לְבַתָּר אֲתַקִּיִים פְּמִלְקָדְמִין** אח"כ חזר להיות כבתחילה, **וְאַקִּי לְיוֹנָה לְבָר** והקיא את יונה לבחוץ, **וְהָא אוֹקְמוּוְהָ, דְּכְתִיב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל יְהוָה אֱלֹהָיו מִמַּעַי הַדְּגָה. פְּתִיב הָכָא הַדְּגָה** והרי בארנוה שכתוב כאן הדגה, **וּכְתִיב הָתָם** וכתוב שם במצרים במכת הדם (שמות ז) **וְהַדְּגָה אֲשֶׁר בַּיָּאֹר יִמָּתָה, וְהָא אוֹקְמוּוְהָ** והרי בארנוהו, שכמו שהדגים ביאור מתו אף כאן אצל יונה הדג מת ואח"כ חיה שוב. **פְּנוֹנָא דָּא, זְמִינַת אַרְעָא דִּישְׂרָאֵל לְאַתְעָרָא בְּקַדְמִיתָא** כמו זה עתידה ארץ ישראל להתעורר בהתחלה, **וּלְבַתָּר** ואח"כ **וְאַרְצֵי רְפָאִים תִּפְּיֵל** כלומר, שכל המתים שקבורים בא"י יפלו מקברם ויחיו בסוד תחיית המתים ויקומו בלבושי אורה המאירים יותר ממאור השמש (הרמ"ק ז"ל).

וְהָא אוֹקְמוּנָא והרי למדנו, **דְּשִׁבְעָה דִּינִין יַחְלְפוּן עָלֶיהָ דְּבַר נֶשׁ, פֶּד נְפִיק מֵהָא עֲלָמָא** דשבעה דינים עוברים עליו על האדם כאשר יוצא מזה העולם. **חַד, הָהוּא דִּינָא עֲלָאָה** אחד הוא הדין הגדול, **פֶּד נְפִיק רוּחָא מִן גּוֹפָא** כאשר יוצא הרוח מהגוף בשעת הפטירה. **ב', פֶּד עוֹבְדוּי וּמְלוּי אֲזִלִין קַמִּיָּה וּמְכָרוּי עֲלוּי** כאשר מעשיו ודיבוריו הולכים לפניו ומכריזים עליו. **ג' פֶּד עֵיִל לְקַבְרָא** כאשר נכנס לקבר. **ד', דִּינָא דְּקַבְרָא** הרביעי דין הקבר הוא עונש חיבוט הקבר. **ה', דִּינָא דְּתוֹלְעָתָא** החמישי הדין כאשר התולעים אוכלים את גופו. **ו', דִּינָא דְּגִיְהֵנָם** הששי דין הגיהנם. **ז', דִּינָא דְּרוּחָא דְּאֲזִלָּא וְשִׁאטָּת בְּעֲלָמָא** השביעי דין הרוח שהולכת ומשוטטת בעולם, **וְלָא אֲשַׁכַּחַת אֲתָר נְיִיחָא, עַד דִּישְׁתַּלִּים עוֹבְדוּי** ולא מוצאת מקום מנוחה שנשלם ונתקן מעשיו, והוא עולם התורה שנקלע שם או

בסוד גלגול שיורד בגלגול לתקן את כל מעשיו שאינם מתוקנים. **בְּגִין דָּא, בְּעֵי בַר נָשׁ לְאַסְתַּכְּלָא תְדִיר**
בְּעוֹבְדֵי, וַיְתוֹב קָמִי מְרִיָּה ולכן בגלל זה צריך האדם להתבונן תמיד במעשיו וישוב בתשובה לפני אדונו.
וְכַד אֶסְתַּכְּל דְּוֹד מְלָכָא בְּדִינֵין אֵלִין דְּבַר נָשׁ וכאשר הסתכל דוד המלך ע"ה בו' הדינים הללו של
האדם, **אֶקְדִּים וְאָמַר** הקדים (תהלים קד) **בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה, עַד לֹא תִפּוֹק מִן**
עֲלָמָא עד אשר לא תצא מן העולם, **בְּעוֹד דְּאֵנְתָּ אֲשֶׁתִּכְחַת עִם גּוֹפָא** בעוד שהנשמה נמצאת עם הגוף.
וְכָל קָרְבִי אֶת שֵׁם קְדִישׁוֹ, אֲנֹנִי שִׁיפִי גּוֹפָא, דְּמִשְׁתַּתִּפִּי כְּחָדָא בְּרוּחָא הם אותם
האיברים של הגוף שנמצאים ביחד עם הנשמה. **הֲשֵׁתָּא דְּתִשְׁתַּכְּחוֹן עִמָּה** עכשיו כשתהיו עמה בחיי חיותו,
אֶקְדִּימוּ לְבָרְכָא שְׁמָא קְדִישָׁא הקדימו לברך את השם הקדוש ית"ש, **עַד לֹא יִמְטִי זְמָנָא דְּלֹא**
תִּיכְלוֹן לְבָרְכָא עד אשר לא יגיע הזמן שלא תוכלו לברך, **וְלֹאֲתָבָא בְּתִיּוֹבְתָא** ולשוב בתשובה, **וְעַל**
דָּא אָמַר ועל זה אמר דוד המלך **בְּרָכִי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה הַלְלוּיָהּ. אֲתוּ אֲנֹנִי חֲבָרִיָּיא וְנִשְׁקוּ**
רִישֵׁיָהּ.

מאמרי הפרשה

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (לא, א)
עלינו מוטל לסובב מעיר לעיר וללמד לעם דרך התשובה

פִּירֵשׁ הכלי יקר (כאן בפירושו השני) מהו "וילך משה"? שרצה משה לזרום על התשובה, ולפי שאין אדם רואה חובה
לעצמו, על כן אמר "וילך משה", הלך מאוהל לאוהל, לכל אחד מישראל, והיה מדבר על לבו "את הדברים
האלה", "הדברים" היינו ענייני התשובה התלויה בדיבור, כמו שנאמר (הושע יד, ג) קחו עמכם "דברים" ושובו אל ה'.
כך עשה משה רבנו הרעיא מהימנא, וכך עשה שמואל הנביא כנאמר (שמואל א, ז, טז) "הלך מדי שנה בשנה וסבב בית
אל והגלגל והמצפה, ושפט את ישראל את כל המקומות האלה".

ובתנא דבי אליהו רבה (פרק י"א) כתוב, אותן שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימין, מפני מה נהרגו, לפי שהיה להם
לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהם, לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה
בגדיהם למעלה מארכובותיהן ולסובב בכל עירות ישראל, יום אחד ללכיש, יום אחד לבית אל, יום אחד לחברון, יום
אחד לירושלים, ובין בכל מקומות ישראל, וילמדו את ישראל דרך ארץ וכו', כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך
הוא בעולמות כולן שברא מסוף העולם ועד סופו!

כשהחורים ממלאים יעודם בשימת עין על צאצאיהם, זכאים יהיו למידת החסד של המלכים

משה רבנו היה מלך, שמואל הנביא היה מלך, ולכן כל אחד ואחד מאיתנו נחשב למלך בתוך ביתו, כמו שנאמר במגילת
אסתר (א, כב) להיות כל איש שורר בביתו. ואין די בכך שהחורים "משדרים" ומנחים הנחיות לילדיהם, שהרי גם
לגבי הצאצאים אמרו את הכלל שאין אדם רואה חובה לעצמו, ולכן יש להדריך כל אחד מהם באופן אישי, לכויין ולהורות
לו את הדרך, בבחינת הנאמר כאן "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", להשגיח ולפקח מקרוב, כדי
שיתגדל ויתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא בעולמות כולן שברא, וכל אחד ואחד עולם מלא הוא, ששמו של הבורא
מתגדל ומתקדש בו!

וכבר אמרו חז"ל (ראש השנה ה:): שהמלך נידון בהארת פנים מיוחדת, במידת רחמים מיוחדת, "מקמי דליפוש חרון אף"
– לפני שתרבה מידת הדין. וכשהחורים ממלאים יעודם בשימת עין על צאצאיהם, זכאים יהיו למידת החסד של
המלכים, ויפעלו בזה שנת מילוי משאלות הלב עבורם ועבור כל בני המשפחה.

ובן היתה דרכו של מו"ר גדול דורנו מרן מלכא כמוה"ר עובדיה יוסף צוק"ל שהיה מכתת רגליו ממקום למקום לזכות
את הרבים וללמד להם תורה ולהכניסם תחת כנפי השכינה, אשריו ואשרי חלקו.

ומקובל בדינינו שבראש השנה יש דין כפול, דין אחד על כל אדם בפני עצמו, ודין שני, עד כמה "הרבים צריכים לו", שאם הרבים צריכים לו, יש לזכותו ולהנחילו שנה טובה, כדי שיוכל למלא את שליחותו בהצלחה (כך ביארו רבותינו ז"ל על הגמ' בראש השנה טז:).

ולכן אדם ששם אל ליבו את דרכי התורה להדריך את ילדיו, שילכו בדרך הישר, יזכה לדין ברחמים כפי שזוכה מלך, והוא הלא "מלך" בביתו, אחר שמדריך אנשי ביתו ומנווט דרכם. וגם כיון שהרבים צריכים לו, הלא הם בניו ובני ביתו, ועל ידי כך ידונו אותו לחיים, בכדי שאדם יוכל לקיים את ייעודו.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (לא, א)

השאיפה האמיתית של האדם צריכה להיות התקדמות ועליה רוחנית בלתי פוסקת

הנה הלשון "וילך" מרמזת לאדם שאין לו לאדם לעמוד במקום שנמצא בו ולהסתפק במה שיש לו ברוחניות, אלא חובה על האדם, ללכת להתקדם ולעלות בימי חייו, וזה בבחינת "ילכו מחיל אל חיל" (תהלים פד, ה). וכך זו השאיפה האמיתית של אדם שחושב נכון במהלך העולם בכל ימי חייו, שצריכה להיות בחינת התקדמות ועליה רוחנית בלתי פוסקת.

ואמנם על משה רבנו ע"ה נאמר "וילך משה" אין זה משנה כלל מה גילו ומה מעמדו, משה רבנו כל ימיו הוא בבחינת הולך ומתקדם, האדם בהליכתו ובהתקדמותו, נשגב ונעלה הוא יותר ממלאכי השרת, באשר הוא הולך ומתקדם והם ניצבים ועומדים, שנאמר (ישעיה ו, ב) שרפים עומדים ממעל לו, ועוד נאמר (מלכים א, כב, יט) וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, ועוד (זכריה ג, א) השטן עומד על ימינו לשטנו. כך גם אומר ה' ליהושע בן יהוצדק הכהן (זכריה ג, ז) ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה.

למלאך אין בחירה חופשית, ולכן הוא איננו צריך להתקדם ומרגע היווצרותו הוא עומד במקומו, במעלתו ובדרגתו. לעומת זאת עמידה במקום אחד אצל האדם זוהי נסיגה, זוהי ירידה.

לכך אצל נח נאמר (בראשית ו, ט) את האלהים התהלך נח, נח לא עמד במקום אחד, הוא כל העת השתדל להתהלך, להתקדם ולהתעלות, זוהי גדולתו. גם אצל אברהם אבינו, פונה אליו ה' ואומר לו (בראשית יז, א) התהלך לפני והיה תמים, דהיינו אל תעמוד במקום אחד, אלא תתקדם ובוזה תהיה מושלם. וכך מצינו עוד אצל אברהם בנסיון הראשון שנאמר לו (בראשית יב, א) לך מארצך, ובנסיון העשירי נאמר (בראשית כב, ב) ולך לך אל ארץ המוריה.

לכך פרשת "וילך משה" נאמרת בתקופת ראש השנה ויום הכפורים שהם ימים של תשובה ועליה רוחנית, ימים שיש "ללכת" ולהתקדם בהם.

ועל פי זה מסבירים את הפסוק (במדבר לג, יב) ארץ אוכלת וישיבה הנאמר בפרשת המרגלים בצורה הבאה, ארץ הקודש אוכלת את אלו שיושבים בה, ולא מהלכים בתוכה במצוות ומעשים טובים, כי יש להרבות תמיד בשאיפה לעליה מדרגה לדרגה ולא להסתפק בישיבה במקום אחד ללא מעש.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לָצֵאת וּלְבוֹא" (לא, א-ב)

למה שינה משה ממנהגו – והלך אל ישראל

כתב רש"י (כאן) על הפסוק, לא אוכל עוד לצאת ולבוא, יכול שתשש כוחו ומפני כך לא יכול היה להנהיג את העם, תלמוד לומר (להלן ד, ז) לא כהתה עינו ולא נס לחה ואם כן משה רבנו כלל לא נחלש. אלא מהו "לא אוכל"? איני רשאי מפני שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע. עד כאן.

ממשיך רש"י על הפסוק "אנכי היום", היום מלאו ימי ושנותי, ביום זה נולדתי וביום זה אמות. עד כאן. ומקורו טהור מסוטה (דף יג:). דהיינו המילה "היום" ללמדנו באה שאמר משה לעם ישראל היום בן' באדר נולדתי וביום זה אפטר מן העולם.

והנה המעיון ישים לבו לתמיהה המתבקשת בדברי רש"י, מפני מה הקדים רש"י לפרש את המילים "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", לפירוש המילים "אנכי היום", והלא בפסוק המילים "אנכי היום" נמצאות לפני המילים "לא אוכל עוד לצאת ולבוא". (זו הגירסא במרבית החומשים. ואכן, במהדורות מאוחרות היו שסידרו את פירושי רש"י לפי סדר הפסוק).

ביאור נפלא על כך הביא הגאון בעל שו"ת "מים חיים", בשם זקנו, הגאון רבי שמחה הכהן ראפפורט, אב"ד לובלין, מציאנו במדרש (שמות רבה, פרשה ט"ז סי' ד'), בא וראה מה בין משה לשמואל, משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדיבור, ואצל שמואל היה הקב"ה בא, שנאמר (שמואל א, ג, י) ויבא ה' ויתיצב. למה כך? אמר הקב"ה בדין ובעדקה

אני בא עם האדם. משה היה יושב, ומי שהיה לו דין בא אצלו ונדון, שנאמר (שמות יח, יג) וישב משה לשפוט את העם. אבל שמואל היה טורח לכל מדינה ומדינה ושופט, כדי שלא יצטערו לבא אצלו, שנאמר (שמואל א, ז, טז) והלך מדי שנה בשנה. אמר הקב"ה, משה שהיה יושב במקום אחד לדון את ישראל, יבוא אצלי לאהל מועד לשמוע הדיבור, אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ומדבר עמו. ואמנם עלינו לתמוה, הלא משה רבנו היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, ואם כן, למה באמת לא אחז בעונה ללכת אל ישראל כמו שמואל?

אלא צריך לומר שמשה רבנו ידע כיון שהוא מנהיגם של ישראל, לכן כאשר הוא ילך אל ישראל, ילך אתו הקב"ה, ועל כן, דוקא מחמת ענותנותו לא רצה שיבוא הקב"ה עמו, ולכן לא הלך לישראל.

ומעתה מה נפלא סדר הדברים ברש"י, וכך ביאורם, הן בפסוק הקודם נאמר "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", והיה קשה לרש"י, שהרי כאמור לא היתה רכבו של משה ללכת לישראל, אלא הם היו באים אליו, ומדוע כאן חרג ממנהגו והוא הלך אל כל ישראל? על כך מפרש כאן רש"י, שזאת משום "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", איני רשאי להנהיג, שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע, וממילא לא היה ה' בא עמו, ולכן ביום זה יכול היה משה להתנהג כמתבקש מענותנותו הגדולה, והלך כשמואל הנביא אל ישראל.

וביון שמטרת רש"י בביאור הפסוק לא אוכל וגו' לפרש את הפסוק הקודם, לכן מפרשו רש"י בתחילה לפני פירוש המילה "היום", שכן ראוי להקדים את פירוש הפסוק וילך משה וגו' הכתוב ראשון.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא אוֹכֵל עוֹד לְצֵאת וּלְבוֹא" (לא, א-ב)

"וילך" להוכיחם שהאדם אינו יודע זמנו

מפרש במדרש תנחומא (כאן ריש וילך) אין "וילך" אלא לשון תוכחה, שנאמר (תהלים מו, ט) "לכו" חזו מפעלות אלהים. עד כאן. כלומר "וילך" הנאמר כאן, פירשו שמשה רבנו הוכיח את בני ישראל. והתמיהה מאליה עולה, איזו תוכחה אמר כאן משה לבני ישראל?

בספר מנחת עני (אמיננה, עמ' ת"ע) כתב לבאר כי תוכחת משה היתה במה שאמר להם (בסמוך) בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, ובסופה (דף יג:) שנינו, היום מלאו ימי ושנותי. וכתוב בזהר הקדוש (ח"ב דף קע"ד ע"א) שמשה רבנו ידע רק באותו יום שזהו יום פטירתו. והוכיחם על ענין זה, שאף אחד אינו יודע את זמנו, ולכן שימו לנגד עיניכם שתכלית ביאתכם לעולם היא כדי לאסוף כמה שיותר תורה מצוות ומעשים טובים!

ולכן אדם יחזור בתשובה קודם יום המיתה, וכמו שאמר התנא (אבות פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך. והקשו רז"ל בגמ' (שבת קנב.) וכי אדם יודע אימתי ימות, ותירצו ישוב היום שמא ימות למחר ונמצאו כל ימיו בתשובה. ע"כ. והנה אם בימות השנה כך כל שכן בעשרת ימי תשובה שזה הוא זמן תשובה לכל (וכמ"ש הרמב"ם בהלכות תשובה). וכבר נאמר (מלכים א, ב, ו) "ועשית" כחכמתך ולא תורד שיבתו בשלום, "ועשית" ראשי תיבות "עשרת ימי תשובה" ללמדנו שבימים אלו עת עומדו לדון, יחשוב כאלו הוא יום הפטירה ויציאת הנפש, וכל שכן בימי ראש השנה ויום הכפורים.

שני תיקים, האחד עם תינוק והאחר עם סמרטוטים

סיפור מדהים ומזעזע סופר על אשה אחת, שהיה לה שיגעון שכל תיק שהיתה רואה היתה פותחת אותו, מחטטת וסוגרת.

עוגמת נפש גדולה היתה לבני ביתה שהלכו אתה כמה פעמים ברחוב וללא הודעה מוקדמת רצה לכיוון בחור ישיבה שנסחב עם תיק בדרכו לישיבה, ובחמת זעם קפצה לעבר התיק, פתחה, חיטטה ובמקרה הטוב... סגרה!

וכך היה מנהגה עם אשה שהלכה עם תיק צד, ועם זקנה עם סל ובעצם עם מי לא...

הקש ששבר את גב הגמל אירע בחתונה בה היא השתתפה, והנה אשה שנכנסה לאולם עם... תיק כמובן, וזאת קפצה לה על התיק ופתחה אותו...

בעלת התיק היתה אשה שידעה לצעוק... והרימה קול צעקה גדולה ופתחה עליה בצעקות גנבת!!! הצופה!!! חטטנית!!! ותהום כל העיר.

הבנים של אותה אשה, כבר לא יכלו לשאת את הבזיונות. לקחו אותה לביתה, הושיבו אותה בסלון ואמרו לה, אמא'ה די! עד כאן! עד מתי נסבול בזיונות. הרי את יודעת, תיכף אנו נכנסים לתקופת שידוכין ואף אחת לא תרצה שוויגער בזאת! למה את עושה את זה?

פתחה האם ואמרה: בניי היקרים! אתם יודעים שאני ניצולת שואה, ומה שאני עברתי שם, שאף אחד מכם לא יתנסה בזה...

וכאן היא סיפרה דבר שמעולם לא סיפרה לאיש.

שנה לאחר שנישאתי פרצה השואה. בעלי (הקודם) נרצח באכזריות על ידי הנאצים ימח שמם, ונשארתי לבדי כשעובר בחודש מתקדם בבטני. ויהי כי כלו חדשיו, ילדתי בן במזל טוב. כמובן שדאגתי כל הזמן להחביא אותו מעיניהם השטניות של הגרמנים. אלא שיום אחד שלחו אותנו ברכבת למחנות עבודה. בדרך לרכבת הלכתי כשבידי שני תיקים. תיק אחד עם כל מיני סמרטוטים ובתיק השני... בני בכורי מחמד עיני.

רגע לפני שאני עולה לרכבת, מפקד האס אס צועק "את עם השני תיקים תורקי מיד תיק אחד!"

וכמובן, מהרתי לזרוק את התיק עם הסמרטוטים. עליתי לרכבת. הרכבת פתחה בנסיעה. פתחתי את התיק כדי להוציא את התינוק. וחשכו עיני, בטעות זרקתי את התיק שבו היה התינוק... מאותו היום קיבלתי הפרעה נפשית, כל פעם שאני רואה תיק, אני מחפשת את הילד שלי שם... עכשיו אתם מבינים מה עובר עלי! עד כאן המעשה המרטיט.

ומוסר ההשכל הנלמד ממנו הוא, דבר ראשון, עד כמה צריך לדון לכף זכות. אתה אף פעם לא יודע מה עובר על השני! ודבר שני, תאסוף עוד ועוד זכויות כדי שלא תגיע לבית דין של מעלה עם תיק מלא בסמרטוטים, ואת התינוק תשאיר למטה... (להתעדן באהבתך).

"לא אוכל עוד לצאת ולבוא" (לא, ב)

לא יכל להנהיג מפני שהגיע לדרגות עצומות

משה רבנו, טרם פטירתו השיג והגיע לדרגות רוחניות גבוהות, ולמעלות עליונות שמימיות, עד אשר נפתחו לפניו מעיינות החכמה והדעת, הסתומים וחתומים ומכוסים משאר בני אדם. בדרגה גבוהה זו, הרגיש שלא יוכל למלא עוד את תפקידו לרומם את העם מן הגשמיות ולהעלותו אל הרוחניות. כי מנהיג, בכדי שישפיע על העם, צריך לרדת לדרגת העם, ומשם להעלותו כלפי מעלה, ירידה לצורך עליה, אך משה כבר לא יכול היה לרדת מטה, באשר התעלה והתרומם מעלה מעלה. לפיכך, אמר להם "לא אוכל עוד לצאת ולבוא", כלומר, לא אוכל עוד לשרת את העם ולהנהיגו. **"ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עִבֵר לְפָנֶיךָ הוּא יִשְׁמֵד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתָם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עִבֵר לְפָנֶיךָ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'" (לא, ג)**

משה ביקש שיהושע ילחם לישראל והוא יכנס לארץ רק כדי ללמדם תורה, ומה השיבו ה'

בספר תפארת יהונתן לר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל (וילך כאן), פירש את הפסוק כך, שלכאורה קשה על משה רבנו מדוע הפציר בהקב"ה שיכנס לארץ, והרי כבר אמר לו הקב"ה (בפסוקנו), שיהושע הוא יכניס את ישראל לארץ, והרי כבר אמרו חז"ל (ברכות מה:): שאין מלכות נוגעת בחברתה, אפילו כמלא נימא, וכבר נגזרה גזירה על משה שלא יכנס? אלא הענין הוא, דהנה ישנם ב' משיחים לישראל, משיח בן יוסף, ומשיח בן דוד. והצורך בב' משיחים, כדי שמשיח אחד ילחם מלחמות ה', והמשיח השני ילמד את ישראל באותו זמן תורה, שהרי אי אפשר ללמוד תורה באותה שעה שנלחמים. לכן אותם שנלחמים ילחמו ויהיו עם המשיח שנלחם איתם, ושאר ישראל שלא נלחמים, ילמדם המשיח השני תורה.

וזוה שביקש משה מהקב"ה, נכון שיהושע הוא שילחם את מלחמות ה', אבל עדיין צריך מי שילמד תורה לעם ישראל באותו הזמן, ולכן רצה משה להיכנס לארץ כדי ללמד תורה לישראל.

אמנם אמר לו הקב"ה שיהושע לא יצטרך לפרוח להלחם, אלא ללמד את ישראל תורה, לפי שהקב"ה בעצמו ילחם להם לעם ישראל, ואם כן אין צורך שהוא יכנס לארץ.

וזוהו פירוש הפסוק "ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה", היינו דה' הוא יעשה את המלחמה, "ויהושע הוא עובר לפניך", כדי ל- "כאשר דבר ה'" דהיינו יהושע יעבור כדי ללמד תורה. לכן משה לא יוכל להכנס לארץ ללמד תורה לישראל דאין צורך בזה.

"הקהל את העם האנשים והנשים והטף... ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים" (לא, יב-יג)

מדוע במצות הקהל מקבלים שכר על הבאת הקטנים

בגמרא (חגיגה ג.) אמרו רז"ל על מצות הקהל, שהאנשים באים ללמוד, והנשים באות לשמוע, אמנם הטף למה באים, אלא כדי ליתן שכר למביאייהן. אולם יש להתבונן בדבר, הלא ממה נפשך, אם יש איזו תועלת בהבאת הטף,

היה לחז"ל לומר את התועלת שיש בהבאתם מה היא. ואם אין תועלת כלל בהבאתם, למה אותם המביאים אותם יקבלו שבר, אחרי שבביאתם אין שום תועלת לטובה.

ונראה לפרש על פי מה שכתב הרב אהלי יעקב ז"ל בפרשת כי תשא על הפסוק (שמות לג, ח) והביטו אחרי משה, אמרו רז"ל (שמות רבה פ' מ"ה ס' ד') שהיו אומרים על משה אשרי יולדתו. והקשה הרב ז"ל, והלא פשט הכתוב מוכיח שלא היה רצונם בשבחו?

ופירש הענין, שכוונתם באומרם על משה "אשרי יולדתו" לגנותו ולומר שאין פאר למשה רבנו ע"ה ביופי צדקתו ומעשיו, כי טוב דרכיו ומעשיו בא לו מצד יולדתו, שהיתה צדקת וגידלתו מנעוריו בצדקות ובדרך ישרה, וזהו "אשרי יולדתו", שהיא גרמה לו (ואין אומרים אשריו, ע"ש).

נמצא כי אם הדריך האב את בנו בדרך ישרה ועבודת ה' מקטנותו, מביאו לבית הכנסת, מביאו לבית המדרש בעת הדרשה, מנהיגו בקריאת שמע ותפילה וכן כיוצא בזה, אז נעשה לילד הרגל בכל זה, וגם אחר שיגדל, ישאר במנהגו הטוב לבוא לדרשה ולהתפלל בבית הכנסת וכיוצא בזה. וכמו שנאמר (משלי כב, ו) "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה". וממילא אחר כך יהיה שכר מן השמים לאביו, על אשר הוא גרם לבנו הנהגה טובה זו.

ומעתה נשוב אל מצות הבאת הטף במצות הקהל, כי אף על פי שעתה אין תועלת מהבאתם במצות הקהל, שהרי הקטנים אינם מבינים דבר, עם כל זאת יש תועלת לאחר זמן בהבאתם, כי על ידי שאבותם מרגילים אותם בקטנותם לבוא בהקהל לדברי תורה, אז גם אחר כך בגדלותם יבואו, וממילא לעתיד יהיה שכר למביאייהם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי קָרְבִּי יָמֶיךָ לְמוֹת קָרָא אֶת יְהוֹשֻׁעַ" (לא, יד)

לשון זו של קריבת ימים למוות נאמרה רק בשלושה צדיקים ומרמז שנפטר לפני גיל אבותיו

המדרש (בראשית רבא פרשה צ"ו סימן ד') מבאר שלשון זו של "קרבת" ימים למוות, נאמרה רק בשלושה צדיקים, והם מבחירי ה', הראשון נאמר ביעקב אבינו ע"ה, שם נאמר (בראשית מז, כט) ויקרבו ימי ישראל למוות.

השני נאמר במשה, בפרשתנו (כאן) הן קרבו ימיו למוות.

והשלישי בדוד כנאמר (מלכים א, ב, א) ויקרבו ימי דוד למוות.

מקום שנאמר לשון "קריבה", זהו רמז שנפטר לפני גיל אבותיו. משה חי 120 שנה, ועמרם אביו חי 137 שנה. יעקב חי 147 שנים, יצחק אביו 180 שנה, וסבו אברהם – 175 שנים. דוד חי 70 שנה, וישי אביו חי כ- 400 שנה.

"וּמִצְאָהוּ רְעוּת רַבּוֹת וְרַעוּת וְאָמַר בְּיָוֶם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקָרְבִּי מִצְאוֹנֵי הָרְעוּת הָאֱלֹהִים" (לא, יז)

מנין התיבות בקללות תרע"ו כמנין "רעות", וכנגדן בקללות יש כ"ו פעמים שם השם שגם הם עולים בנימט' תרע"ו, למתקם

הרב חיד"א בס' פני דוד (וילך אות ג') מביא שבספר לב אריה כתב לפרש בשם גדול אחד, שיש בקללות שבמשנה תורה תרע"ו תיבות כמנין "רעות", וכנגדן נזכר שם השם בקללות כ"ו פעמים, שגם מנינם עולה בנימט' תרע"ו [26 כפול 26 יוצא 676], וזאת כדי למתקם ולהפך הקללות. וזו כוונת הפסוק בתהלים (לד, ב) רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו ה', רצונו לומר, "רבות רעות צדיק" "צדיק" הוא משה רבנו ע"ה שאמר "רעות" הן הקללות, כמנין "רעות", אבל "מכלם יצילנו ה'" כנגדן נאמר כ"ו פעמים ה', וזה שאומר הפסוק "הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה", היינו בגלל שנסתלק שם ה' שמהפך הקללות, על כן באו "הרעות", היינו הקללות, שעולה מנין תיבותן תרע"ו כמנין "רעות". דברי פי חכם חן.

ממשיך הרב חיד"א שאפשר לומר רמז בפסוק (תהלים לד, ב) רבות רעות צדיק, הנוכר, על פי מה שכתב בספר דרוש שמואל (פ' נצבים), ישנן כ"ו שמות בתפילת י"ח, והן כדי להגן מכ"ו שמות שבתוכחות. ובה פירש את מאמר חז"ל שפני שהיו ישראל מתייראים מהתוכחות, לכך אמר "אתם נצבים", הכוונה שכשתעמדו בתפילת י"ח לפני ה' אלהיכם, אתם ניצולים מהתוכחות, לפי שכ"ו אזכרות שבתפילה הן כאמור כדי להגן מהתוכחות. עד כאן דבריו. ויש להרכיב את שני הדברים יחדיו, דכ"ו אזכרות שבתפילה שעולים בנימט' תרע"ו, מנינות על הקללות שיש בהם תרע"ו אותיות, ולכך כתיב בתוכחות כ"ו פעמים שם ה', לרמוז שמי שיכוין בכ"ו אזכרות שבתפילה ינצל מהקללות.

"וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הָלֵא עַל כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְקָרְבִי... וְאָנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כֹּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (לא, יז-יח)

למה ישראל נענשו על התשובה שעשו

מפורסמת קושית הרמב"ן (כאן), איך יתכן שישראל יתוודו ויעשו תשובה ויאמרו שכל הצרות הם "על כי אין אלהי בקרבי", ומיד לאחר מכן, אומר הפסוק, "ואנכי הסתר אסתיר פני וכו' כי פנה אל אלהים אחרים". וכי זה השבר שמקבלים ישראל על התשובה שעשו והתוודו?

והרבה מן המפרשים נתחבטו ליישב פסוק זה, כמו שכתב בספר גן רוה. ובספר מעיינה של תורה (כאן, עמ' קמ"ב) הביא בשם הכלי חמדה שפירש את הפסוק בדרך נפלאה, על פי היסוד שהתשובה על החטאים מועילה רק "לישראל", ולא לבן נח, מפני שלגוים הקב"ה הוא מלך, והם עבדיו, והלכה היא (קידושין לב): שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, לכך אף שהם שבים בתשובה ואף אם ה' מתרצה להם תשובתם לא מתקבלת. אולם עם ישראל שהם בניו של הקב"ה, ואב שמחל לבנו על כבודו, כבודו מחול, לכך תשובתם מתקבלת ברצון.

והנה ידועים דברי חז"ל (שבת דף פה). אמר רבא מכאן "מודעא רבה לאוריתא". והיינו שעד זמן אחשוורוש יכלו ישראל לתרוץ שלא יכלו לקיים את התורה, מפני שבמעמד הר סיני קיבלו את התורה מאונס, שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית, ורק בזמן אחשוורוש כשיקבלו מאהבה שוב אין להם טענה זו.

אמנם על עוון עבודה זרה, תירוץ זה אינו מועיל, שהרי גם ללא מתן תורה מצווים עליה, שגם בני נח עוד לפני מתן תורה נאסרו בעבודה זרה.

ולפי זה זהו פירוש הפסוק "ואמר ביום ההוא על כי אין אלהי בקרבי", הוא שבוה ישראל מתוודים רק על עוון עבודה זרה, ש"אין אלהי בקרבי", ולא על שאר עבירות, וזאת מפני שהם סוברים שבלאו הכי על שאר עבירות יש להם תירוץ על שנכשלו בהן, מפני שקיבלו את התורה מאונס.

וכיון שזו טענתם, על כך משיב ה' שאדרבה, "הסתר אסתיר פני", ויקבלו עונש על כל הרעה שעשו, והטעם "כי פנה אל אלהים אחרים", מפני שעבדו עבודה זרה, ופירושו שעל כל צד מגיע להם עונש, שאם הם סוברים שדינם כדין בן נח, ולכן אין עליהם תביעה על שאר עבירות [שכאמור הם מוענים שהיו אנוסים שנכפה עליהם הר כגיגית], הרי לבן נח לא מועילה תשובה, ואם כן לשם מה הם חוזרים בתשובה? אלא ודאי שדעתם שלאחר קבלת התורה, שוב אינם בני נח, ולכן דין ישראל גמור להם, ולכן הם שבים בתשובה על עון עבודה זרה. אם כן חזרנו לכך שהם קיבלו את התורה מרצון, ואם כן אדרבה לפי שיטתם צריך להענישם עכשיו על כל שאר העבירות שעשו, והם הרי לא שבו עליהם בתשובה.

המחשבה שאין אלהי בקרבי היא סיבה לעונש

עוד מצאתי ישוב על הפסוק הנ"ל בספר בנין אריאל (לוונשטאם, בחלק "חדרי תורה" פרשת וילך דף קח ע"ב נדפס תרס"ה) שכתב, איתא בזוהר הקדוש (פרשת בחקתי), שאם הקב"ה לא היה עם ישראל אפילו רק יום אחד בגלות, לא היתה חס ושלום שארית ופליטה לישראל. והטעם הוא, כיון שהקב"ה הוא לבם של ישראל, וכשם שאי אפשר לאדם לחיות בלא לב, כך אי אפשר לישראל לחיות בלא הקב"ה.

והביא שם בשם תשובת מר זקנו החכם צבי (בשו"ת החכם צבי סי' ע"ד), שפעם נשאל בענין שבדקו תרנגולת לאחר שהיטה, ולא מצאו את הלב והכשיר אותה החכם צבי מטעם שאמר שודאי היה לה לב, שאם לא כן, כיצד היתה חיה לפני כן.

ועל פי זה פירש את הפסוק כך, לאחר שמצאו את האדם צרות ורעות, הרי הוא חושב שהטעם הוא "על כי אין אלהי בקרבי", לכן מצאוהו רעות, והרי זו כפירה חס ושלום, כי לא יתכן לומר כן, שהרי הקב"ה הוא לבם של ישראל וכיצד יחיו בלא הקב"ה? לכן אדרבה "אנכי הסתר אסתיר פני", ויקבל עונש "על כל הרעה". והטעם, "כי פנה אל אלהים אחרים", שמה שאומר "שאיין אלהי בקרבי" זה מחמת הכפירה שפנה אל אלהים אחרים.

אין אלהי בקרבי הכוונה לע"ז

עוד ישוב מצאתי בספר גן רוה, שכתב בדרך פשוטה. הנה בפסוקים לפני כן כתוב, "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ" וגו'. נמצא שלאחר שמצאוהו רעות וצרות, ואומר "על כי אין אלהי בקרבי", כוונתו, שיש לו צרות, בגלל שאין את אלהיו בקרבו שהוא אלהי נכר הארץ, ואם כן ודאי שבוה אומר הקב"ה הסתר אסתיר פני וגו'. (נפלאות מתורתך).

וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדֶהָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (לא, יט)

רמז למנהג שכל אחד כותב אות בהכנסת ספר תורה

הרב מרדכי שלמה מבויאן זצ"ל, נתן כאן רמז נחמד ליישוב שאלה שהובאה לפני הגאון הקדוש רבי עקיבא איגר זי"ע, וכך היה המעשה: מאן דהו מצא ספר תורה שהיה מושלך כדומן על פני השדה בבזיון גורא, ונסתפקו מי כתבו, האם כיון שהיה מושלך, אות הוא שגוי או מין כתבו, ואז דינו שיגנו או ישרף (וכמו שנפסק בשו"ע יו"ד סי' רפ"א), או שכתבו ישראל וספר כשר הוא. הציעו את השאלה לפני הגאון רבי עקיבא איגר זי"ע, והשיב בחכמתו, הנה מנהג ישראל תורה, וידוע המנהג בהכנסת ספר תורה, שבכתובת האותיות בשורות האחרונות שבפרשת "וזאת הברכה", הרבה בני אדם משתדלים לזכות לכתוב אות לפי האות הראשונה של שמם. וזה פשוט שאותיות שנכתבו מהרבה בני אדם אינן דומות זו לזו. ומנהגם היה שכל איש היה כותב ממש את האות, ולא כבזמנו שהסופר כותב את האותיות ורק האנשים מסייעים בידו. ועל כן יש לראות בספר התורה שנמצא איך נראות האותיות בשורות האחרונות, שאם הן לא דומות זו לזו מחמת המנהג הנ"ל, סימן הוא שישראל כתבו, וספר כשר הוא. אולם אם הן דומות לכתב שבכל הספר, יש לחשוש שגוי או מין כתבו ויגנו.

ותשובה זו מרומזת בפסוק כאן, "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", היינו הוראה לעם ישראל שישתדלו לזכות במצות כתיבת האותיות בהכנסת ספר תורה, "למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" – שעל ידי כך האותיות שב"שירה" דהיינו "בשורות" האחרונות, יהיו כתובות מהרבה בני אדם, וממילא לא יהיו דומות זו לזו, והן תהיה "לעד בבני ישראל" דהיינו זה יהיה סימן שהספר נכתב בכשרות על ידי ישראל...

וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדֶהָ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְיָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל (לא, יט)

בכת התורה, להגן מכל צרה, אפילו בעת הסתר פנים

כותב החפץ חיים (חפץ חיים על התורה סוף וילך), מצוה זו היא המצוה האחרונה שבתורה, לכתוב את ספר התורה. ובא הצינוי הזה אחרי הפסוק (לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ללמדנו שיש בכח התורה הזאת להגן ולהציל מכל צרה ויגון! ואפילו בעת הסתר פנים, מכל מקום אור התורה מפיץ אור ובאורה ניסע ונלך, וכמשל הגמרא (פוסה בא). על הפסוק (משלי ג, כג) כי נר מצוה ותורה אור, מה אור מגן לעולם, אף התורה מגינה לעולם.

"לִקַּח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצֵּד אַרְוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (לא, כו)

חשיבות התורה והחזרה עליה

לקח את ספר התורה הזה, ראשי התיבות עולים בנימט" מאה ואחת, ללמדנו שאם חוזר על לימודו מאה ואחת פעמים כמספר "מיכאל" שר ישראל, לא תשלוט בו השכחה, כי התורה שלמד, תהא בעזרו, וזהו שאמר "לקח את ספר התורה הזה" היינו שעל ידי החזרה "קיהה" תהיה לו בתורה.

וכן "לקח" אותיות "חלק" שעל ידי קיום התורה זוכה לחלק בעולם הבא אצל אבותינו הקדושים.

וכן "לקח" אותיות "לקח", על דרך מה שאמר הפסוק (משלי ד, ב) כי "לקח" טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו, שהשם יתברך נתן חלקנו וגורלנו בתורה וראוי לנו שלא נעזבנה. דרך משל, דבר החשוב בעיני עניים, בעיני עשירים אינו חשוב. ויש דבר שהוא חשוב בעיני העשירים, אולם אינו חשוב אצל השרים. ויש דבר שאף שהוא חשוב אצל השרים, אינו חשוב אצל המלך. אבל דבר החשוב בעיני המלך, בודאי זהו הטוב ביותר, ואין לנטות ממנו ימין ושמאל, לאחר שהמלך בחר בו. וכן הוא בתורה הקדושה, שמצינו שהקב"ה בעצמו מחשיבה אצלו מאד, עד שקראה "לקח טוב", אם כן בודאי שאין עוד מעלה וחשיבות ממנה, ולכן "תורתי אל תעזבו".

"לִקַּח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתֶם אֹתוֹ מִצֵּד אַרְוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (לא, כו)

תיבת "את" ללמדנו שילמד עם חברותא ולא ביחידות

מדוע התווספה התיבה "את", והרי לכאורה היא מיותרת, שהפסוק היה מובן, אילו היה נכתב, לקח ספר התורה הזה? ללמדנו, שילמד האדם עם חברותא ולא ביחידות, לכך נאמר "את ספר", שיהיה "אתו" בעת לימודו עוד חבר, ועל ידי כך יבין מה שלא היה מבין לבדו. וכן אמרו רבותינו ז"ל (מכות י). על הפסוק (ירמיה ג, לו) חרב אל הבדים ונאלו וגו', אמר רבי, הרבה תורה למדתי מרבתי וכו', ומתלמידי יותר מכולן, בעבור שזה שואל זה משיב, ועל ידי זה יתוסף להם חידושי התורה אשר לא ידעו ולא הבינו מקודם.

ומה שהוסיף תיבת "ספר", ולא היה די לומר לקח את התורה הוזה? כי "ספר" לשון סיפורי דברים, ללמד שכל מה שיכול לספר ולפטפט ולהרבות בדברי תורה ידבר. אבל בדברי העולם, צריך למעט בכל מה שאפשר, וכן אמרו רבותינו ז"ל (ירושלמי סוף ברכות) כל פטמא בישין ופטמא דאורייתא טבין. כלומר כל פטפומים רעים, חוץ מפטפומי תורה, כי המאור שבתורה מחזיר את האדם למוטב. (ספר אבני השהם).

"לקח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והיה שם בך לעד" (לא, כו)
התורה "שם" תעיד עליו שקיימה

"והיה שם בך", הנה התורה מצלת ומגינה לאדם מכל צרה בחייו, להצילו ולשמרו מכל נזק ומחלה, כמו שהאריך בזה הקדוש בשבח המשתדלים והמקיימים את התורה. ולאחר אריכות ימים, כשישאלו ממנו קיימת ממה שכתוב בתורה? אז שוב יהיה לו פתחון פה להשיב ולומר שקיים, ואז יבואו מלאכי הרחמים שנבראו ממצוותיו, להמליץ בעדו בבית דין של מעלה. וזהו שאמר משה רבנו ע"ה, והיה "שם" בך "לעד", כי התורה והמצוות שקיים, הם "יעידו" עליו "שם".
וכן "והיה" הן אותיות "הויה" ברוך הוא, דהיינו שהבורא יתברך הוא בכבודו ובעצמו יעיד עליו, כי כל התורה היא שמותיו של השי"ת כמו שאמרו רז"ל וכמו שכ' הרמב"ן (הקדמה לספר בראשית) שהיא קבלת אמת.

דרוש לשבת שובה

מדוע היה צריך להוסיף – "כי כשלת בעונך"

שובה ישראל... כי כשלת בעונך שואלים המפרשים מדוע צריך היה להוסיף "כי כשלת בעונך", וכתבו דהביאור הוא, כי אילו היינו למדים רק מהפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך ותו לא, היינו חושבים שרק התשובה שנעשית על עבירות בשונג התשובה מגעת עד כסא הכבוד, אבל עבירות שבמזיד אין התשובה מגעת לכסא הכבוד.

לכן הוסיף ואמר "בעונך" משמע אפי' עונות שהן בחינת מזיד אם אדם חוזר בתשובה, היא מגעת עד כסא הכבוד. אבל צריך לקיים מש"כ "קחו עמכם דברים", שכל אדם צריך לקבל עליו איזה דבר, והקבלה והזכות הזאת תעזור לו שתשובתו תגיע לכסא הכבוד כמו למשל לקבל עליו ללמוד כל יום חצי שעה מוסר, או לא לדבר בבהכ"ס.

בימים שבין ר"ה לכפור, הקב"ה נמצא בתוכינו, והוא קרוב אלינו יותר מכל השנה כהבדל האור מהחושך, כך כותב ה"פלא יועץ", ובשבת תשובה עוד יותר, וביהכ"פ עוד יותר. וההבדל יובן ע"פ משל לאדם חשוב ועשיר שהיה לו בן יחיד, ומכיון שרעיתו נפט', נסע לחו"ל ונשא שם אשה, לימים התגעגע לבנו ושלה לו כרטיס שיבא אליו לחו"ל והוא יעזור לו וכו', השיב לו בנו שהוא טרוד בעסקים ולא יכול לבקרו. החליט האבא שהוא יגיע לארץ לראות את בנו ושלה מברק שהוא מגיע ובאיזה יום וכו'. הגיע האב לנמל וראה כי בנו לא בא לקבל פניו, אמר, כנראה בתחנת הרכבת הוא מחכה, הגיע לשם וגם שם לא ראה אותו. אמר, כנראה שהוא מחכה כאשר ארד מן הרכבת וג"כ לא מצא. לקח מונית לפי הכתובת והגיע לבית של בנו, דופק בדלת, מי שם, אני אבא שלך, מחו"ל תפתח לי. אמר לו בנו בבקשה אני עיף מאד, קשה לי לקום לפתות, קח לך מלון סמוך ומחר תבא. כשמוע אביו כן, רגז מאד ואמר, לא מספיק שהוא לא בא לקראתי, אלא שגם כעת שהגעתי עד פתח הבית הוא לא מוכן לעשות שום התאמצות עבורי, עוד היום אחזור לנמל ולא אתעכב עוד! למחרת כשהתעורר הבן משנתו, הלך למלון לחפש את אביו ולא מצאו, ונתעורר בלבו חרטה גדולה ועמוקה אך כל החרטות לא הועילו.

והנמשל, הקב"ה כל ימות השנה מחכה לנו ומבקש מאתנו לחזור בתשובה כי הוא מתגעגע אלינו. כשמגיע ר"ה ועשי"ת, אומר הקב"ה, אבא אליכם בעצמי, וכשרואה הקב"ה שבניו לא באים לקראתו, הוא בכבודו ובעצמו מתקרב ודופק על הפתח, "עורו ישנים משנתכם", ואז "קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי", שע"ז אמר רשב"י, אילו באתי לעולם רק לראות איך הקב"ה מחבק את עם ישראל בתארים של חבה זה מספיק לי, ודרשו רבותינו "תמתי" כשני תאומים שחש האחד בראשו השני מרגיש עליו כך "עמו אנכי בצרה".

וא"כ מי שקשה לבו כאבן וכל השנה לא חזר בתשובה, לפחות יתעורר ביום כפור שאז הקב"ה דופק על לבו של האדם ואומר תחזור בתשובה, כי היום יום יחיד בימי שנה לכפר עלינו.

מי מכריח אותך להמשיך להיות סוס, עזוב את הרגליך הנלוזים

הגאון רבי מרדכי פאנערמאנסקי המשיל לשני אחים קטנים ששיחקו כשהאחד משמש כעגלון והשני נדמה לסוס, ו'בעל העגלה' מושך בסוס..., והנה החל לירד גשם זלעפות, 'בעל העגלה' עזב את החומים (מושכות), ומיהר אל הבית,

אם הבנים שראתה כי רק בנה האחד שב הביתה דאגה לשלום אחיו מדוע הוא בושש לבוא, מיהרה לצאת חוצה, ומצאתו עומד כשהוא כפוף תחת כיפת השמים וכולו רטוב עד לשד עצמותיו, ותשאלהו, מדוע תעמוד בחוץ, והרי הגשם יורד עליך ללא הפסק, השיב הנער, כיצד אכנס הביתה, והרי אנוכי 'סוס'... על כך אמר דוד 'אל תהיו כסוס כפרד אין הבין'... עומדים אנו בעשיית, והלה אומר 'איני יכול להיכנס כי סוס אני' יכול לעזוב ולשנות דרכי לטובה... מי גילה לך 'רוז' זה שאתה סוס, ומי מכריח אותך להמשיך להיות סוס, עזוב את הרגליך הנלוזים, פקח עינך וראה כי עליך אמר הבורא 'נעשה אדם' ובכוחך להעפיל למדרגות ומעלות טובות לאין ערוך.

תמיד צריך לנסות להתגבר על היצה"ר

ידוע שלשמירת הפיל שלא יברח די בחבל דק וחלוש, אף שבוודאי בכוחו של פיל לעקור את החבל כלאחר יד, מכל מקום 'שמירה מעולה היא'... והסבר הדבר, מכיוון שכשהיה הפיל קטן בן יומו היה סגני לו בקשירת חבל דק, וכשניסה אז להשתחרר ממנו לא עלתה בידו, לכן קבע בנפשו שלעולם אין בידו לקרוע את קשרי החבל, וכבר איננו מנסה אפילו פעם אחת לחשוב אולי עתה משגדלתי ואני נושא משאות אדירים, כבר יכול אני לשחרר עצמי מחבל דק וקלוש זה... עלינו לדעת – 'מותר האדם מן הבהמה', להבין שאף אם כבר ניסה להתגבר על יצרו באיזה ענין ולא עלתה בידו, וכי משום הכי גם עתה לא יצליח, הרי יתכן שהיום נתחזקו כוחותיו ויוכל לנצח.

הרוצה לשוב אל ה' לעולם לא יגיע למטרתו אם יישאר לעמוד על עמדו, בתוך הבוץ, ומאסר תאוותיו ושטויותיו, כל חד בדיליה. אלא יעזוב ויתחיל להלך בדרך הנכונה

וכבר המשילוחו, למי שהוצרך להגיע למירון וכבר עלה על הרכבת... אלא שבטעות עלה על הרכבת החוזרת ממירון, על אם הדרך פנה אליו ידיד נאמן, ושאלו למחוז חפצו... מששמע כן אמר לו ידידו הרי הנך נוסע ברכבת הנוסעת לצד ההפוך ממטרת נסיעתך, הלך הלה ובחכמתו טובב פניו בעודו ברכבת לכיון מירון, במקום שירד לנמרי מרכבת זו, ויעלה על הרכבת הנכונה הרי אין לך שוטף גדול ממנו כי בהנהגה כזאת לעולם לא יגיע למירון כך הרוצה לשוב אל ה' לעולם לא יגיע למטרתו אם יישאר לעמוד על עמדו, בתוך הבוץ, ומאסר תאוותיו ושטויותיו, כל חד בדיליה. אלא יעזוב ויתחיל להלך בדרך הנכונה.

תורה מביאה לידי זהירות

רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל סיפר כי פעם הלך המלך ברחוב וראה איש מחטט בפחי האשפה. אמר לו המלך: "מה אתה עושה?"

"אני זבלן" – השיב האיש – "אני צריך פרנסה וזאת האפשרות שעמדה בפני".

אמר המלך: אוי, עזוב את הזבל הזה, בא אל הארמון שלי ואתן לך עבודה אחרת. מה, בארמון שלי יש חדר אוצרות מלא בזהב, אני רוצה שאתה תספור כמה מטבעות יש שם. – והשכר, כל מה שתספור יהיה שלך, וחוזן מזה עוד משכורת על זה שאתה עובד אצלי. והמשכורת... כראוי למי שעובד אצל המלך – המשכורת הגבוהה ביותר במשך. שומע האדם, מהרהר מעט ואומר: טוב נראה, אם יהיה לי כח אני אבוא...

מסיים רבי חיים מוולוז'ין ואומר: הקב"ה ברחמיו בא ליהודי ושואל אותו: מה אתה עושה? אומר היהודי: אני עובד בזבל. מה פרוש – יש לי עתון יומי, כבר שאני קם בבוקר אני מעלה אותו הביתה, ומשתדל לקרא אותו שנים מקרא ואחד תרגום. בצהרים יש לי עתון אחר, והכי חשוב – אני מחובר 'אונליין' לאינטרנט, ושם אין נסתר מחמתו. אין דבר שנעשה באירן או באפגניסטן, שאיני יודע עליו. אני מעודכן עד הפרט האחרון. בקצור, עובד בזבל...

אומר לו הקב"ה: בא אלי לארמון. בא, הכנס לבית כנסת ותלמד גמרא, תתעסק עם הזהב שלי, ומה שאתה סופר הוא שלך, כמו שכתוב: כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהנה יומם ולילה, ואומרת הגמרא (עבודה זרה יט): קודם שלמד היתה זו תורת ה', ואחרי שלמד זו תורתו – התורה הפכה להיות שלו. חוץ מזה מגיע לך שכר גם על עצם העבודה. איזה שכר? השכר הגבוה ביותר שיש בשוק, כמו שנאמר: ותלמוד תורה כנגד כולם. והיהודי אומר: טוב, אם יהיה לי זמן אני אבוא...

איך ביכלתו לומר כך, כשיש לו הודמנות להתעסק עם הדברים הכי יקרים בעולם!?

הגמרא אומרת (הוריות יג). "יקרה היא מפנינים" – יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.

הגמרא לא פרשה פנינים כפשוטו, משום שלא שייך לומר שהתורה יקרה יותר מפנינים, שהרי הם אינם עומדים בכלל באותו מקום, ואין שום אפשרות להשוות ביניהם! אי אפשר לשאול מה טעים יותר עגבנייה או ארטיק? כי הם

בכלל לא אותו סוג, כך ואף יותר – אי אפשר להשוות בין התורה לעולם הזה. הפנינים שייכים לעולם הזה, אלו הם דברים גשמיים, ואילו התורה היא דבר רוחני. אין ביניהם שום מקום להשוואה!

לכן אמרה הגמרא שכוונת המילה 'פנינים', היא לרמז שהתורה יקרה יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. קדושתו של הכהן הגדול ביום הקדוש ביותר בשנה ובמקום הקדוש ביותר, יוצרת מקום להשוואה בינו לבין התורה – ועדיין התורה יקרה יותר.

חז"ל אמרו תורה מביאה לידי זהירות ולכן האדם שרוצה להתחיל לעשות תשובה חייב ללמוד בתורה"ק.

"שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה', אמרו אליו, כל תשא עון וקח טוב, ונשלמה פרים שפתינו" (הושע יד, א-ג)

משל יפה הסביר המניד מישרים הגה"צ רבי יעקב גלינסקי וצ"ל: כפרי אחד, היה לו בן בור ובער, שלא יצא מימיו מתחומי הכפר. כשהגיע הבן לפרקו, דיבר בו אביו נכבדות במשפחה כבודה מן העיר הגדולה. ביקשו בני המשפחה לתהות על קנקנו של החתן, והזמינהו לביקור בעירם. אביו, שידע את נפש בנו, שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ, ובילה כל ימיו במחיצת פרות ותרנגולים, החל ללמדו הליכות ונימוסים: ראה, בני. כאשר תפגוש בהם, ויקדמו את פניך בברכת שלום עליכם, תושיט את ידך ותענה: "עליכם שלום, מה שלומכם?"

כשישאלו אותך כיצד עברה הנסיעה, תאמר: "ברוך השם".

כשיראו לך את החדר שהקצו בעבורך, תאמר: "תודה רבה".

כשתלך לנחה, תאמר: "ערב טוב לכולכם".

כשתקום תאמר: "צפרא טבא, הערבה עליכם שנתכם?"

וכך הלאה, כל מה שאדם מן הישוב אומר ועונה – לימד האבא את בנו. וברצותו להיות בטוח שהבן לא יאכזב, ולא יכשל בלשונו, הורה לחזור על תלמודו מאה פעמים ואחד, עד שיהיו הדברים משוננים בפיו, רהוטים ושגורים על לשונו...

החתן דגן נסע אל העיר הגדולה והגיע לבית המשפחה, שהיה הומה מכרים וקרובים אשר באו להזות באורח. הכל הסבו ליד שלחנות ערוכים בכל טוב, והחתן הופיע. הוא ניגש אל המחותר, בעל הבית, הושיט ידו ואמר ברהיטות בוטחת: "עליכם שלום, מה שלומכם, ברוך השם, תודה רבה, ערב טוב לכולכם, צפרא טבא, הערבה עליכם שנתכם?" פני המחותר החווירו, ואילו הנער כבר הושיט ידו לזה שמיינו, וחזר על הפזמון, ולזה שלידו וחזר עליו שוב, בשמחה ובעליזות. והנאספים נחלקו לשנים: לצוחקים ולבוכים...

והנמשל: עבודת התשובה לא קלה היא. יש לערוך השבון נפש, יש לאתר את נקודות המכשול ולראות כיצד מתגברים עליהן, כיצד משפרים דרך ומתעלים. זו עבודה קשה, אימית וממושכת, שתחילתה בחודש אלול, המשכה בימי הסליחות, בעשרת ימי תשובה, ועד ליום הכיפורים בו מסכמים את עבודת ארבעים הימים בוידויים ובתפילות. אבל אלו הנותרים אדישים ושווי נפש בחודש אלול, בימי הסליחות ובעשרת ימי תשובה, ובאים ביום הכיפורים לערוך "מירוץ תפילות וידויים", חמש תפילות ועשרה וידויים, כמוהם כאותו נער נבער שפתח ואמר בנשימה אחת: עליכם שלום, ערב טוב, בוקר טוב, היו שלום...

זהו שאמר הכתוב: "שובה ישראל – עד ה' אלוקיך" – יש לשוב בתשובה עוד לפני שאתה מתייצב ביום הכיפורים לפני ה' אלוקיך. קודם כל עליך לערוך השבון נפש ולדעת "כי כשלת בעוונך" לאחר מכן "קחו עמכם דברים", תוכל לבוא ולבקש סליחה ומחילה בתפילות היום הקדוש ובוידוייך, ו"אמרו אליו כל תשא עון". אם כה תעשו – "וקח טוב"...

"שובה ישראל עד ה' אלוהיך כי כשלת בעונך, קחו עמכם דברים ושובו אל ה'"

שאל הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע – מהו "קחו עמכם דברים", אילו דברים נקח? אלא הסביר זאת במשל: מעשה בעני אחד שפגש בעשיר וביקש ממנו הלוואה. הוא סיפר לו, שהציעו לו לשכור חנות שתוכל לפרנסו בכבוד, ואם יסכים העשיר להלוותו את הסכום הנדרש, ישקם את עצמו ויבסס את פרנסתו. נענה העשיר ואמר: "אין שום בעיה! ודאי אעזור לך, אבל עתה עלי לגשת למקום פלוני. בוא אלי עוד שעתיים, ותקבל את הכסף". העשיר מיהר לסיים את פנישתו כדי להיות בביתו בזמן הנקוב, הכין את הסכום האמור וחיכה לעני – והעני לא בא. אחר הצהריים יצא העשיר לפנישה נוספת, והעני מגיע לקראתו. כשראהו מיהר אליו ואמר: "אם כבודו היה מלווני את הסכום האמור, הייתי יכול לבסס לי פרנסה מכובדת, הנה הודמנה לידך מצוות כי ימוך אחיך והחזקת בו".

ענה העשיר: הוא נדברנו להיפגש לפני הצהרים, והמתנתי לך. אבל לא נדון עכשיו על העבר – כעת עלי להיפגש עם מישהו. בוא אלי בעוד שעה, ואתן לך את המעות".

ואמנם, שעה לאחר מכן ישב העשיר בביתו והמתין לעני, שלא הופיע אף הפעם. למחרת בבוקר, כשהלך העשיר לתפילה – פגש שוב בעני, שאמר לו: "החנות עדיין להשכרה – לו הייתם מלווים לי את הסכום הדרוש". אמר לו העשיר: "ראה, אתמול המתנתי לך לפני הצהרים ואחר הצהרים, לא באת. תמיד אתה פוגש אותי ברחוב, באקראי, ואינך מטריח את עצמך לבוא ולקחת את הכסף. אות הוא, כי כל דבריך הם מן השפה ולחוץ, ולבך כל עימך. לו היית באמת זקוק למעות, היית מטריח את עצמך לבוא ולקבלם..."

המשיך החפץ חיים ואמר: אף אנו דומים לאותו עשיר, כאשר בכל יום ויום אנו מבקשים בתפילותינו "אבינו מלכנו... תחנונו ותלמדנו... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד... והאר עינינו בתורתך", ובתפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ולאחר התפילה "הוא יפתח לבנו בתורתו". והקב"ה ודאי נענה לבקשתנו ואומר: אין שום בעיה! יבואו לביתי לבית המדרש, ואאר עיניהם באור התורה, כי הבא ליטרה – מסייעין אותו.

אבל מה שבאמת קורה, שאנו מבקשים את הבקשות, ואיננו מטריחים כלל את עצמנו לבוא ולקבלן!... זהו שהנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושובו על ה'" – אילו דברים ניקח? את דבריני שלנו. את בקשתנו ניקח, ונבוא עימך אל ה' שימלאן...

המצוה לשוב מעבירות שבידו, מצוה תמידית ויומית היא, ברם מזנוה מיוחדת בתשובה של יום הכפורים. המיוחד שביום הכפורים, שבו התשובה לא דק מכפדת אלא גם מטהרת אותנו מכל הטאטיכם, ככתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל הטאטיכם לפני ה' תטהרו". את התשובה של כל ימות השנה אפשר לעשות בשלבים. אפשר לחזור מכל הטאט בנפרד, אולם המושג "טהרה" אינו מתחלק לחצאין שהדי טהור הוא המושלם בטהרה ואין לו שייכות לטומאה, ומעוות היום לכפר עליכם מכל הטאטיכם, מכל הטאטים כאחד, ורק אז "לפני ה' תטהרו". המשנה בסוף מסכת יומא ממשיכה את טהרת יום הכפורים לטהרה במקווה. וכך שנינו "א"ר עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר מקווה ישראל ה'. מה מקווה מטהר את הטאטים, כך הקב"ה מטהר את ישראל". כשם שהטהרה במקווה אינה לחצאין, ואי אפשר למבול ולטהר רק חלק מהגוף, ובוודאי שלא תעלה טבילה לטובל ושרץ בידו, כך הקב"ה מטהר את ישראל רק כשמתחזקים ומתכפרים מכל הטאטיכם, רק אז "לפני ה' תטהרו".

דרוש בענין בין אדם לחבירו

עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו

העוונות שלנו נחלקים לשני חלקים, יש עבירות שבין אדם לחברו ויש עבירות שבין אדם למקום, בין אדם למקום יש בזה ארבעה חילוקי כפרה עבר על עשה ושב – אינו זו משם עד שמוחלין לו, שנאמר שובו בנים שובבים. עבר על לא תעשה ועשה תשובה – תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם מכל הטאטיכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה – תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורי ממרקין, שנאמר ופקדתי בשבת פשעם ובנגעים עונם, אבל מי שיש חילול השם בידו – אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורי מרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמותן. אבל בין אדם לחברו, שאדם פגע בחברו שנעלב ממנו וכו', אין מחילה עד שילך וירצה את חברו.

בהפטרה של ראש השנה נאמר "וכעסתה צרתה גם כעס, בעבור הרעימה, כי סגר ה' בעד רחמה". פנינה הייתה מכעיסה וחוזרת ומכעיסה את חנה. למה, "בעבור הרעימה". חכמים במדרש (ילקוט שמעוני) אומרים, שבאותה תקופה נשמעה בת קול בעולם, שעתידי להיוולד בן שיאיר את העולם ושמואל שמו. כל תינוק שנולד באותה תקופה קראו לו שמואל... ידעה פנינה שבדי לזכות כבן שכזה, צריך למלא כוס של דמעות בתפילה. החליטה פנינה לצער את חנה כדי שתפנה בתפילה לה'. רבותינו ז"ל מעידים בגמרא (בבא בתרא ט"ז) על פנינה "פנינה לשם שמים התכוונה". מה עשתה, אמרה פנינה לחנה – כבר קנית לבנד כנגד לחג, והרי אין לה בן... הדברים נכנסו כמו סכין בלבה... כשישב לאכול אמרה פנינה לחנה, נו, כבר האכלת את בנד, וכל פעם נשרה דמעה מעיניה של חנה... למה פנינה נהגה כך, – "בעבור הרעימה", כדי שחנה תתרעם על ה' בתפילה. ואכן, כוס הדמעות מתחילה להתמלא. חנה בוכה ומתפללת עד שהכוס עלתה על גדותיה...

ובאן, מגיעים אנו לנקודת השיא. "בעבור הרעימה" – "אמר לה הקדוש ברוך הוא, את מרעמת את חנה עלי, חייך, אין רעמים שאין אחריהם מטר"... נכון שהתכוונת לשם שמים, אבל סוף סוף גרמת לחנה צער, גרמת לה להוריד דמעות, אין בכי לחנם! פנינה נענשה בעונש נוראי. לפנינה היו עשרה ילדים ודבר זה נלמד מדברי אלקנה לחנה "הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים" – היינו של פנינה, ולחנה בסוף היו חמשה ילדים. ובכל הריון של חנה – פנינה קוברת שניים... "עד עקרה ילדה שבעה, ורבת בנים אומללה". בהריון החמישי של חנה, נשארו לפנינה רק שני ילדים, באה פנינה לחנה והתחננה בפניה שתמחל לה בלב שלם על הצער שציערה אותה. חנה כמוכן מחלה בלב שלם, ואף התפללה ששני בניה האחרונים של פנינה יישארו בחיים. אמר הקדוש ברוך הוא לחנה: "חייך, שהיו ראויים למות, הואיל והתפללת עליהם, לשמך אני קורא אותם", לכן כתוב "עד עקרה ילדה שבעה", "עקרה" הכוונה לחנה. מהיכן שבעה, הרי היא ילדה רק חמשה, השניים הנוספים הם בני פנינה, כיוון שחנה התפללה עליהם הם נקראו על שמה.

מעשה נורא עם ר' ישמעאל ואבדן

מעשה בגמ' יבמות (קה): רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה הוה מפסע ואזיל. אמר ליה אבדן: מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש? אמר ליה: אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי. אמר ליה: וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי? אמר ליה: וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה? אמר ליה: וכי משה אתה? אמר ליה: וכי רבך אלהים הוא? אמר רב יוסף: שקליה רבי למטרפסיה, דקאמר ליה רבך ולא רבי. אדהכי אתיא יבמה לקמיה דרבי, אמר ליה רבי לאבדן: פוק בדקה. לבתר דנפק, אמר ליה ר' ישמעאל, כך אמר אבא: איש כתוב בפרשה, אבל אשה – בין גדולה בין קמנה. אמר ליה: תא, לא צריכת, כבר הורה זקן. קמפסע אבדן ואתי, אמר ליה רבי ישמעאל בר' יוסי: מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש, מי שאין צריך לו עם קדוש היאך יפסע על ראשי עם קדוש? אמר ליה רבי לאבדן: קום בדוכתיך. תאנא: באותה שעה נצטרע אבדן, וטבעו שני בניו ומאנו שתי כלותיו. אמר רב נחמן בר יצחק: בריך רחמנא דכספיה לאבדן בהאי עלמא. והכל בגלל שציער את רבי ישמעאל כמה קשה פניעה בחבר וכ"ש בת"ח.

יש כאלה פוגעים בחבריהם ולא נותנים אל לבם שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, ולכן אנחנו צריכים לעשות בעשרת ימי תשובה קודם יום הכיפורים כדי שנהיה מוכנים, שאדם ילמד כל יום מוסר, ילך לבקש מחילה ממי שפגע בו, יתפשר איתם, אם יודע שיש אחד שפגע בו והוא צריך למחול ימציא עצמו לפניו, יגיד לו אני אוהב אותך, מה שלומך, לזכות אותו שיבקש מחילה, כך היו עושים החכמים, ילך אצל ההורים שלו יבקש מהם מחילה, ינסך את ידיהם שיברכו אותו, יבקש מחילה מאחיו, מהילדים שלו, מאשתו יבקש מחילה ועי"ז יהיה מוכן קצת ליום כיפור.

עיקר אמירת הי"ג מידות לתרגם אותם למעשה, ומשל נפלא של הר"ח זצ"ל

אחד הדברים העיקריים בסליחות זוהי אמירת י"ג המידות. אמר רב יהודה: ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם שנאמר "הנה אנוכי כורת ברית". ויש להבין: מאחר ואמרו לנו רבותינו ש"ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם", הלא היינו צריכים להענות אחרי אמירת י"ג המידות ופעמים רבות קוראים אנו י"ג מידות במהלך השנה, ועדיין לא קבלנו מענה, אלא כפי הנראה לא די באמירה גרידא אלא צריך לתרגם את האמירה למעשה! וכמו שהאריך הגאון הצדיק רבי משה קורדובירו זצ"ל בספרו 'תומר דבורה' בביאור הי"ג מידות ובחובת האדם להתדמות לקונו במידות אלו, מחמת מעלתו העליונה שהוא צלם אלוקים. וכמו שהקדוש ברוך הוא סובל עלבוננו וממשיך להשפיע לטובה אף לחוטאים נגדו, כן צריך האדם להיות סובל ונעלב ולא למנוע הטבה ממעליבו. ואכן, בספר 'ראשית חכמה' (שער הענה פ"א) כתב כדברים הללו "שמעתי בשם הגאונים על מה שאמרו רבותינו "יעשו לפני כסדר הזה", הכוונה, שיעשו סדר המידות שלימד הקדוש ברוך הוא למשה שהוא א–ל רחום וחנון. מה הוא רחום וחנון אף אתה תהיה רחום וחנון. וכך לכל י"ג מידות. ואז, אם יקיים את המידות הללו בפועל, הקדוש ברוך הוא ימחול לו על עונותיו. היחפץ חיים' מביא משל להמחשת רעיון זה. מעשה בעשיר גדול שרבים התפרנסו מעסקיו. פעם בא אליו קרוב משפחתו שהיה עני וביקש ממנו להתקבל לעסקיו כדי שיהיה לו פרנסה. הסכים העשיר ומסר לו תפקידים לפי סדר זה: בבוקר שתי שעות להשגיח על עושי המלאכה, אחר כך שעתיים למלאכות מסוימות, אחר כך הפסקה לסעודה ומנוחה ואחרי הצהריים לעשות מלאכה פלונית. על עבודתו זו קבע לו שכרו לכל חודש ועוד הבטיח לו שאם יראה אחרי תקופה שקיים את כל הסדר הזה יוסיף לו מתנה חשובה. כתב העשיר על גליון את כל סדר התפקידים, כדי שהלה יזכרם ומסר לו על מנת שיוכל לחזור על סדר הדברים ליזכרו. קיבל העני בשמחה את דף סדר עבודתו והודה לעשיר על טוב לבו והבטחתו הנאמנה. כעבור זמן קרא העשיר לעני ושאלו האם קיים את כל סדר התפקידים שמסר לו. השיב לו העני "בוודאי קיימתים! בכל יום קראתי את הדברים שכתבת עבורי על הגליון, עד שאני זוכר אותם בעל פה"... ואכן הוכיח זאת לעשיר בקוראו לפניו את כל התפקידים שכתב לו. שאלו העשיר: האם עשית בידך ככל אשר ציוויתך? השיב העני "לא! ואולם קיימתי רצונך במה שחזרתי על הסדר הזה בפי כל יום". אמר לו העשיר: שומה שבעולם! וכי בעבור קריאת הסדר תבקש את המענק שהבטחתי לך! הרי לא רשמתי לך את סדר התפקידים אלא רק כדי שתזכור מה עליך לעשות כדי לקיים רצוני, אבל אין רצוני בקריאה בעלמא.

והנמשל מובן: שלוש עשרה המידות הן הוראות עבורנו, הדרכה כיצד ללכת בדרכיו של מקום, "מה הוא רחום אף אתה היה רחום". יעשו לפני כסדר הזה פירושו ללכת בדרכיו של הבורא, מהו גומל חסדים, מאריך אף ומוותר לבני אדם, אף אתה כן. ואז אם האדם ינהג כך יזכה בוודאי שהקדוש ברוך הוא ימחל לו על עוונותיו.

התגובה הראויה היא להמשיך להשפיל את עצמנו ולכופף את גבנו תחת האוכף

הנה בגמרא (בבא קמא ע"ב): נאמר "חברך קריך חמרא, אכפא לגבך מויש", כלומר, אם אומר לך אדם שהנך חמור, עלייך לתת אוכף על גבך. טבעם של בני אדם שכאשר הם נקראים "חמור", הם מגיבים במתקפה חוזרת ומכנים את הקורא להם כך במיני כינויים שאין הנייר סובלם, אולם הגמרא מדריכה אותנו שלא לעשות זאת, אלא התגובה הראויה היא להמשיך להשפיל את עצמנו ולכופף את גבנו תחת האוכף. מוסר ההשכל שאנו לומדים ממאמר רבותינו זה הוא עצום. אדם שהושפל בידי אחר ומגיב בזעם מלא בעלבון, עלול בקלות להצית אש מחלוקת עזה. ולכן, עלינו לאמץ לעצמנו דרך תגובה שונה, דרך שבה נכופף את ראשנו ונניח על גבנו אוכף... עלינו להבליג ולהמשיך הלאה, מבלי להתייחס למה שנאמר. אומנם, הקושי לעשות כך הוא עצום, אולם אפשר לזכות באמצעותו לעולם ומלואו.

ימים אלו כל כך חשובים, כמש"כ רבנו האר"י בשער הכוונות שכל יום יעשה האדם תשובה וצום ועי"ז מכפר על כל ימי השנה, יום ראשון שבתוך עשרת ימי תשובה מכפר על כל ימי ראשון של חייו, וכן יום שני, וכן הלאה אשריו מי שיכול, ומי שהולה אסור לו לצום, והעיקר שיעשה אדם תשובה אמיתית.

"בינוניים תלויין ועומדין" מראש השנה עד יוה"כ, זכו לעשות תשובה, נכתבים לחיים

הגמרא אומרת (ר"ה ט"ז ע"ב) "בינוניים תלויין ועומדין" מראש השנה עד יוה"כ, זכו לעשות תשובה, נכתבים לחיים. הסבא מנוכהרדוק זצ"ל הסביר: "תלויים ועומדים", דברים כפשוטם, כאותו נידון למות שגזר דינו נחתם והביאוהו לגרדום, העלוהו, וכרכו חבל סביב צוארו, בקשו לשמוט את ההדום מתחת רגליו, ואז יוצא קול ואומר, המתנינו! האדם הזה הגיש ערעור, דנים בדינו. השאירו אותו כך, ידיו כבולות, עיניו מכוסות, החבל סביב צוארו "תלוי ועומד", והמושל ממתין לראות אם מתחרט הנידון, בוכה ומתחנן, וכל זה בהחבא.

והמושל, מטבעו הטוב, אם רואה שהנידון לא מביע חרטה, שולח אליו לעוררו על מצבו שיתחרט ויורידו אותו. ואז אם האדם מתחרט ושומע למה שאומר הנביא (הושע יד ב) "שובה ישראל עד ה' אלהיך", ומנצל את הימים החשובים הללו לשוב בתשובה שלמה, אז מורידים אותו מהגרדום וגם מטיבים לו שנה טובה וחיים טובים.

הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ג הלכה ד' פוסק שצריך כל אדם שיראה את עצמו כל השנה כאילו חציו חייב וחציו זכאי, וכן צריך שיראה כל העולם כולו חציו זכאי וחציו חייב. עשה מצוה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת, הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה.

וזוה בכל השנה כולה, ק"ו בימי הדין שכולנו תלויים ועומדים וצריך להכריע את הכף לזכות, כמה צריך להשתדל להרבות בתורה, במצוות, צדקות, ומעשים טובים, ואם עשה כן, אשריו ואשרי חלקו, שכל העולם שמח בזכותו.

אבל אם ח"ו הפוך, שלא ניצל את הימים הללו לחזור בתשובה, הכריע את עצמו וכל העולם לכף חובה ומי יודע כמה אנשים יסבלו עתה בגלל מעשיו, כמה עניים יצטערו ממנו, העולם נידון ח"ו למחלות, לפיגועים, וליסורים, והכל בגלל מעשיו של זה שיכול לשאת על גבו ועל מצפונו שכל העולם סובל בגללו.

דרוש ליום הכיפורים

הטעם שקדושת יום הכיפורים כל כך גדולה

התורה קוראת ליום הכיפורים: "שבת שבתון". אם נבין את ענינו של יום השבת, נבין את ענין יום הכיפורים. בתנא דבי אליהו רבה (פרק א') דורש על שניהם את הפסוק "ימים יוצרו, ולו אחד בהם". הבורא יצר את ימי השבוע, ובחר לו יום אחד, את יום השבת. יצר את ימי השנה, ובחר מהם יום אחד, את יום הכיפורים. מה משמעו של דבר, מהי בחירה זו, שהבורא בוחר בה יום אחד "לעצמו".

הבן איש חי (ש"א פרשת שמות) הביא בשם חכמי הקבלה שלימוד תורה של שעה אחת בשבת, שכרו כאלף שעות לימוד בימות החול. וצריך להבין מה פשר הדבר – האם אין זו אותה תורה, והאם אין זה אותו לימוד.

התשובה היא, כי בשבת יש לנו עליית העולמות, שכל העולמות מתעלים ממדרגתם, וכדי להבין את זה נביא מעשה שהיה עם הגאון רבי אליהו הכהן זצ"ל מאיזמיר, בעל "שבט מוסר", (מובא בספרו מנחת אליהו פרק ה'). בעיר איזמיר היה בזמנו "דיבוק", שהיא נשמה מיוסרת שלא הורשתה לבוא למקום הראוי לה לאחר הפטירה, ואף לא זכתה לגיהנם, ונגזר עליה לנוע ולנווד בעולם – ונכנסה בנוף אשה אחת, והציקה לה מאד והביאוה לפני הרב שיפעל לתיקונה ומנוחתה. הרב ניהל עמה דו שיח (כולל פרטים על אותה נשמה וקורותיה, שאומתו במלואם), ורשמו למזכרת. יש לציין שהדבר

נעשה לפני קהל רב, והביא להתעוררות עצומה ולתשובה. בתוך הדברים שאל את הנשמה: "האם עולמנו נראה לנשמות, כפי שנראה להן בחייהן".

אולי ציפה לשמוע שהוא נראה רוחני יותר, שהנשמות מביטות לפנימיות העניינים. והנשמה ענתה: "לא! הכל נדמה לחושך בלהבת אש כנוון גפרית וגחלי אש המבעית לראותו". והוסיפה "רק בשבת הוא נראה צלול ובהיר". מהו הערפל, מהו מסך העשן, הרי זה ברור ומובן, אלו העוונות, העבירות, החטאים. הלא פסוק מפורש הוא (ישעיה נט ב) "עוונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם, וחטאתיכם הסתירו פני מכם". יתר על כן כל מחשבות ההבל, כל תענוגי הסרק, הליצנות וקלות הראש, הכל יוצר מסך, מגשם את העולם, כמו שכתוב (איכה ג מד) "סכותה בענן לך מעבור תפלה"...

יום הכיפורים – ההזדככות בו כפולה ומכופלת. העולם מוצף בזוהר רוחני, בקרבה מיוחדת לבורא העולם, בלא "מחיצה של ברזל", בלא מסך הענן המונע את מעבר התפילות

"ואמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש, נפסקה (פירוש – מפסקה) חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים" (ברכות ל"ב ע"ב).

בשבת קודש – העולם מתעלה, מזדכך, "בשבת הוא נראה צלול ובהיר". לפיכך התפילה בשבת עולה בלא עיכוב, הלימוד זוהר ומאיר פי אלף, כמו שכתוב (תהלים קלט טז) ימים יצרו ולו – אחד בהם".

הבורא בחר לו יום אחד, שיהיה רוחני יותר משבת, וערפלי החולין יתפורו בו. שענני העבירות המסתירים את הזוהר יתנדפו. משום כך חמור כל כך ענשו של המחלל שבת, שהרי כשם שהמצוות זוהרות ביום זה עשרת מונים, כן העבירות פוגמות בו ומחללות אותו – עושות אותו חולין! והרי זה כמורד במלך – בארמונו ובטרקלינו, שענשו חמור חלילה, שבעתיים.

יום הכיפורים הוא "שבת שבתון". השבת היא "מעין עולם הבא", העולם מזדכך בה ומתעלה בזעיר אנפין, ואלו יום הכיפורים – ההזדככות בו כפולה ומכופלת. העולם מוצף בזוהר רוחני, בקרבה מיוחדת לבורא העולם, בלא "מחיצה של ברזל", בלא מסך הענן המונע את מעבר התפילות. רבותינו דרשו על היום הקדוש הזה את הפסוק: "דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב".

מעלת יוהכ"פ

למרות שההלכה נפסקה, שיום הכיפורים מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינם שבים, והתשובה הרי יפה לעולם, ואינה מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום לקבלתה יש צורך ביום הכיפורים. כפי שאמרו רבותינו במסכת יומא (דף פו ע"א) עבר אדם על מצות לא תעשה ושב, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. וכתב הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל תלמידו של הגאון רבי ישראל מסלנט בספר "כוכבי אור", שהעוול שבחטא הוא כה נורא, עד שאין כח בעולם שיכול להעבירו ולכפרו. ואפילו יערוך כל ימות החורף גלגולי שלג – על חטא קל בשוגג – וילקה עצמו כל ימות החמה בחרולי קוצים, ויתענה כל השנה כולה, לא יתכפר לו לגמרי, וכמו שכתב רבנו יונה בתחילת "שערי תשובה", כי "על כל תשובה תמצא סליחה", אך לא כפרה מוחלטת.

אבל יום הכיפורים הוא יום בו נפתחים שערי רחמים מיוחדים, שאך ורק בכוחם תתקבל תשובתו ותתרחצה, ורק על ידי תשובה ביום זה מכפר לנו ה' את כל עוונותינו.

חז"ל אמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרק ה) על הפסוק: (תהלים קלט טז) "ימים יצרו, ולו אחד בהם", "ימים יצרו", אלו שס"ה ימות החמה. "ולו (להקדוש ברוך הוא) אחד בהם", זה יום הכיפורים.

הוי אומר, שיום הכיפורים הוא יומו של הקדוש ברוך הוא, שבחר לו מכל הימים.

אפילו אם היה יום הכיפורים פעם אחת בשבעים שנה ג"כ היינו מאד שמחים, כל שכן עכשיו שיש לנו יום כיפור בכל שנה, שאנחנו צריכים לנצל את זה

ואמרו בגמרא מסכת יומא (דף כ ע"א) שיש שס"ה ימים בשנה, ו"השטן" בנימטריא שס"ד, מכיון שביום הכיפורים אין לו רשות לקטרג. נמצא, שזהו יומו של הקדוש ברוך הוא, ולא יומו של השטן.

ביום זה, אנו מנועים מאכילה ושתייה – כמלאכים.

לובשים בגדי לבן – כמלאכים.

אומרים בקול רם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" – כמלאכים.

וקשה מה לנו ולמלאכים, כלום אין זו רמיה עצמית.

וביאר רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל: הגדרת המלאך אינה בעל כנפיים, או לובש לבן, אלו הם רק הפרטים שבו. הכלל הוא, המלאכים הם בני פמלייתו של הקדוש ברוך הוא כביכול.

נמצא, שכאשר שכנית עוזו יתברך בגבהי מרומים – מלאכי מעלה הם מלאכיו. אמנם ביום הכיפורים שהשכינה יורדת אלינו ונמצאת עמנו, כמו שדרשו: "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", אלו עשרת ימי תשובה, א"כ אז אנו בני פמלייתו, ואנו מלאכיו הסובבים אותו.

עד לאחר תפילת נעילה בה אומרים שבע פעמים: "ה' הוא האלהים", ללוות את השכינה ששבה ועולה רקיע אחר רקיע, עד לרקיע השביעי.

מהי הקרבה, ומהו הריחוק? אומרים חז"ל הקרבה, הוא המצב בגן העדן בעבר, וכן מצבינו לעתיד לבוא. הריחוק, נגרם כתוצאה מהעבירות. שכך אמרו רבותינו (במדרש רבה י"ז, ז) בתחילה היתה השכינה בארץ, שנאמר "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן". התעלתה מרקיע לרקיע בחטאי הדורות, עד שאברהם אבינו החל להורידה, וירדה במשך ז' דורות עד ל"וירד ה' על הר סיני". ובחטא העגל שבה והסתלקה. והמצב של לעתיד לבוא הוא, "והתהלכתי בתוכם".

העוונות, הם המסלקים את השכינה, ככתוב: "עונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם". וכן מצב הגלות הוא, ש"חומת ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". כי המשכן ובית המקדש היוו מקום להשראת השכינה, שנאמר "וכבוד ה' מלא את המשכן".

יום הכיפורים, יום מחילת העוונות, אף הוא יום של קרבה. שכן הוא יום "שבת שבתון". אם השבת מעין עולם הבא, הרי שבת שבתון היא קרבה כפולה, כעולם הבא ממש שאין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים נהנים מזיו השכינה.

מובן אם כן מדוע, "ימים יצרו ולו אחד בהם", מדוע זהו יומו של הקדוש ברוך הוא ואין לשטן שליטה בו, כפי שאין לו שליטה לעתיד לבוא. אבל מדוע מיד במוצאי הצום – עוד קודם שחטאנו! – כבר מתעלה השכינה למרום, וכבר חוזר הנתק.

כדי להבין זאת, יש להבין ענין השראת השכינה עמנו ביתר עמקות, ולהבין לאורו את ענין יום הכיפורים וכפרתו. הנה, בית המקדש היה מקום השראת השכינה, ולפיכך נמשל בית המקדש לצואר, כמו שאמרו "כמנדל דויד צוארך" זה בית המקדש, וביאר הרבי מפשיסחא ז"ל, שכשם שהצואר מחבר בין הראש לבין הגוף, כך חיבר בית המקדש בין העולם הרוחני לגשמי, ואיחד ביניהם.

ולפיכך עבדו בבית המקדש יחפים, ואף העולים להר הבית עלו יחפים בלא מנעלים. כי הנעל רומזת על בחינת הגוף, והסביר הגאון רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל, שהנשמה אצולה ממרום ושם שרשיה, ורק חלקה הנחות מתלבש בגוף האדם, דוגמת חלקו הפחות שבאדם המתלבש בנעל. ועל כן אמרו בזוהר הקדוש שבציווי "של נעליך מעל רגליך" נרמז למשה רבינו שייחלץ מכוחות הגוף, בחינת "התפשטות הגשמיות". וכן בית המקדש היה מקום שליטת הרוחניות. רבי ישראל מסלנט אומר שאפילו אם היה יום הכיפורים פעם אחת בשבעים שנה ג"כ היינו מאד שמחים, כל שכן עכשיו שיש לנו יום כיפור בכל שנה, שאנחנו צריכים לנצל את זה.

ידוע שבימים אלו, אפי' יחיד שעושה תשובה בכל לבו תשובתו מתקבלת מיד, ומובא "בתנא דבי אליהו" שעם ישראל התענו 40 יום, וביום הארבעים לנו בתענית וכו' וע"כ נקבע יוה"כ לכפרה לישראל לדורות, וידוע שחסדו גבר עלינו שכבר מתחילת בריאת העולם יעדו האל יתברך שמו, יום מיוחד בימי שנה שימחול בו כל עונותינו ע"י שאנחנו עושים בו תשובה מכל לבנו שאל"כ, יתקבצו עוונות של שנתים ושלש ותתמלא הסאה ויתחייב העולם כליה ח"ו, ואחר שיעדו הבורא ב"ה ליום מחילה וסליחה, נתקדש היום מאד וקיבל בה הזכות מאתו יתברך עד שהוא מסייע מאד בתשובה, כמ"ש חז"ל, עיצומו של יום מכפר, כלומר שיש בה ביוהכ"פ עצמו לכפר על עבירות קלות, ולכן נצטוונו להתענות בו כדי להכניע החומר לפניו יתברך ביום זה שתקובל תשובתנו ולא ימנעו אותה מסך התאוות.

"כי ביום הזה יכפר עליכם" אותיות י' – כפר, שבעשור הקב"ה מכפר

ובמ"ש "כי ביום הזה יכפר עליכם" אותיות י' – כפר, כלומר שבעשור הקב"ה מכפר. תשובה, פ"י תשוב – ה' שהיא השכינה, כי בעוונותינו הרחקנו את השכינה מעמנו כמ"ש (ישעיה נ א) "בפשעכם שלחה אמכם", ועתה צריך להרים אותה ע"י חרטה, וידוי, מעשה להשיב המעשים, כי המעשים הם הקובעים עתה. וכמו שאמר ר"ע, אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם. כוונתו לומר, אם אדם מטהר עצמו לפני קב"ה שהיא אמא עילאה סוד התשובה, אז "מי" שהיא בינה, יוהכ"פ מטהר אתכם ע"י התשובה.

דוד המלך ע"ה אמר (תהלים לח י) "ה' נגדך כל תאותי – ואנחתי ממך לא נסתרה" דוד המלך היה מלך גדול, חי חי רווחה כמו מלכים וכו', בכל זאת אומר נגדך כל תאותי, כל התשוקה שלי אך ורק אליך, וכל התאוות בטלות לגמרי כנגד התאוה שיש לי בעבודת ה', ועוד כמה רדיפות וצרות סבל וכו' בכל זאת אנחתי והדאגות שלי והפחד הגדול שלי

הוא אך ורק "ממך", מאימת הדין הגדול והנורא על מעשי ועוונותי, ואין הפחד שלי מהרדיפות והצרות שעושים לי אם משאול אם מאבשלום וכו' כי כל אלו הם כאין וכאפס נגד הפחד שלי "ממך" מאימת דינך.

ואם דוד המלך קודש הקדשים כך מפחד כמה אנחנו צריכים לירא מאימת הדין ולהטיב את דרכינו.

כבר מתחילת הבריאה מיועד יום קדוש זה לטהרת בני ישראל

ה"חינוך" (מצוה קפה) בבואו לבאר שרשי המצוה של יום הכיפורים, כתב בהאי לישנא: "שהיה מחסדי האל על בריותיו, לקבוע להם יום אחד בשנה לכפרה על החטאים עם התשובה שישונו, שאילו יתקבצו עונות הבריות שנה בשנה, תתמלא סאתם לסוף שנתים או שלש או יותר, ויתחייב העולם כליו, ועל כן ראה בחכמתו ברוך הוא לקיום העולם, לקבוע יום אחד בשנה לכפרת חטאים לשבנים. ומתחילת בריאת העולם יעדו וקדשו לכך, ואחר שיעדו האל ברוך הוא אותו היום לכפרה, נתקדש היום וקבל כח הזכות מאיתו יתעלה עד שהוא מסייע בכפרה.

יום הקדוש אינו יום גשמי כלל ועיקר רק הוא למעלה מן הזמן

ובתב ה"כלי יקר" בלשון קדשו: "ואומר אני, כי ביום הכיפורים נמשלו כל ישראל ביום ההוא למלאכי השרת, שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם, על כן דומה יום קדוש זה כאילו אינו מכלל העת והזמן, כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן, חוץ מיום זה וכו', על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה, אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה, וכשאומר 'אל יבוא בכל עת' רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת, כי אם ביום שאינו בכלל העת, והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת, שאינם נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה". והלא הדברים יורדים ונוקבים עד התהום ויש בס רמז לשעה ולדורות, ויתבונן היטב בזה הדבר שיום הקדוש אינו יום גשמי כלל ועיקר רק הוא למעלה מן הזמן, וביום זה נחשבים כל כלל ישראל כמלאכי השרת משרתי עליון, ודומים לשרפים ואופנים והיות הקודש "כי גדול יום ה' ונורא מאד" דברים בפשוטן ממש.

קדושת היום עולה למעלה מעולם הבינה עולם התשובה וזהו לפני ד' תטהרו' עולה בגימ' כת"ר

הגמ' ביומא (פה, ג) אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים. ואומר (ירמיהו יז, יג) מקוה ישראל ד' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל. פירוש הדברים שר"ע אומר דבר חדש במעלת י"ב כמ"ש לפני ד' תטהרו כי גודל קדושת היום עולה למעלה מעולם הבינה. וז"ש לפני מי עולה חמשים נ' שערי בינה הוא עולם התשובה וז"ש (תהלים קל, ג) אם עונות תשמר י"ה אדני מ"י יעמוד. וזהו לפני מי למעלה מעולם הבינה הוא עולם הכתרה. לכן ביום הכפורים אומרים קדושת כת"ר בכל התפלות רומז לכתרה אשר מתגלה ב"כ. וזהו (ויקרא טז, ל) לפני ד' תטהרו' עולה בגימ' כת"ר. וע"ז מביא הפ' ואומר מקוה ישראל כו' מה מקוה מטהר כו' ידוע ענין הזאת שלישי ושביעי בטמא מה היא המטהרת מבחוץ והוא הכנה שיהי' לו טהרה במקוה אחר ההזאה. כי אחר ההזאה הוא נכנס במקוה והטהרה מקפת אותו כולו. וזהו מקוה ישראל ד' מה המקוה מטהר אף הקב"ה מטהר את ישראל. כביכול מכניס אותם בתוכו כדי לטהרם.

ביומא דכיפורי מוריד הקב"ה את כבודו בהאי עלמא

הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע היה אומר, שמחמת קוצר כלי המושג של בשר ודם אין אנו יכולים להבין מהו "כסא הכבוד" של מלך מלכי המלכים, אולם זה ברור, שמלאכי אש קודש עומדים סביב לכסא הכבוד ומשמשים את הקב"ה באימה ביראה ורתת וזיע, וביומא דכיפורי מוריד הקב"ה את כבודו בהאי עלמא, נמצא שכל יהודי נעשה דוגמת מלאכים אלה, והפסוק (ויקרא טז, ל) "לפני ה' תטהרו" מתפרש פשוטו כמשמעו, שעומדים אנו כלפי ה' ממש, ולכן אומרים: "ברוך שם כבוד מלכותו" בקול רם דוגמת המלאכים.

המצוה לשוב מעבירות שבידו, מצוה תמידית ויומית היא, אמנם המיוחד שביום הכפורים, שבו התשובה לא רק מכפרת אלא גם מטהרת אותנו מכל חטאתינו, ככתוב: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו". את התשובה של כל ימות השנה אפשר לעשות בשלבים. אפשר לחזור מכל חטא שנפרד, אולם המושג "טהרה" אינו מתחלק לחצאין שהרי טהור הוא המושלם בטהרה ואין לו שייכות לטומאה, ומוכן היום לכפר עליכם מכל חטאתיכם, מכל החטאים כאחד, ורק אז "לפני ה' תטהרו". המשנה בסוף מסכת יומא ממשיכה את טהרת יום הכפורים לטהרה במקוה. וכך שנינו "א"ר עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר מקוה ישראל ה'. מה מקוה מטהר את הטמאים, כך הקב"ה מטהר את ישראל". כשם שהטהרה במקוה אינה לחצאין, ואי אפשר לטבול ולטהר רק חלק מהגוף, ובוודאי שלא תעלה טבילה לטובל ושרץ בידו, כך הקב"ה מטהר את ישראל רק כשמתחזקים ומתכפרים מכל חטאתכם, רק אז "לפני ה' תטהרו. וא"כ כמו שאי אפשר להיות טהור לחצאין כן התשובה של יום הכפורים היא מטהרת ומנקה את האדם מכל העוונות לגמרי ולא כמו בשאר הימים שהאדם עושה בהם תשובה.

וביום צום יחתמו

ביום הקדוש נכנס כל אחד לבית הכנסת בפחד ומורא כי "סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי" (תהלים קיט, קב), ואף שכבר תקענו בשופר בראש השנה ואמרנו סליחות וצמנו בעשרת ימי תשובה, אולם היום הוא יום גדול וגורא אשר כל ברואי עולם עוברין לפניו ית"ש לחתום את גזר דינם, וצריכין אנו להוסיף בתשובה ובכיה לפני השי"ת. משל לספינה גדולה שבנאוה על היבשה בעבודה רבה, וכאשר נגמרה בנייתה התייגעו החובלים להוליכה אל הים כדי להשיקה במים ועמלו מאוד בעבודה קשה זו להוליך את הספינה לתוך הים, ואחר שהביאו את הספינה אל הים רצו החובלים לשכב ולנוח מגודל יגיעתם, ואמר להם רב החובל קברניטא דספינתא, עורו ישנים מתרדמתכם, לא עת עכשיו לישון בשלוות נפש, כי עתה כאשר הספינה מתחילה לישוט בים הסכנה גדולה מאוד מגלי הים הסוערים, ואם לא תשגוהו על הספינה כדבעי הרי היא עלולה לרדת למצולה, וכל יגיעתכם עד עכשיו היתה לריק.

וכמו כן אף שכבר עסקנו במצוות ובמעשים טובים החל מחודש אלול וראש השנה ועשרת ימי תשובה, אולם כל זה הוא רק הכנה ליום הקדוש הזה, כי ביום הקדוש הזה צריכים להתאמץ ביותר בתשובה, כי ביום צום כיפור יחתמו, והיום נקבע עתידו של אדם בכל השנה, ולכן עורו נא התעוררו נא חלו נא בעד נפש חנינה.

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"

מבאר הכלי יקר לפי שאין יום הכיפורים מכפר כי אם לשבים (שנועות יג), לפיכך קודם שיכפר עליהם חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העוון, לכך נאמר "לפני ה' תטהרו", ו"לפני" משמש לשון קודם... וגדולה מזה מצאתי בזהר הקדוש בפסוק (ויקרא יט, לב) "מפני שיבה תקום" – שקודם זמן השיבה יקום האדם מתרדמתו לשוב אל ה', והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו על ידי התשובה, ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה!...

בכיה ביום זה

רמז נפלא כתב רבי חיים פלאגי, כי ביום הזה יכפר ראשי תיבות בכיה. מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו – ראשי תיבות חמלתי רמז למה שכתב הזהר הקדוש, שבכיה היא סגולה לרחמי שמים, כמו שנאמר "ותרא נער בוכה ותחמול עליו"

"כי יום כפרים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם" (ויקרא כג, כח)

מתנה גדולה ועצומה נתן לנו הקב"ה את יום הקדוש לסליחה ולכפרה על כל עונותינו, ולכן יש לשמוח ולהכניס שמחה עצומה בליבנו שזכינו להגיע לזמן הזה, ועל אף חרדת הדין צריכים להיות בשמחה ולא בעצבות ובקדרות.

ובספר עלינו לשבח מביא ראייה נפלאה לכך מדברי התרגום יונתן בן עוזיאל בפרשת אמור (כג), שהוסיף כמה מילים שלכאורה אינן נצרכות להבנת הפסוק: "שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשותיכם, בתשעה לחודש בערב, מערב עד ערב תשבתו שבתכם" – "בתשעה יומין לירחא בעידוני רמשא מן רמשא ההוא עד רמשא חורן תהוון ציימון צומכון ושבתון שוביכון, ועבדין זמנין מועדיכון בחדוא".

וכל המתבונן יראה, שההוספה של הארבע מילים "ועבדין זמנין מועדיכון בחדוא", היא לכאורה מיותרת, כיוון שלא מדובר כאן בחגים ובמועדים אלא ביום הכיפורים שבו יש לצום. אלא, כנראה התכוון התרגום יונתן לנטוע בנו את ההרגשה שלמרות היותו של יום הכיפורים יום נורא ואיום, צריך לעשות אותו בשמחה ובחדווה. להגביר כמה שיותר את מידת השמחה בעצם העובדה שניתנה לנו האפשרות לכפר ביום זה על כל עונותינו. ורק אחר כך, כשהגענו לדרגה מסוימת בשמחה זו, אפשר לחשוב גם על הצד השני של החרדה מאימת הדין, בלי שמחשבות אלו יפגעו כמלא הנימה באושר הפנימי והשמחה של ימי הדין...

קבלנו מתנה גדולה את יום הכיפורים יום הכי קדוש בשנה וגם שאין השטן שולט בו ועיצומו של יום מכפר

אמנם בראש השנה, עומד כף המאזנים בבית דין של מעלה, ושמים שם מצד אחד הזכויות ומצד שני העוונות של כל אחד ואחד. ואמנם קבלנו מתנה גדולה מהקב"ה שגזר הדין ביום הכיפורים, ובינתיים יש עשרה ימים לחזור בתשובה ולהוסיף בכף המאזנים של הזכויות. אשריו ואשרי חלקו החוזר בתשובה ומוסיף צדקות ומעשים טובים ועושה חשבון נפש להיטיב את מעשיו כדי שביום הכיפורים תכריע הכף לזכות.

וצריך האדם לדעת שהקב"ה ברוב רחמיו נתן לנו עוד מתנה גדולה, שיום הכרעת הדין, הפסק דין והחתימה, הוא ביום הקדוש והטוב ביותר בימי השנה, יום שעיצומו של יום מכפר, יום שאין השטן שולט בו כלל אלא רק מלאכי מרום, מלאכי רחמים בלבד, משמיעים קולם, ואין רשות למקמרגים לפתוח את הפה, יום של חסד ורחמים חמלה וחנינה, ואם האדם זוכה לעשות תשובה ולבכות ולהתחנן לפני ה' יתברך, בודאי שיזכה לגזר דין טוב מאת ה' יתברך. ולכן חובה עלינו לנצל את הזמן החשוב הזה ולחזור בתשובה שלמה ולהגביר במעשים טובים וצדקות, וזוכה שכף הזכות יכריע לטובה.

יש בכח באור שביום הזה לנקות את כל החטאים

ביום הזה – יוה"ב, יורד מן השמים אור גדול מאד, הארה מן הבינה העליונה, שיש לה כח לנקות את האדם מכל החטאים והעוונות שלו.

כי באור הגדול הזה נכנסים באדם הרהורי תשובה, ומנקים אותו מכל העוונות והפגמים שבנשמתו, ומעתה מתחיל דף חדש, חשבון חדש. הקב"ה מוחק ומוחל וסולח על כל מה שהיה כל השנה כולה.

ואם תשאל כיצד הקב"ה מוחל לאדם, וכי אם היה לאדם חוב אצל חברו או במכולת וכו' היו מוחלים לו על זה?

והתשובה היא, כי הקב"ה מתנהג עמנו כמו אב לבנו, האב נותן לבנו בית, פרנסה, כסף, אבל רוצה שבנו יתפוס את העסק בידיים או לפחות חלק מן העסק, ורוצה שבנו יעבוד טוב, ויראה כמה הוא מצליח, ואם בא הבן ומראה לאביו תוצאות טובות וכו', האבא שמח מאד בבנו, והשמחה היא שהוא עתה יכול להתפרנס בזכות לא בחסד.

אמנם אם הבן כשל ולא הצליח בעבודתו, והשתמש בכספו לתאוות ומותרות, ועוד עזר לשונאי אביו ונתן להם כסף מהעסק של אביו אליהם, כמה יגדל הצער של אביו, הרי בודאי יסלק אותו מעל פניו ויעשה בו שפטים ח"ו וכו'. אמנם, עכ"פ, אם הבן יהיה פקח, הוא ילך אצל אביו ויפול לפני רגליו ויתחנן ויבקש על נפשו ויבקש מחילה, ויבטיח שדבר כזה לא ישנה יותר לעולם, ויבקש מאביו שימשיך לעזור לו ולתמוך בו ולהמשיך בעבודתו, בודאי האבא יתרצה וימחל לבנו..

בן הדבר אצל הקב"ה, אנחנו בניו והוא רוצה בטובתנו, ואם אנחנו מבטיחים להקב"ה להטיב את דרכינו, א"כ אפילו שחטאנו לפניו יתברך והשפענו השפע של הקב"ה לחיצונים, ונתנו הכח לקליפות, הקב"ה אומר לנו אם אתם מבטיחים שמהיום והלאה תחזרו בכס וכו', א"כ תהיה לכם שנה טובה ואני מוחק את כל מה שהיה עד היום, ופותחים דף חדש שנה חדשה, הארה אחרת, בתקוה שבאמת נשנה את הדרכים שלנו, וכו'.

מוסר לפני תפלת נעילה

שעת הנעילה היא שעה של התעלות גדולה מאד כי מה שאי אפשר לפעול כל השנה, יש יכולות עתה לפעול להשיג בשעת הנעילה, כי כל מה שעשינו בחודש אלול, ר"ה תקיעת שופר, עשרת ימי תשובה וכל היום הקדוש הזה כל האורות האלו עתה כולם מאירים ועתה זמן עלייתם. כמו שידוע שבשעה זו עולים כל העולמות לכתר העליון לפרצוף דא"א.

ולכן בשעה זו אפשר לפעול ולבקש מה שכל השנה יהיה קשה להשיג.

משל למה הדבר דומה לבן מלך שחלה והגיע עד שערי מות, ולא מצאו לו הרופאים רפואה אלא שיקחו היהלום המיוחד במינו שנמצא בכתר המלך, יכתשו אותו דק דק וישקו ממנו לבן המלך, וכך עשו הסירו את היהלום מכתר המלך כתשו אותו והכינו אותו, וכאשר בא להשקות ממנו את בן המלך סגר פיו בחוקה ולא הסכים לשתות, מבקשים ממנו ומתחננים אליו ולא מועיל, המלך בעצמו בא ומבקש ליתן לפיו מתחנן אליו ולא מועיל ואם רק טיפה אחת יכנס לתוך פיו יבריא בן המלך אבל בן המלך לא מוכן בשום אופן.

כך עומד הקב"ה בשעה זו שעת הנעילה ומתחנן אלינו שנהזור תשובה כדי שנוכה לעשות תשובה במקום הנכוה מאד שהוא בפרצוף הכתר העליון שהוא היהלום שבכתר.

וצריך בשעה זו להתאמץ ולעשות תשובה שלמה ונוכה לאור העליון ויהיה לנו חתימה טובה.

וראינו עתה בהפטרה שיונה אמר לאנשי הספינה "שאוני והטילוני אל הים" לכאורה "שאוני" מיותר לגמרי, ושואל הגאון ר' ליב חסמאן וכי לא די הטילוני אל הים?

אלא ביקש יונה הנביא שיעכבו את הטלתו לים ככל האפשר ואפי' כדי רגע – כי אין יקר בעולם יותר מחיי האדם בשניות האחרונות שלו שאז הוא עת רצון גדול. גם עתה צריך לדעת כי לנו עוד רגע מקדושת יוה"כ"פ ולכן לא נאבד את הזמן החשוב הזה את הזמן היקר הזה בלא דעת.

עתה זה החץ האחרון כמו שאמרו מעשה בצייד אחד שתעה בנבכי היער פילם לעצמו דרך ביער והחץ דרוך בידו לקדם פני הרעה. פתאום שמע משהו מתנועע בין העצים אמר אולי זה נמר שיגר לעברו חץ, אולי אריה, ושיגר לו חץ עד שגמר כל החיצים ונשאר האחרון והיה מאד שומר עליו לידע אם פוגע במקום הנכון.

הנמשל בימים אלו ימים הנוראים שעה שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה – הסכנה אורבת מי ח"ו הגיע קיצו ומי בממונו מי בבריאתו, בינונים תלויים ועומדים, התפללנו שווענו העתרנו וכו' האם התקבלה כבר התשובה והתפילה או לא מי יודע אם פגענו, וזה הזמן האחרון לחזור בתשובה.

בכל המקומות שהוזכר בהם בתפילת ח"י בעשרת ימי תשובה ענין "בתבנו" אומרים בנעילה "חתמנו" כי שעת הנעילה היא זמן חתימה.

גזר הדין שנכתב בר"ה על בני אדם הן לטוב או למוטב ח"ו וכמו שכתב רבינו ז"ל בשער הכוונות כי בזמן הזה מתעוררים הגבורות ביסוד דרחל ואז הוא זמן דין שהעולם נידון בו ונחתם ולכן צריך מאד להזהר בכוונה בתפילה זו כי התכלית של כל עשרת ימי תשובה הוא יום הכיפורים ותכלית יוהכ"פ הוא הנעילה שהכל הולך אחר החיתום ואם לא עכשיו אימתי.

ולכן אפי' אם חלש הוא מחמת התענית יאזור כח חלציו להתפלל במחשבה זכה וטהורה ולקבל עליו גדרי תשובה באמת.

והבא ליטהר מסייעים אותו ויחתם לחיים טובים ולשלום.

ובתב התפארת שלמה תפלת נעילה היא גמר החתימה. והכל הולך אחר החיתום לכן אז נפתחים שערי רחמים. וזה הרמז אצל אברהם אבינו ע"ה דכתי' (בראשית יב, ב) ואברכך ואגדלה שמך והי' ברכה. ופרש"י ואברכך זה שאומרים אלהי אברהם. ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יצחק. והי' ברכה כו' יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל והי' ברכה כך חותמין ולא בהם. הנ"ל לפי הידוע כי ר"ה הוא כנגד מדתו של יצחק כמ"ש פחד יצחק ולכן הוא יום הדין נורא. חג הסוכות הוא כנגד מדתו של יעקב כמ"ש (בראשית לג, יז) ויעקב נסע סכותה ותפלת נעילה היא כנגד מדתו של אברהם אבינו ע"ה מדת החסד וז"פ כך חותמין ולא בהם שגמר החתימה בי"ב הוא במדתו של אאע"ה מדת החסד. וזה ענין הכתוב (שם יב, א) ויאמר ד' אל אברהם לך מארצך וכו' לפי הידוע כי עולם חסד יבנה (בראשית ב, ד) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם אותיות באברהם וז"פ (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב. חסד לאברהם כי נשמתו של יעקב היא מדת האמת ובאה לעולם ע"י התעוררות דלתתא ומכוחו של אברהם כמ"ש (בראשית כב, ג) ויבקע עצי עולה בשעת העקידה הי' מסתכל על נשמתו של יעקב, ויבקע יש בו אותיות יעקב והוא חתום במדת אמת כי הי' הראוי ונכון לבא בעולם ע"י התעוררת אאע"ה אבל נשמתו של אאע"ה לא היתה ע"י התעוררות דלתתא כי תרה אביו לא הי' כוננתו לזה למשוך נשמה כזו בעולם רק בא בחסד עליון ברצון יוצר הכל להעמיד תבל בחסד רעוא דרעוויין. (תהלים פמ, ג) עולם חסד יבנה במדתו של א"א כנ"ל וז"פ הפ' ויאמר ד' אל אברהם לך לך. לא שהי' מדבר עם הגוף של אאע"ה רק הפי' שהי' מדבר אל המדה של אברהם מדת החסד לך לך מארצך פי' כי בעולמות העליונים אינם צריכין למדה זו כלל רק צריך להשפיע מדת החסד לעוה"ז עולם השפל לכן קרא שמו אברהם והוסיף לו אות ה' כי עוה"ז נברא בה' כדי שיהי' קיום לעוה"ז ע"י מדת החסד וזהו והי' ברכה שיהי' הברכה גם בעולם הזה שנברא בה' וז"פ (בראשית יח, כב) ואברהם עודנו עומד לפני ד' פי' שמדתו עודנו עומד לפני ד' להחזיק ולהעמיד את העולם במדת החסד. וזהו הרמז בדברי רש"י ז"ל כך חותמין וכו' שתפילת נעילה היא החותם ע"י התעוררות מדת החסד של אאע"ה להשפיע רחמים וחסדים ויוגמר החתימה לטובה לכלל ישראל אמן.

נעילה – החיץ האחרון

על כוחה של תפילת נעילה, נשא פעם את משלו המגיד מדובנא זי"ע וכה אמר: מעשה בצייד אחת שתעה בנבכי היער. הוא פילם את דרכו בחרדה, כשקשתו נכונה בידו, לקדם פני כל רעה.

פתאום שמע משהו מתנועע בין העצים. מי יודע מה זה? אולי אריה! אולי נמר! שיגר לעברו חיץ, אך הדבר בו ירה לא זו ממקומו. התקרב הצייד, ונוכח לדעת כי אין זה אלא שיח יבש.

אך הנה – מאחוריו! הוא שב על עקבותיו במהירות הבזק, ושיגר חיץ נוסף. החיץ אבד בין עלי העצים. כנראה לא יותר מרשרוש עלים ברוח. ומה זה שם? נדמה – נמר! ירה הצייד חיץ, והתקרב, התברר, שקלע סלע אפור. לפתע הוא הבחין שלא נותר בידו חיץ אחד. החיץ האחרון – זהו כל כלי זיינו. ואז – נשמעה שאגה מקפיאת דם!!! אריה נמצא בסביבה... ליבו פעם בחזקה. אחז בידו את החיץ, וידע עד כמה עליו להיזהר בו. ידע, עד כמה חייו תלויים בחץ היחיד שנותר בידו.

הנמשל: בימים אלו, הימים הנוראים, שעה שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה, הסכנה אורבת – מי בקיצו ומי לא בקיצו... "בינונים תלויים ועומדים".

כבר ירינו חיץ ראשון, שני, שלישי... התפללנו ושיווענו, העתרנו והרבינו תחינה ובקשה. מי יודע אם פגענו? האם פעלנו? עתה, לא נותר בידנו אלא חיץ אחד, החיץ האחרון – זו תפילת נעילה, כמה חייו תלויים בה, כמה עלינו לכונן בה.

ובשעת הנעילה שערי שמים עוד יותר פתוחים יותר, וכל רגע ורגע הוא הזדמנות של פו, כי מיד אח"כ – "דודי חמק עבר" וכו' לכן צריך האדם לנצל כל רגע ולעשות תשובה וחשבון נפש על מעשיו וישוב אל ה' וירחמיה ויכתב בספר החיים והשלום.

אתה הערב, מפני מה לא הוכחת אותי?

להלן דרשה שמסר מרן הראשון לציון רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל ביום הכיפורים לפני תפלת הנעילה (הובא בספר "מעדני המלך" ח"א עמוד קע): בעוונותינו הרבים מה נדבר ומה נצטדק, יש הרבה אנשים חוטאים, שמים את ילדיהם בבתי ספר. חילונים, ואין שם ידיעת שמירת שבת, שמירת התורה, שמירת המצוות, אין שום דבר, מלמדים אותם כמו גויים. ואיננו מוכיחים אותם, ולא מדברים איתם, אולי מחמת שמתביישים לדבר איתם. איפה כל ישראל ערבים זה לזה? כל אלה אנחנו ערבים עליהם, מיליון ילדים לומדים בבתי ספר חילוניים, מוריהם רשעים, מחללי שבת, אוכלי טריפות. מה יהיו אלו הילדים? מה יעשה אותו הבן ולא יחטא?

אבל אנחנו לא מוכיחים אותם, אולי מתביישים, איני מכירו מתבייש לדבר אתו. אנחנו חוטאים! זה חטא שלנו! אנו נתפשים בעוונותיהם. מבקשים מחילה מהקב"ה שימחל לנו על הערבות.

יום הדין קשה מאוד, נוקב ויורד עד התהום! מה נענה מה נדבר מה נצטדק, מה שנשיב כל התשובות, אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש. בושנו וגם נכלמנו. כמה שצריכים אנחנו הרבה לעשות, זה חטא לא יכופר, פשע לא יכופר, עוון כזה שלומדים בבתי ספר חילוניים, זה עוון שקול כנגד כל התורה כולה, זה עוון גדול שאנשים לא יודעים, עוון עד השמים. בו תלויה כל התורה כולה!

זה שלומר בבית ספר חילוני, לומר כמו גוי, נהיה כמו גוי, לא יודעים מה זה שבת מהי החומרה. המורים עצמם מחללי שבת, איד יגידו להם? וכי הממשלה שלנו מחפשת מורים יראי שמים?! שם המורים 'שמעו נא המורים' סוררים ומורים כולם, על כל דבר קמן עושים שביתה, אכפת להם? רוצים כסף! אלה נביאי הבעל, כמו כומרים רשעים חוטאים ומחטיאים, וכל התלמידים המסכנים האלה רואים שהמורה מה רשע, מה יעשה ולא יחטא?

היום אמרנו וידוי. כל השנה כולה ברוך השם איני מוריד דמעות, היום היחיד בשנה שאני מוריד דמעות זה יום הכפורים, כשאני אומר וידוי, אני ממרר בככי וכולם בוכים עמי, כל אחד שואל את עצמו וכי אני גנבתי? ביום הכפורים – יום אדיר בימי שנה אני אשקר? וכי אני חיללתי שבתות ומועדי קדשך? על חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות, מה עשיתי שאומר דברים כאלה? ובאמת איך רבותינו תיקנו דבר שאדם ירגיש בעצמו שאינו אמת?

אלא הכל אמת! הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא, כל ישראל ערבים זה בזה, אדם שיכל להוכיח את חברו ולא הוכיחו, כל העבירות שעשה, מקפים על השכוננו. כמו ערב שאם אין ללווה לשלם, גובים ממנו. אם יהודי חוטא אינך יכול לומר מה אכפת לי. כשאותו אדם יבוא לשמים הוא יאמר "לא אמרו לי, לא ידעתי", – אתה הערב, למה לא הוכחת אותו! מה יעשה? איפה ילך? יענישו אותו בעל כרחו.

לכן ביום כפור אנו אומרים כך והכל אמת, אם אני יודע שבנו של שכני לומד בבית ספר חילוני ולא בתלמוד תורה, מה יוצאים הפירות של בתי הספר, וכי אומרים להם מה זה שבת, מועד, דת ודין? שום דבר! מלמדים אותם כמו בית ספר של גויים, אין שום דת של תורה, אם הייתי מדבר עמו 'שים את בנך בתלמוד תורה שלומדים בו יראת שמים, לומדים מה זה שבת ומועד', היה הילד נהפך מרשע גדול לצדיק גדול. אבל התביישתי להוכיח אותו. כשהוא יבוא לשמים יאמרו לו "למה עשית שבנך יהיה רשע?" יענה, "היה לי שכנ דתי והוא לא אמר לי כלום". יביאו את שכנו ויענישוהו "למה לא הוכחת אותו, למה התעלמת ממנו, לא החזרת אותו בתשובה, לא הורית לו את הדרך הנכונה שישים את בנו בתלמוד תורה". כשהילד גדל ונעשה מחלל שבת, זה שלא הוכיחו הוא אשם! אפילו על ספק היה צריך להוכיחו. לכן כשמתוודה 'על חטא שחטאנו לפניך בגילוי עריות, חיללנו שבתות ומועדי קדשך', הכל אמת, שכנ הילד הזה נהיה רשע בגללך, הוא יכל להיות גאון עולם, אינך יכול לדעת מה יכל לצאת ממנו.

ועל כך אני בוכה בכיפור. עלינו לעזוב את החטא וללכת להוכיח, אם לא כן אינה תשובה, כיון שנותן לאחר לעשות עבירה. לא יאמר אני מתבייש, מי שמתבייש בעולם הזה יכלם לעולם הבא, כל אחד יעשה הלכה למעשה, ילך וידבר עם ידידו שיעביר את בנו לתלמוד תורה. וידבר בנחת באהבה בחיבה ובידידות, לא כאילו בא למשול ולכוף עליו חס ושלום, יאמר לו 'אני אהב אותך כנפשי, שים את בנך בתלמוד תורה', ויקבל את דבריו. עם ישראל כולם צדיקים, ואז 'הקמון יהיה לאלף', וגם יאלף אחרים שילמדו ממנו לשים את ילדיהם בתלמוד תורה, ועל ידי כך ירבו שומרי תורה ומצוות.

כל אחד מצווה על כך, מצוה גדולה לחקור ולדרוש היכן לומד הבן של שכנו, וידבר עמו בכבוד ובעדינות בדרכי נועם ובחביבות. ובפרט ישפיע על האבא שיבוא לשיעורי תורה, זה החיים שלנו – 'אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', והבא להיטהר מסייעים אותו. אפילו אם הוא כבר פה וכבר לשון, הקב"ה יסייעהו שדבריו ימצאו מסילות בלב חבירו.

סדר העבודה

פתיחה זעירא

[א] שבעת ימים קודם יום הכיפורים היו מפרישין את הכהן הגדול מביתו ללשכת פלהדרין, שהיתה לשכה בבית המקדש, והיו מביאים אותו לשם בכבוד גדול. בתחילה היו מכינים בבית הכהן הגדול חמשה מושבים וכסאות מזהב בשביל אב בית הדין, בשביל הנשיא, בשביל הכהן הגדול, בשביל סגן הכהנים ובשביל המלך. וכן מכינים שבעים כסאות של כסף בשביל שבעים הסנהדרין שבאים ללוותו. וכשהיו הגדולים האלו מתאספים בביתו של הכהן הגדול, היו עומדים זקני בית דין על הגליהם ואומרים לפני הכהן גדול דברי מוסר ותוכחה לאמר: ראה לפני מי אתה נכנס לעבוד עבודה ביוה"כ, והזהר לעבוד העבודה באימה וביראה ובכוונה גדולה והזהר שלא תכשל ותמות שאין זה מקום הדיוט, ועוד שעל ידי כך תתבטל הכפרה של כל ישראל, שכפרתן של כל ישראל תלויה בך. והתבונן במעשיך שלא תכשל באיזה חטא שיהיה קל בעיניך, כי יש עון שהוא קל בעיני האדם והוא שקול כנגד כמה וכמה מצות, כי המאזנים בידי הקב"ה ורק הוא יודע ערכם של המצות והעבירות כמו שנאמר כי אל דעות ה'. וכן אומרים לו הסתכל באחיך הכהנים שלא יבא חטא לידם, והחזירם בתשובה. ושים בלבך לפני מי אתה הולך לעבוד, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא יושב על כסא דין, ולכן השמר והזהר שלא יבא האויב עמך שהוא עון האדם, שאין לך אויב גדול ממנו.

ואחרי ששמע הכהן גדול כל אותם הדברים מפי זקני בית דין, היה עונה להם כי כבר בדק ופשפש במעשיו וחזר בתשובה שלמה. וכשהיה הולך לעזרה של בית המקדש, היה מזמין אליו את כל אחיו הכהנים ומשביעם בשם הקדוש, שכל אחד יספר לו את העונות שיש בו ובחבירו, כדי שיתן התיקון הנאות לכל אחד ואחד. וגם המלך עצמו היה מדבר לכהן הגדול דברים המושכים את הלב ומבטיחו לחלוק לו כבוד רב כשיצא בשלום מבית קדש הקדשים.

ואחר כן כשהכהן הגדול עזרו בביתו, היה יוצא כרוז ומכריז ברחובות: בואו וחלקו כבוד לכהן גדול היוצא עכשיו מביתו ללשכתו. וכששומעים ישראל את קול הכרוז היו כולם באים ומלווים אותו. וזה היה סדר הליכתם לפניו. בתחילה הלכו כל אלה שהיו מזרע מלכי ישראל. ואחריהם הלכו כל אלו שהיו מזרע מלכות בית דוד, שהיו חשובים יותר. וכל היותר חשובים היו קרובים יותר לכהן גדול. וכרוז היה הולך לפניהם ומכריז תנו כבוד לבית דוד, ואחרי בית דוד היו הולכים כל בית הלוי, ובית הלוי היו ל"ו אלף איש. והיה הכרוז הולך ומכריז לפניהם תנו כבוד לבית הלוי. וכל הסגנים של בית הלוי היו לבושים בגדי משי לבנים ותכלת. ואחריהם היו הולכים כ"ד אלף כהנים שהיו לבושים משי לבן. ואחריהם הלכו אלו שהיו אומרים בבית המקדש שירה בפה בלבד. ואחריהם הלכו המנגנים בחצוצרות. ואחריהם הלכו מקטירי הקמורת. ואחריהם עושי לחם הפנים. ואחריהם עושי הפרוכות, ואחריהם שומרי בית המקדש, ואחריהם הגבאים, ואחריהם שאר עושי עבודות בית המקדש. ואחריהם הולכים שבעים הסנהדרין, ואחריהם מאתים וחמשים כהנים ומטות בידיהם והיו מפנים הדרך לפני הכהן גדול. ואחריהם היה עובר הכהן הגדול. ואחרי הכהן הגדול היו הולכים כל זקני הכהנים, שנים שנים, ובקצות הרחובות שבהם היה עובר הכהן הגדול היו עומדים ראשי הישיבות. ובשעה שהיה הכהן הגדול עובר לפני הכהן הגדול, בואך לשלום, כשתכנס לבית קדש הקדשים התפלל לפני הקב"ה שיתן לנו חיים ובריאות כדי שנוכל לעסוק בתורתו הקדושה. וכשהגיע הכהן גדול לשער הר הבית שהיה חצר בית המקדש, היה מתפלל תפלה לשלום מלכי בית דוד והכהנים ובית המקדש. וכל כך היה הקול של התפלה גדול שכל ההמון הגדול שהיו עונים אמן, כל העופות שהיו טסים באויר היו נופלים מכת הבל הפיות, ואז היה הכהן הגדול משתחוה לעיני כל העם והיה הולך ופורש ללשכתו, בדמעות ורתת, ושנים מראשי הכהונה היו הולכים עמו ומפרישים ממנו את כל אחיו הכהנים.

וכל הכבוד הזה היו עושים לו בהכנסו לבית המקדש. ואילו ביציאתו משם היו חולקים לו כבוד כפול ומכופל. שכל בני ירושלים היו יוצאים כנגדו ונרות ואבוקות דולקות בידיהם. וכולם היו לבושים בגדי לבן. וכל החלונות היו מקושטים בדברים נאים ומנורות היו דולקות בחלונות. וכ"כ היו מרובים ההמונים שלווו את הכהן גדול, שלא היה יכול להגיע לביתו לפני חצות הלילה. וכולם נדחקו לנשק ידו של הכהן גדול אחרי שיצא מן הקדש הקדשים.

עיונים והארות

[א] והוא מספר מעם לועז. ועי' ג"כ בספר מ"ח לר"ח פלאני שהביא זאת וכתב בספר, והובא כ"ז בספר "שבט יהודה" לר' שלמה בן וירא פס"ד אות י" (מחבר ספר זה היה חכם מגולי ספרד לפני כ-450 שנה).
 וזהו מספר עמודי שמים ליעב"ץ עדות מגוי בן נכר שראה כל

והנה כל השבעה ימים הללו היה הכה"ג מובדל מביתו וממשפחתו, והיה נמצא בלשכת פלהדרין בביהמ"ק, והיו מוזין עליו מאפר הפרה ביום השלישי וביום השביעי שהוא ערב כיפור, שמא נטמא ואינו יודע, וכן כל אותם השבעה ימים מרגילים אותו בעבודת ביהמ"ק,

שהיו נותנים לו להקטיר קטורת, להדליק את המנורה, ולהקריב קרבן התמיד ולזרוק את הדם וכו' כדי שיהיה רגיל בעבודת ביהמ"ק, ויהיה מוכן לעבודת יוהכ"פ. וכן היו מלמדים אותו הפינת הקטורת שהוא צריך לעשות בקדש הקדשים שזו היתה אחת מעבודות הקשות בבית המקדש.

וכן היו מלמדים אותו זקני בי"ד את סדר עבודת יום הכפורים והיו אומרים לו אישי כהן גדול אמור בפוך סדר העבודה שמא שכחת או שמא לא למדת, ואתה עלול לבא לידי מכשול, כי ע"י שאומר הדברים בפיו זוכר ומבין יותר.

וביום השביעי בבוקר שהוא יום ערב כפור מעמידים אותו בשער המזרח של הצר העזרה והיו מעבירים לפניו את הפרים ואילים וכבשים אותם אלו שהוא צריך להקריב למחר, פר של כה"ג עצמו לא פר אחר. וכן פר של מוספים, וכן את אילו, ואת איל העם, אותם הקרבנות עצמם שהוא יקריב אותם מחר, ועי"ז יזכור איזה עבודה הוא צריך לעשות בכל אחד.

והקב"ה יזכנו לראות במהרה את בית מקדשנו ותפארתנו בבנינו ונראה כבודו כפול ומשולש שנא' (הגי ב ט) "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", אכ"ר.

סדר עבודת יום הכיפורים בקיצור

בתחילה צריכים אנחנו לידע מסקנות סדר העבודה, כדי שע"י סיכום הדברים נמצא אותם מסודרים וערוכים לפנינו, וכאשר נאמר סדר העבודה ביום הכיפורים, נדע ונבין מה אנחנו מוציאים מפנינו, ונרצה לראות ולמצוא היכן טבילה ראשונה, היכן קידוש ראשון, היכן כניסה ראשונה לקדש הקדשים, היכן וידוי ראשון, וכן הזכרת שם המפורש וכו', ואז המתפלל יהיה מרוכז בתפילתו עם הש"צ, כי עיקר העבודה ביום זה הוא "ונשלמה פרים שפתינו".

מסקנת הדברים:

- א. עשרה קידושי ידים ורגלים יש ביום הכיפורים.
- ב. חמש טבילות טובל בהן גדול ביום הכיפורים, וכולם בקודש בבית הפרוה, חוץ מן הראשונה שהיתה בחול, בצד לשכתו מעל שער המים.
- ג. עשר פעמים מזכיר בהן גדול שם המפורש – תשע בנ' וידויים, ואחת בגורל.
- ד. ג' וידויים מתוודה הכה"ג ביום הכיפורים.
- ה. ארבע פעמים נכנס בהן גדול ביום הכיפורים לקדש הקדשים.
- ו. עבודות של יום הכיפורים נעשות בבגדי לבן, ועבודות של כל יום נעשות בבגדי זהב. (עבודת פנים קטורת והזאת דם של פר ושעיר בבגדי לבן. ושאר העבודות חוץ בבגדי זהב).
- ז. בכל פעם קודם שפושט בגדי קודש, מקדש ידיו ורגליו. וכן לאחר שלובש בגדי קודש, מקדש ידיו ורגליו. ובכל החלפת בגדים יש טבילה.

וזה סדר העבודה בקיצור כדי שנדע מה אנחנו הולכים לומר ביום קדוש זה:

- ☐ שבעה ימים קודם יום הכיפורים מפרישין בהן גדול מביתו ללשכת פלהרין ומלמדים אותו שם כל סדר העבודה.
- ☐ ערב יום הכיפורים מעמידים אותו בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהיה בקי ורגיל בסדר העבודה, וכן היו מונעים ממנו הרבה מאכל וכו'.
- ☐ בליל יום הכיפורים לא נותנים לו לישן כלל.

א. בחצות הלילה היו מתאספים קהל גדול ותורמין את הדשן. וכן מסדר ארבע מערכות של עצים ע"ג המזבח. (ג' שבכל יום ועוד אחת מיוחדת לצורך הקטורת של יוה"כ בצד מערב של המזבח).

ב. כשהגיע זמן תמיד של שחר, והוא בעמוד השחר, פרסו סדין של בוץ בינו ובין העם, ופושט הכהן בגדי החול שלו, ומובל מבילה ראשונה, ובחול היתה, ועולה ומסתפג ולובש שמונה בגדי זהב, ומקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב, וזה "קידוש ראשון".

ג. אח"כ היה הכהן הגדול שוחט את כבש התמיד של שחר בעמוד השחר לאחר שאמרו לו שהאיר פני המזבח עד שבחברון להזכיר זכות אבות, ושוחט בו רוב שנים, ונותן לאחר לגמור השחיטה, ואח"כ מקבל את הדם בכלי וזרקו על המזבח.

ד. אח"כ היה נכנס להיכל ומטיב חמשה נרות, ומקטיר הקטורת של כל יום במזבח הזהב, ושוב חוזר למנורה ומטיב שני נרות האחרים, ואח"כ היה מקטיר את אברי התמיד, ואח"כ מקטיר מנחת התמיד, וכן מנחת חביתין.

ה. אחר קרבן התמיד היה הכהן הגדול מקריב קרבנות המוספין של יום הכיפורים - פר אחד, ושבעה כבשים.

ו. לאחר כל עבודות אלו שנעשות בבגדי זהב, היה מתחיל לעשות עבודות המיוחדות ליום הכיפורים בבגדי לבן, ולכן היה עולה לבית הטבילה שעל בית הפרוה, ובקודש היתה, ופורסים לו שוב סדין של בויץ בינו לבין העם. וקודם שהיה פושט בגדי זהב, היה מקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש שני". ופושט בגדי הזהב ומובל במקוה, וזה "טבילה שניה". ולובש בגדי לבן, ושוב חוזר ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש שלישי".

ז. ואח"כ היה בא אצל פרו שקנה אותו מכספו, והפר עומד בצפון העזרה בין האולם למזבת. גופו של הפר היה לצד דרום, ואחוריו לצפון, ומטה את ראשו להיכל, שהוא צד מערב, והכהן אחוריו למזרח ופניו למערב. וסומך שתי ידיו עליו, ומתודה וידוי ראשון – וידוי עצמו ובני ביתו. ומזכיר בו שלש פעמים שם המפורש. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

ח. אח"כ היה הכהן הגדול הולך לכוון שער ניקנור לצפון מערב המזבת, הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו, ושם שני שעירים – אחד מימינו ואחד משמאלו. מרף בקלפי והעלה שני גורלות – אחד כתוב "לשם", ואחד "לעזאזל". ומניח את זה שכתוב עליו "לשם" על השעיר, ואומר "לשם הטאת", ומזכיר שם המפורש, והיא הזכרה רביעית. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

ט. לאחר שהניח הגורלות, קושר לשון של זהורית על השעירים. על של "שם" קושר את הלשון בצוארו, ומניחו בסמוך לבית המטבחים, ועל של "עזאזל" קושר לשון זהורית בין קרניו. ומניחו ליד שער המזרח כנגד בית שילוחו.

י. חוזר שוב אל פרו, מתודה וידוי שני על עצמו ואחיו הכהנים, וסומך שתי ידיו על ראשו ומתודה, ומזכיר עוד שלוש פעמים שם המפורש. הרי שבע פעמים כבר הזכיר. (והכהנים והעם העומדים בעזרה וכו').

יא. מיד לאחר וידוי שני היה הכהן שוחט את הפר ומקבל את הדם, ונותן אותו למי שהוא ממרס בו, על הרובד הרביעי שבהיכל מבחוץ.

יב. ואז מתחיל בעבודת הקטורת ולוקח מחתה של זהב קלה, ועולה למזבח החיצון, ונוטל מלא המחתה גחלים לוחשות, ומניח המחתה על הרובד הרביעי שבעזרה בצד הכהן הממרס.

יג. לאחר שהניח המחתה, מביאים לו כף ריקה של זהב, וכן היו מביאים לו מחתה מלאה קטורת דקה מן הדקה, והיה הכהן הגדול חופן בשתי ידיו מהקטורת שבמחתה, והיה נותן את הקטורת לתוך כף הזהב.

יד. אח"כ נוטל הכהן את מחתת הגחלים שהניח על הרובד הרביעי שבעזרה בימינו, ואת כף הקטורת בשמאלו, ונכנס לקדש הקדשים באימה ויראה, וזה "כניסה ראשונה". והולך עד שמגיע לבין בדי הארון, ומניח את המחתה המלאה גחלים על הקרקע שכבין בדי הארון, וחופן שנית הקטורת מכף הזהב לתוך חפניו, ומניח את הקטורת על הגחלים שבמחתה, ומתחיל מן הקצה הפנימי הרחוק מגופו, ומפזר הקטורת מעט מעט עד שמגיע כנגד גופו. והיה הכהן ממתין שם בקדש הקדשים עד שיתמלא הבית כולו עשן, ורק אז היה יוצא משם כשפניו כלפי קדש הקדשים, ואחריו להיכל, דרך כבוד ויראה.

טו. לאחר שיצא מתוך קדש הקדשים, מגיע להיכל להתפלל שם, ולא מאריך תפילתו, שלא להבעית את העם.

טז. לאחר שסיים תפילתו בהיכל, חוזר לעזרה לכהן שהיה ממרס בדם הפר, ולוקח את המזרק עם הדם שיש בתוכו, ונכנס לקדש הקדשים "כניסה שניה", ועומד בין בדי הארון כנגד עובי הכפורת, ולא מזה עליה ממש, אלא כנגדה בטפח הסמוך לארון, והמיפות יורדות על הארץ, ומזה שמונה הזאות – אחת למעלה ושבע למטה.

יז. לאחר שמונה ההזאות יוצא מקדש הקדשים, ומניח המזרק עם הדם על כן הזהב שהיה בהיכל, ומביאים לו את השעיר שעלה עליו הגורל "לשם". והכהן עומד בין האולם למזבח ושוחט את השעיר, ומקבל במזרק את דמו, ונכנס לקדש הקדשים "כניסה שלישית", והיה מזה מדם השעיר בדרך שהזה מדם הפר.

יח. אח"כ היה יוצא מקדש הקדשים ומניחו על כן הזהב השני שהיה בהיכל, ולוקח דם הפר, ועומד בהיכל בין מזבח הזהב לפרוכת כנגד אור שכנגד בדי הארון מבהוץ, ומזה כנגד הפרוכת. אחת למעלה ושבע למטה, וחוזר ומניח מזרק דם הפר על הכן

שהיה בהיכל, ונוטל דם השעיר, ושוב עומד בין המזבח לפרוכת ומזה ממנו שמונה הזאות – אחת למעלה ושבע למטה כמו שעשה לדם הפר. ועל כל הזאה והזאה תמיד צריך לטבול אצבעו.

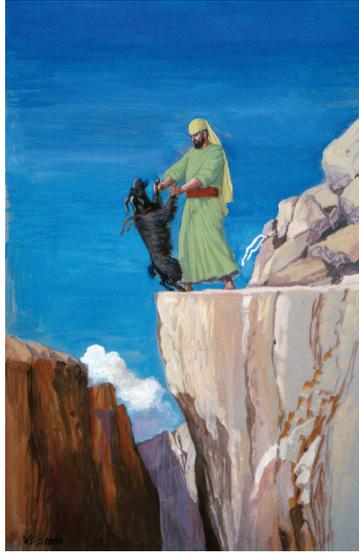

יט. אחר שנמר הזאות הללו, עירה דם הפר בדם השעיר, והזור ומערה את כל הדם המעורב לתוך המזרק הריקן כדי שיתערבבו יפה יפה. אח"כ, כאשר הם נמצאים במזרק אחד, מתחיל בהזאות שעל קרנות מזבח הזהב אחת על כל קרן

ואח"כ על גגו של מזבח הזהב שבע פעמים, ואז יוצא מן ההיכל ומן האולם, ומגיע למזבח החיצון, ושופך את שיירי הדם על יסוד מערבי של המזבח.

כ. אח"כ הולך אל שעיר המשתלח העומד במזרח העזרה להתודות עליו וידוי של כל ישראל, וסמך שתי ידיו על ראש השעיר ומתודה, וזה וידוי שלישי. ומזכיר שם שלש פעמים שם המפורש. והרי עשר פעמים הזכיר שם המפורש.

כא. לאחר שהתודה עליו, מוסרו לאיש עתי שמוזמן מאתמול, ולוקח אותו לצוק. בדרכו עובר עשר סוכות בהן מציעים לו אוכל ומשקה, אולם מעולם הוא לא הזדקק לכך. ושם לוקח לשון של זהורית - הציו קושר בצוק, וחציו בין קרניו, ואז המשלח דוחף את השעיר בשתי ידיו לאחוריו, והיה מתנגל ונופל, ולא מגיע עד חצי ההר עד שנעשה אברים אברים. ואומר המשלח: כך ימחו עונות בני ישראל.

כב. לאחר השלכת השעיר לעזאזל, המשלח חוזר לסוכה האחרונה, שם ממתין עד צאת הכוכבים. באמצעות סודרין מודיעים לכה"ג שהסתיימה השלכת השעיר. חזר הכה"ג אל הפר והשעיר, קרעם והוציא את אמוריהם, ונתנם בכלי כדי להקטירם ע"ג המזבח.

והכה"ג מוסר את בשר הפר והשעיר לאחרים שיוליכום לבית השריפה הנמצא בירושלים. ובאותו זמן של שריפת הפר והשעיר, היה הכהן הגדול קורא ספר התורה בעזרת הנשים בפרשת "אחרי מות" ובפרשת "אמור" מן הכתב, ובפרשת "פנחס" קורא ע"פ, ומברך לאחריה שמונה ברכות.

כג. ואז יוצא הכהן הגדול מעזרת נשים, והולך לבית הטבילה, ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש רביעי". ופושט בגדי לבן וטובל, וזו "טבילה שלישית". מנגב עצמו, ולובש בגדי זהב, ומקדש ידיו ורגליו, וזה "קידוש חמישי". ואז ממשיך בשאר קרבנות היום,

ובתחילה שעיר הטאת, והוא ממוסף היום, ומקריב את אילו ואת איל העם אימורי פר ושעיר ושוהט ומנתח את התמיד של בין הערבים.

כד. לאחר מכן חוזר הכהן הגדול לבית הטבילה, ובתחילה מקדש ידיו ורגליו "קידוש שישי", ופושט בגדי זהב, ויורד וטובל "טבילה רביעית", ומנגב עצמו, ולובש בגדי לבן אחרים משל הבוקר. וחוזר ומקדש ידיו ורגליו "קידוש שביעי", ונכנס לקדש הקדשים "כניסה רביעית", ומוציא את הכף והמחתה שהניח שם בבוקר.

כה. חוזר עתה עוד פעם לבית הטבילה, מקדש ידיו ורגליו "קידוש שמיני", ופושט בגדי לבן, ויורד וטובל "טבילה חמישית", ומנגב עצמו, ולובש בגדי זהב, וחוזר ומקדש ידיו ורגליו "קידוש תשיעי", ונכנס להיכל לסיים עבודת היום, להקריב אברי התמיד של בין הערביים ע"ג המזבח, ומדליק הנרות, ומקטיר על מזבח הזהב את הקטורת שלבין הערביים, ומותר מנחת הבתין ונסכים.

כו. לאחר שהכהן הגדול סיים את כל העבודות ויצא מן ההיכל, מקדש ידיו ורגליו "קידוש עשירי", ופושט בגדי זהב, ולובש בגדי עצמו ויוצא לביתו, ומלווין אותו לביתו, ויום טוב היה עושה לאוהביו על שיצא בשלום מן הקודש. אשרי העם שככה לו.

מנהג המקובלים בישיבת בית אל היה ללמוד אדרא זוטא ואח"כ כל התהילים עם שבעה כורתי ברית (ועי' כה"ח סי' תר"ט סעיף 7 בהרחבה).

אמנם מי שקשה לו זה ילך לישון לאחר לימוד המשניות ויתעורר מעט קודם חצות הלילה ובחצות הלילה יקרא ברכות השחר ואח"כ יקרא מעט זוהר ואיזה ספר של תהילים ואיזה בקשות ויחזור לישון ויקום קודם עלות השחר כדי שיספיק לקרא סדר "כתר מלכות" להרי"ח הטוב ואז יתחיל להתפלל שחרית מילה במילה ותקובל ברצון.

ביאור ההפטרה

הפטרת וילך

הקשר בין ההפטרה לפרשה

הפטרה זו מפטירין אותה בשבת שבין ראש השנה ליום כיפור, כי מסופר בה על התשובה, וזה מעניינא דיומא שהוא זמן התשובה.

תוכן ההפטרה

הנביא פונה לישראל, שישובו אל ה' כי הצרות שבאו עליהם, הן בגלל עוונותיהם, ובורא העולם בחסדו, אינו מבקש מהם שיקריבו לפניו עולות ושלמים, אלא דברים בלבד מבקש מהם והוא "וידוי דברים". שזה תחליף לקרבנות. כמו כן מבקש מהם שיקבלו על עצמם, שלא יפנו לאשור ולמצרים לקבל את עזרתם, אלא יבטחו בה' יתברך שמו, וכשיחזרו בתשובה אמיתית, הרי בורא העולם יסלח לעוונותיהם, אהבתו להם תתמיד ולא תיפסק ותהיה כטל שאינו נפסק לעולם.

עם ישראל ישתרשו באדמתם, שמם הטוב ישמע במרחקים, והם יסתופפו בצלו של הקב"ה, וכשיאמר אפרים, מה לי לעבוד עוד אלילים, אז ה' יסמוך אותו ויחזק אותו.

והנביא אומר: מי שהוא חכם יתכונן בדברים אלה ויגיע למסקנה שדרכי ה' הם ישרים, ואז ה' יכבוש את עוונותיהם, ימחוק אותם לגמרי, כאילו נזרקו למצולות ים, ויאמת ליעקב את ההבטחה שהבטיח ה' לאברהם.

הושע פרק י"ד פסוק ב' - י'. מיכה פרק ז' פסוק י"ח - כ'.

ב הושע אומר לישראל הקדושים **שׁוּבָה** [א] **יִשְׂרָאֵל** [ב] חזרו בתשובה **עַד** אל **יְהוָה אֱלֹהֵיךָ כִּי** רואה אתה ש**כְּשִׁלְתָּ**

[ג] **בְּעוֹנֶיךָ** באו לך מכשולים וצרות בגלל עוונותיך (רש"י) ועוד אתה לא חטאת במרד, רק נכשלת ע"י המכשילים אותך והיית שוגג וכאנוס ויש לך

עיניים והארות

מקבלך. (ילק"ש)
[ב] "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך" - שואלים המפרשים מדוע היה צריך להוסיף - "כי כשלת בעונך"? והביאור הוא, כי אילו היינו למדים רק מהפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך ותו לא, היינו חושבים שרק תשובה שנעשית על עבירות בשוגג התשובה מגעת עד כסא הכבוד, אבל עבירות שבמוזד אין התשובה מגעת לכסא הכבוד. לכן הוסיף ואמר "בעונך" משמע אפי' עונות שהן בחינת מוזד אם אדם חוזר בתשובה, היא מגעת עד כסא הכבוד. אבל צריך לקיים מש"כ "קחו עמכם דברים", שכל אדם צריך לקבל עליו איזה דבר, והקבלה והזכות הזאת תעזור לו שתשובתו תגיע לכסא הכבוד כמו למשל לקבל עליו ללמוד כל יום חצי שעה מוסר, או לא לדבר בבהכנ"ס.

"שובה ישראל עד ה' אלוקיך" - יש לשוב בתשובה עוד לפני שאתה מתייצב ביום הכיפורים לפני ה' אלוקיך. קודם כל עליך לערוך חשבון נפש ולדעת "כי כשלת בעונך" לאחר מכן "קחו עמכם דברים", תוכל לבוא ולבקש סליחה ומחילה בתפילות היום הקדוש ובוידויו, ו"אמרו אליו כל תשא עוון". אם כה תעשו - "וקח טוב..." [ג] כי כשלת - אמר רבי סימא משל לצור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני אדם נכשלים בו, אמר המלך סתתוהו קימעא

[א] שובה ישראל - א"ר לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ור' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל... וארשב"ל גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגונות, שנאמר כי כשלת בעונך, והא עון מוזד הוא וקרי ליה מכשול. איני והא אמר רבי שמעון בן לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכות, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ונגו' עליהם חיה יחיה, לא קשיא, כאן מאהבה, כאן מיראה... אבל הקב"ה אינו כן, ודאי מתפייס בדברים, שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה, שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא דומה כמי שבנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר ונשלמה פרים שפתינו... אמר לו הקב"ה לראובן, מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, ואתה פתחת בתשובה תחלה, הייך שבן בנדך הושע פותח בתשובה, שנאמר שובה ישראל (יומא פ"ו, ב"ר פ"ד)

רבי יודא בר ר' סימון שובה ישראל עד ה' אלקיך, אפילו כפרת בעיקר. אמר ר' אלעזר בנהוג שבעולם אדם המבזה את חברו ברבים ולאחר זמן מבקש לרצות לו, הוא אומר אתה מבזה לי ברבים ומתרצה לי ביני וביניך, לך והבא אותם אנשים שבזיתני בפניהם ואני מתרצה לך, אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק, והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני לביניך ואני

תקנה ע"י התשובה (מלבי"ם): ג כשתשובו אין אני רוצה מכם כסף זהב או עולות, אלא **קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים** [D] שתתוודו על עוונותיכם ו**יָשׁוּבוּ אֵל-יְהוָה אֱמָרוּ אֱלֹוֵי** [לפניו] בתפלה **כָּל-תְּשׂוּאָה עִוֵן** מחול נא עוונותינו **וְקַח** במקומם **טוֹב** [ח] המעשים הטובים שעשינו (רד"ק) **וְנִשְׁלַמְהָ פָּרִים** שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם ע"י ידוי **שִׁפְתֵינוּ** (רש"י) וי"מ שוידוי שפתינו יהיה רצוי לפניך כשור ע"ג המזבח (ת"י): ד עוד תתוודו לפניו, ואמרו: **אֲשׁוּר** | שבטחנו בו עד עתה, ידענו כי **לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ** כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה' הישועה (רד"ק) **וְעַל-סוֹס** הבא ממצרים **לֹא נִרְפָּב** דהיינו לא נבטח על גבורת הסוסים של מצרים **וְלֹא-נֵאמַר עוֹד** אלה **אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ** לפסל שעשינו בידינו, אלא רק בך נבטח **אֲשֶׁר-בְּךָ** לבדך **יָרְתֶם יְתוֹם** [שאתה מרחם על היתומים] (רש"י): ה כאשר יעשו כן וישוּבוּ בתשובה **אָרְפָא מְשׁוֹבְתֶם** אעלה ארוכה ומרפא ואסלח למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה **אֲהַבֶם** אוהב אותם אהבת **נְדָבָה** מלב טוב **כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ** ואין לי כעס עליהם, כי שבו בתשובה (רד"ק): ו **אֲהִיָּה** אהבתי תהיה **כַּטֵּל לְיִשְׂרָאֵל** כמו הטל שאינו נפסק לעולם, עם ישראל **יִפְרַח** יעלה פרחים יפים ונאים **כִּשְׁוֹשְׁנָה** שפרחיה יפים **וַיֵּךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּתְפַּשְׁטוּ** שָׂרָשָׁיו **כַּלְבָּנוֹן** כשרשי עצי הלבנון (מ"ד): ז **יִלְכוּ** יתפשטו למרחוק **יִנְקוּתָיו** [I] ענפיו הרכים (רד"ק) דהיינו יתרבו בניו (ת"י) **וַיְהִי בַיּוֹם הַהוּא** ויפיו, ר"ל שלא יפסק טובו כל הימים **וְרִיחַ לֹו** ויהיה ריחו נודף [II] **כַּלְבָּנוֹן** כריח העצים והעשבים שבלבנון, והיינו שילך שמם הטוב למרחוק (רד"ק): ח אלו שִׁשְׁבוּ לארצם יהיו **יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ** של האל יתברך **יְחִיו** את עצמם בכל עת במצוות האל יתברך ויהיו כְּרִגְלָן [III] המחיה את הבריות

עיונים והארות

היית באמת זקוק למעות, היית מטריח את עצמך לבוא ולקבלם... המשיך החפץ חיים ואמר: אף אנו דומים לאותו עשיר, כאשר בכל יום ויום אנו מבקשים בתפילותינו "אבינו מלכנו... תחננו ותלמדנו... ותן בליבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע ללמוד וללמד... והאר עינינו בתורתך", ובתפילת שמונה עשרה אנו מבקשים "חננו מאיתך דעה בינה והשכל", ולאחר התפילה "הוא יפתח לבנו בתורתו". והקב"ה ודאי נענה לבקשתנו ואומר: אין שום בעיה! יבואו לביתי לבית המדרש, ואאיר עיניהם באור התורה, כי הבא ליטהר - מסייעין אותי. אבל מה שבאמת קורה, שאנו מבקשים את הבקשות, ואיננו מטריחים כלל את עצמנו לבוא ולקבלן!... זהו שהנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושבו על ה'" - אילו דברים ניקח? את דבריני שלנו, את בקשתנו ניקח, ונבוא עימהן אל ה' שימלאן... [ה] וקח טוב - אבל הקב"ה אינו כן, אלא הולכים אליו ריקנים וחוזרים מלאים שנאמר כל תשא עון וקח טוב, הם אמרו לו כל תשא עון, והוא אמר להם וקח טוב. (ילק"ש) [ו] ילכו וינקותיו - אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח כלבנון, שנאמר ילכו וינקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון (ברכות מ"ג). [ז] ורש"י פירש שריחם הטוב הוא כקמורת שבבית המקדש הנקרא לבנון. [ח] יהיו דגן - דבר אחר יהיו דגן בתלמוד, ויפרחו כנפן באגדה, זכרו כיון לבנון, אמר הקב"ה חביבים עלי שמותן כיון המתנסך על גבי המזבח, ולמה נקרא שמו לבנון, על שם ההר הטוב הזה והלבנון. תני ר' שמעון בן יוחאי על שם שמלבין עונותיהם של ישראל בשלג, רב טביומי אמר על שם שכל לבבות בו שמחים. ורבנן אמרין על שם והיו עיני ולבי שם כל הימים. (ילק"ש)

קימעא עד שיבא השעה ואני מעבירו מן העולם, כך אמר הקב"ה לישראל, בני, יצר הרע מכשול גדול הוא, אלא סתתוהו קימעא קימעא, לסוף אני מעבירו מן העולם, שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם. אמר רבי יצחק בנהוג שבועלם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתת שמים, מת שורו, אבדה תרנגולו, נשברה צלוחיתו, נכשל באצבעו, מקצת נפש ככל הנפש. [D] שאל הגה"ק בעל "חפץ חיים" זי"ע - מהו "קחו עמכם דברים", אילו דברים נקח? אלא הסביר זאת במשל: מעשה בעני אחד שפגש בעשיר וביקש ממנו הלוואה. הוא סיפר לו, שהציעו לו לשכור הנות שתוכל לפרנסו בכבוד, ואם יסכים העשיר להלוותו את הסכום הנדרש, ישקם את עצמו ויכסס את פרנסתו. נענה העשיר ואמר: "אין שום בעיה! ודאי אעזור לך, אבל עתה עלי לנשת למקום פלוני. בוא אלי עוד שעתיים, ותקבל את הכסף". העשיר מיהר לסיים את פגישתו כדי להיות בביתו בזמן הנקוב, הכין את הסכום האמור וחיכה לעני - והעני לא בא. אחר הצהרים יצא העשיר לפנישה נוספת, והעני מגיע לקראתו. כשראהו מיהר אליו ואמר: "אם כבודו היה מלווני את הסכום האמור, הייתי יכול לבסס לי פרנסה מכובדת, הנה הזדמנה לידך מצוות כי ימוך אחיך והחזקת בו". ענה העשיר: הלא נדברנו להיפגש לפני הצהרים, והמתנתי לך. אבל לא נדון עכשיו על העבר - כעת עלי להיפגש עם מישהו. בוא אלי בעוד שעה, ואתן לך את המעות". ואמנם, שעה לאחר מכן ישב העשיר בביתו והמתין לעני, שלא הופיע אף הפעם. למחרת בבוקר, כשהלך העשיר לתפילה - פגש שוב בעני, שאמר לו: "החנות עדיין להשכרה - לו הייתם מלווים לי את הסכום הדרוש". אמר לו העשיר: "ראה, אתמול המתנתי לך לפני הצהרים ואחר הצהרים, לא באת. תמיד אתה פוגש אותי ברחוב, באקראי, ואינך מטריח את עצמך לבוא ולקחת את הכסף. אות הוא, כי כל דברייך הם מן השפה ולחוץ, ולבך בל עימד. לו

וַיִּפְרָחוּ ויתפשטו **כַּנְפֵי** שאף לאחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויבש אלא יפרח שנה אחרת [וי"מ שהדגן יהיה כגפן ולא יצטרכו כל שנה לזורעו] (רד"ק) **וַיִּכְרוּ** [שמין] יהיה [ט] **כִּיִּין** הגדל ב **לְבַנּוֹן** שהוא משובח ביותר (מ"ד): ט **אֶפְרַיִם** יאמר **מִה-לִּי לְמַה לִּי עוֹד** לעבוד **לְעַצְמִים** את האלילים כי יכיר שאין בהם ממש, ולכן **אֲנִי עֲנִיתִי** לו בתפילותיו **וְאֲשׁוּרֵנוּ** ואביט ואשגיח עליהם בחמלה ואהבה **אֲנִי אֵהִי כַּבְרוֹשׁ רַעֲזָן** כעץ ברוש שאדם נסמך בענפיו לעלות עליו **מִמֶּנִּי פָרִיֶךָ** כל פרי הצלחתך **נִמְצָא** לך ממני (ע"פ רש"י): י **עַתָּה כְּשֶׁהַשְּׁלִים נְבוֹאתוֹ**, אמר **מִי חָכֵם** בכם **וַיִּבֶן אֱלֹהִים** יתבונן בתוכחות שאמרתי ויבין אותם (רד"ק) **נִבּוֹן וַיִּדְעֵם** [שמבין דבר מתוך דבר וחקר בחכמה והגיע לכלל דעת שידע ידיעה ברורה (מלבי"ם)] **כִּי-יִשְׁרָיִם** הם **דְּרָכֵי יְהוָה** ונכוחים, שאין בהם עיקש ופתלתול **וַצַּדִּיקִים יִלְכוּ בָּם** כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט, אף צדיק ורע לו רשע וטוב לו **וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם** [י] כי יאמרו אין מנהיג לעולם, כי הצדיק יבואנו רע, והרשע יבואנו טוב, ולפיכך אינם שבים וילכו אחר תאוות ליבם ויכשלו ויאבדו (רד"ק): יח הנביא מיכה משבח את ה' (רד"ק) **מִי-אֵל כְּמוֹךָ** [יא] **נִשְׂא עֵוֹן** מוחל וסולח לעוונות בני ישראל **וְעֵבֶר עַל-פֶּשַׁע** [יב] אינו עומד על הפשע לשלם לאדם כגמולו, אלא הולך כאילו לא יראנו (מ"ד) **לְשִׂאֲרֵית נַחֲלָתוֹ** לדור שישארו בביאת הגואל

עיונים והארות

הקב"ה אין לפניו שכחה, ובשביל ישראל נעשה שכחן, מה מעם נושא עון נשא כתיב, וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. וכן מיכה, בתחלה אמר להם דברים קשים, בפשע יעקב כל זאת וגו', ולבסוף אמר להם מי אל כמוך נושא עון וגו' (ספרי)

לשארית נחלתו – א"ר אחא בר הנינא אליה וקוץ בה, לשארית נחלתו ולא כל נחלתו, למי שמשים עצמו כשירים. בית הלל אומרים בינונים רב חסד מטה כלפי חסד, היכי עביד, רבי אליעזר אומר כובש, שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו. רבי יוסי בר הנינא אומר נושא שנאמר נושא עון ועובר על פשע. תאנא דבי רבי ישמעאל, מעביר ראשון ראשון, וכך היא המדה. אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק, דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו (ר"ה ט"ז).

[יב] מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע – למי נושא עון? – למי שעובר על פשע (ראש השנה יז).

ביאור דברי רבותינו הוא, שהשם יתברך מוחל על עוונותיו של איש אשר מוחל על פשעים שעשו לו. וכמו שמסופר על הגאון רבי יום טוב ליפמן זצ"ל אב בית הדין בקפוליא, ששכנתו פגעה קשות וביזתה את אשתו הרבנית, ואילו הרב לא ידע מכל הענין. החליטו ראשי הקהל להעניש את האשה, והיות וסמכות ניתנה מממשלת פולין לראשי הקהלות להטיל עונשים למפירי החוק והסדר הציבורי, רצו הפרנסים להשתמש בסמכותם ולהעניש את אותה שכנה חצופה. אך החלטת הפרנסים היתה צריכה אישור תחלה מרב העיר. ידעו הם כי בודאי לא יטה הרב אוזן קשבת לדבריהם, לכן דיברו עם הרבנית כי בליל שבת הקרוב בבוא הרב ממקום התבודדות לימודו ועיסוקי הרבנות אל ביתו, תספר לו הרבנית את כל אשר קרה לה ואת החלטת הפרנסים.

הרבנית הסכימה לדבריהם, ובחצות הלילה כשסיים חוק לימודיו סיפרה לו מכל הענין. כאן הפגיעה תשובת רבי יום טוב ליפמן: היות וכבר עברו כמה ימים מהמקרה, ואסור לאדם להעלות קללת חברו על ממתו, אלא קודם השינה עליו למחול לכל מי שציערו, אם כן פנה לאשתו, "אין לך היכולת והרשות ממני ללכת לישון עד... שאת תבקשי "מחילה" משכנתך על אשר לא מחלת לה עד היום, וכי כמה לילות הלכת לישון בלא התפייסות עמה..."

היא נדהמה מתשובת בעלה הרב, אך מה לעשות, הרב עמד בשלו כי עליה ללכת להתפייס עם שכנתה ויהי מה. עשתה רצון בעלה,

[ט] ובת"י ורש"י ביארו בענין אחר ע"ש.

[י] וצדיקים ילכו בם – כגון אבות העולם, ופושעים יכשלו בם, אלו שמרדו עליהם, כגון נמרוד באברהם, ישמעאל ביצחק... אמר רבה בר בר הנה א"ר יוחנן משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם, אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה, זה שאכלו לשם מצוה, וצדיקים ילכו בם, וזה שאכלו לשם אכילה גסה, ופושעים יכשלו בם. אמר ליה רבי לוי האי רשע קרית ליה, נהי דלא עביד מצוה מן המובחר, פסח מיהא קא עביד. אלא משל לשני בני אדם זה אשתו ואחותו עמו וזה אשתו ואחותו עמו, אחד נזדמנה לו אשתו, ואחד נזדמנה לו אחותו... מי דמי אנו קאמרינן חדא דרך, הכא שתי דרכים. אלא משל ללוט ושתי בנותיו, הן שנתכוונו לשם שמים וצדיקים ילכו בם, הוא שנתכוון לדבר עבירה ופושעים יכשלו בם (נזיר כ"ג).

ובהקשר לזה מסופר על אדם אחד שהיה גביר גדול, והיו לו אתרוג ולולב לנענע בו, אך הגביר הזה היה עם הארץ גדול מאד ולא ידע איך לנענע. וביום הראשון של סוכות הלך עם האתרוג והלולב לבית הכנסת בכבוד, וכאשר הגיע העת לנענע עם הלולב, הפך את הלולב למטה והיה מנענע בו... והיה לצחוק לכל רואיו. ולמחרת לא בא עוד עם הלולב לבית הכנסת.

לאחר התפילה שאלו אותו מכיריו היכן האתרוג שלך? ענה להם בכעס, שמאד יחרה אפו על המנהג הזה שמהויקים העולם לכבוד לנענע את הלולב... ענו לו מכיריו: שומה שבעולם! הנה באמת הוא כבוד גדול לנענע את הלולב, אולם לך שאתה עם הארץ נחשב הדבר לביוון... (פתח השער).

[יא] מי אל כמוך – אמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי הוא נושא עון, למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרבי יהושע חלש. על רב פפא לשיולי ביה. הוא דחלשא ליה עלמא. אמר, עבידו לי זודתא. לסוף אתפת וכו'. אמרו ליה מאי חזית, אמר ליה אין הכי הוה. אמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקי במיליה לא תוקמון בהדיה, שנאמר נושא עון ועובר על פשע וכו'. (ילק"ש)

נושא עון – א"ר יוסי בר' הנינא נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון, הקב"ה חומף שטר אחד מן העבירות והזכויות מכריעות. א"ר אלעזר ולך ה' החסד, ואי לית ליה את יהיב מדילך. הא דעתיה דרבי אליעזר ורב חסד מטה כלפי חסד. רב הונא בש"ר אבהו אמר,

לֹא-הֶחְזִיק אוֹחוֹ לָעַרְדְּ עַד עוֹלָם אָפוּ וּכְעָסוּ, אֵלֶּא מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ כִּי-חֲפִיץ חֶסֶד הוּא וְחִסְדוֹ יִגְבֵר וַיִּבְטַל כְּעָסוֹ כְּשִׁיגִיעַ זְמַן הַגְּאוּלָּה (ד"ק): יֵשׁ יָשׁוּב יִרְחֲמֵנוּ כְּמֵאזֹ יִכְבָּשׁ עֲזָנוֹתֵינוּ תוֹפֵס וְכוֹבֵשׁ עוֹנוֹתֵינוּ שְׁלֵא נַעֲנֵשׁ עֲלֵיהֶם וְתִשְׁלִיךְ בְּמִצְלוֹת בְּעוֹמֵק הַיָּם כָּל-חַטָּאוֹתָם וְלֹא יִזְכְּרוּ כִלְלֵ (מ"ד): כִּי תִתֵּן אֱמֶת־בְּבִקְשָׁה הָאֵמֶת לָנוּ דְבַרְיֶיךָ שֶׁהִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב שְׂאֵמֶרְתָּ לּוֹ כִּי לֹא אֶעֱזוֹבְךָ חֶסֶד שֶׁהִבְטַחְתָּ [יג] לְאַבְרָהָם שְׂצִיּוּהָ לְבָנָיו לְשִׁמּוֹר דְרָךְ ה' אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיִנוּ מִיָּמֵי קָדָם וְהוּא אַחֲרַי עֵקֶדֶת יִצְחָק שְׂאֵמֶרְתָּ בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאוּם ה'... כִּי בִרְךָ אֶבְרָכְךָ מְאֹד וְכוּ' וִירֵשׁ זֶרַעְךָ אֶת שַׁעַר אוֹיְבָיו (ע"פ רש"י):

עיונים והארות

וארץ שנאמר (בראשית יד) ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ וכ"ו. דבר אחר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו' רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, יתברך שמו הגדול של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא מחבב את ישראל יותר ממלאכי השרת, שאין מלאכי השרת אומרים לפניו שירה למעלה עד שאומרים ישראל שירה תחלה למטה, שנאמר (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר ואחר כך ויריעו כל בני אלהים, וכיון שמגיע ראש השנה, אומרים מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבנו של עולם, מפני מה אתה עושה חסד עם אומה זו ואתה נושא להם פנים כמו אדם שעושה חסד עם חברו ונושא לו פנים ואומר להם הקב"ה, בזכות חסד אברהם אביהם אני נושא להם פנים, ואני עושה עמהם חסד. ואומרים המלאכים לפניו, למה אתה נושא להם פנים בשביל אברהם אביהם ואמר להם הקב"ה, בשעה שנתן לו לאברהם תרה אביו הרבה אלהות ואמר לו לאברהם לך ומכור אותם בשוק והלך אברהם ושבר אותם והיה מבטל לכל עבודת אלילים שבשוק מן העולם וקידש את שמי בעולם. (תנא דבי אליהו זוטא – פרק כה).

ועל אף השעה המאוחרת בלילה, הלכה ודפקה בדלת השכנה והעירה אותה. אך ראה זה פלא, כששמעה השכנה על מטרת בואה של הרבנית, התמלאה בושה ונפלה על צווארה, בכתה ואמרה: האם את צריכה לבוא אלי להתפייס? הרי אני היא שחטאתי נגדך וצערתיך...

[יג] חסד לאברהם – אמר להן ר"א לתלמידיו, בני אתם יודעים בשבחו של אברהם אבינו מיד אמרו לו תלמידיו לר"א יהי רצון שתודיע לנו. מיד פתח ר"א ואמר כתיב (מיכה ז) תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, זהו שנאמר ברוח הקודש ע"י דוד המלך ע"ה (תהלים א) והיה כעץ שתול על פלגי מים, כנגד מי אמר דוד מקרא זה לא אמרו אלא כנגד אברהם אבינו, שאנשי דורו שהוא דור הפלגה לא היו יודעים שמו של הקב"ה, ואשור היה יודע שמו של הקב"ה אבל לא היה מוחה בבני דור הפלגה מפני שהיה יודע אשור שלעתיד יצא מזרעו סנהריב מלך אשור שהוא בעצמו יהיה מחרף ומגדף כלפי מעלה ואם היה אשור מוחה בהם היו אומרים לו והלא זרעו של אותו האיש יהא מרגזו לפני הקב"ה והוא מוכיח אותנו. אבל כיון שנולד אברהם היה אברהם מודיע לכל הבריות שמו של הקב"ה והקנה אותו שמים

הפטרת שחרית יום כיפור

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על הצום שה' בחר בו, והוא צום עם תשובה ומעשים טובים, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על צום יום הכיפורים. גם מעין יום הכיפורים שמיועד לתשובה ולכפרה.

התוכן

כאשר יפול סנהריב ומחנהו, אז חזקיהו המלך והבוטחים בה, יאמר סלו סלו פנו דרך כי מעתה ישראל ילכו בבטחה ללא פחד אויב.

והנביא ישעיה אומר: שה' הוא רם ונשא, ובכל זאת הוא משגיח על הענוים והשפלים להחיותם ולשמחם. וכשה' מביא עונשים על האדם החוטא, הרי העונש לא תמיד, כי ברנע שישוב בתשובה ויכנע, ה' ירפא את מכאוביו. אבל הרשעים העומדים במריים, ואינם שבים בתשובה, הרי ינעו ויגודו כל חייהם ולא יהיה להם שקט ושלום.

וה' אומר לנביא שילך ויוכיח את ישראל על פשעיהם, על שהם מראים את עצמם כצדיקים דורשי ה', אך לבם בל עמם, ולא עוד אלא שהם מתרעמים על שהם צמים וקוראים לה', ואינם נענים, לכן ה' אומר לנביא שיגיד להם, האם עיקר התענית הוא לענות את הנפש ולכופף את הראש? הלא גם ביום התענית מתעסקים הם בתאוותיהם הבהמיות ועוסקים בריב ומדון, וגם כשהם מציעים תחתם שק ואפר לאות צער, התענית לא נחשבת כי עיקר התענית הוא שישובו בתשובה. ולכן צריכים שישובו בתשובה באמת, יפרקו מעל העניים את העול ששמו עליהם, ישחררו את עבדיהם בשנה השביעית ככתוב בתורה, יאכילו רעבים וילבישו ערומים, ידברו איתם דברי פיוס ונחמה. ואם יעשו את זאת, הרי אורם ילך ויזרח כעמוד השחר ההולך ומאיר.

ה' בעצמו ינהיג אותם בדרך טובה וישרה, ובזכות מעשיהם הטובים יחשב להם כאילו הם בנו את הערים החרבות, ונאחרי מותם יזכו לגן עדן במחיצת הצדיקים.

ואם ישמרו את השבת כהלכתו, לא יצאו מחוץ לתחום, לא ידברו דברי חול ודברים האסורים בשבת, אז יוריד ה' עליהם שפע וברכה מרובה,

יעלו מעלה מעלה בגדולה ושררה, ירשו את הארץ שהנחיל ה' ליעקב.

ישעיה פרק נ"ז פסוק י"ד – סוף, ופרק נ"ח.

יד כאשר יפול סנהריב ומחנהו אז חזקיהו המלך והבוטחים בה יאמרו **וְאָמַר סָלוּ-סָלוּ** עשו מסילה ודרך כבושה **פְּנּוּ-דַרְךְ:** מן המכשולות

דְּהַרְיָמוֹ הפרישו אבני **מִבְּשׂוּל מִדְּרָךְ:** שילכו בה בני **עַמִּי** כי לא יפחדו עוד מהאויב כי מת הוא (רד"ק ומ"ד): טו **כִּי כֹה אָמַר**

יְהוָה וְנִשְׂא שִׁבְן עַד לְנֶצַח וְקָדוֹשׁ וְנִבְדֵּל שְׁמוֹ ואין ערוך אליו, ואע"פ ש**מְרוֹם וְקָדוֹשׁ** שבמקום מרומם וקדוש **אֲשֶׁר בֵּין**

עם כל זה אני משגיח על אדם **וְאֶת-דִּפְאֵי** שהוא שבור **וְשֶׁפֶל-רוּחַ** עניו **לְהַחְיֹת רוּחַ שְׁפָלִים** את האנשים הענוים

וְלְהַחְיֹת לֵב נִרְפָּאִים ועצובים, וכן ישראל שהם זמן רב בגלות והם שפלים ונדכאים אני עתיד להחיותם (רד"ק, מ"ד): טז **כִּי לֹא**

לְעוֹלָם אָרִיב עם החוטא להענישו בגמול מעשיו **וְלֹא לְנֶצַח לְעוֹלָמִים אֶקְצוֹף** אכעס על החוטא (רש"י) **כִּי-רוּחַ** האדם

מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף העוטפת ומלבישה את האדם בא לו ממני **וְנִשְׁמוֹת** כולם גם של החוטאים **אֲנִי עֹשִׂיתִי** [א] ולכן ראוי לי לרחם

עיונים והארות

[א] ונשמות אני עשיתי- איתא ביבמות (ס"ג עמוד ב) א"ר אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שני' כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי ע"ש פ"י רש"י ז"ל יעטוף לי עכבה כמו העטופים כו' ע"ש, והנה ראה רמז נפלא ב' תיבות רוח מלפני גי' משיח בן דוד והכתוב כמן חמר מה שדרש האי תנא כלו' כי משיח בן דוד מתעכב על ונשמות אני עשיתי והוא רמז כפתור ופרח (ספר פרפראות לחכמה - ליקוטים). ונשמות אני עשיתי- כ' השערי תשובה (שער א' אות יג) וז"ל:

עליהם (מ"ד): יז **בְּעֶזְרִי בְּעֵזְרִי** הגזל שעשה **קִצְצֹתִי** כעסתי עליו **וְאֶהוּ הַסֵּתֶר** הסתרתני פני ממנו לבל אראה בצרתו (רש"י)
וְאֶקְצֹף ואכעס עוד להכביד הצרה עליו, כי **וַיִּלְךְ** לפני **שׁוֹבֵב** בסרוב ומרד ו**בְּדַרְךְ** תאוות **לְבוֹ** (מ"ד): יח **דְּרָכָיו רָאִיתִי**
 שהוא נכנע כשבא עליו צרה (רש"י) **וְאֶרְפָּאֵהוּ** רפאתיו מהמכות שהבאתי עליו (ע"פ מ"ד) **וְאֶנְיָהוּ** והדריך אותו בדרך ישרה שלא יחטא
וְאֲשֵׁלֵם נַחְמִים טובות שיתנחם בהם (רד"ק) לעומת הצער שהיה לו **לוֹ וְלְאֲבֹלָיו** ולמצטערים בצרתו (מ"ה): יט **בּוֹרָא** אחדש
 אני לו **נִיב שְׁפָתַיִם** דיבור מחודש שיאמרו כולם מעתה בפיהם **שְׁלוֹם | שְׁלוֹם לְרַחוּק** לצדיק שנתיישן והורגל בתורתו
 ובעבודתי **וְלִקְרוֹב** ולבעל תשובה שנתקרה עתה **אָמַר יְהוָה וּרְפָאֵתִיו** מחולי נפשו ומכאובות גופו (רש"י): כ **וְהִרְשָׁעִים**
 שאין נותנים לשוב בתשובה ועומדים במרדם, הם **פִּיִם** שבכל עת הוא **נִגְרָשׁ** [ב] מן הרוח ומתנדנד בגליו אל שפת הים **פִּי הַשְּׁקֵט** ולישב
 במנוחה ומרגוע **לֹא יוֹכֵל** כי הרוח דוחפתו **וַיִּגְרָשׁוּ מִיַּמִּי** ומימי הים הנדים הולכים ובאים לשפת הים סוחפים מקרקעית הים ליבשה
רָפֵשׁ וְטִיט המסמן מעשה הרשעים והיינו שהרשעים לא ינוחו מהרגש העולם עד שימותו (רד"ק): כא **אֵינְ שְׁלוֹם** כמו שאין שלום
 ברוחם, כן **אָמַר אֱלֹהֵי שְׁלוֹם לְרָשָׁעִים** (מלבי"ם) כי לצדיקים ולבעלי התשובה אמר שיש שלום (רש"י):

א הקב"ה מצוה את ישעיה **קָרָא בְּגֵרוֹן** בקול רם ותוכיח את בני דורך **אֶל-תַּחֲשֵׁךְ** כלל, אלא תמיד קרא להם ואל תמנע (רד"ק)
פְּשׁוֹפֵר הָרֵם תגביה **קוֹלְךָ** כהגברת קול השופר שהולך וחזק (מלבי"ם) וכן שהולך למרחוק (רד"ק) **וְהִגֵּד לְעַמִּי פְּשָׁעִם** [ג]
 במה הם פשעו בי ותוכיח אותם על זה (מ"ד) כי היו מראים את עצמם טובים והיו לא טובים (רד"ק) ואמר לעמי פשעם שיוכיחם על עבירות שבן אדם
 למקום **וְלִבֵּית יַעֲקֹב חֲטָאתָם** החטאים שחטאו מצד שהם בית יעקב שהם עבירות שבין אדם לחבירו (מלבי"ם): ב מראים עצמם
 כצדיקים כי **וְאוֹתֵי יוֹם יוֹם יִרְשָׁנוּ** [ד] כל יום מתפללים ודורשים אותי והוקרים אחר המצוות האלה הגם שאינם עושים אותם (מ"ה)
וְדַעַת דְּרָכָי יַחְפְּצוּן חפצים לשאול הוראת חכמים כאילו רוצים לקיימם **כְּגוֹי אֲשֶׁר-צָדְקָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּט**
אֱלֹהֵיוֹ לֹא עָזַב כן **יִשְׁאֲלוּנִי** תמיד **מִשְׁפָּטִי-צָדֵק** ואין דעתם בכלל לקיימם (רש"י) **קִרְבַּת אֱלֹהִים יַחְפְּצוּן**

עיונים והארות

[ב] והרשעים כים – אמר ר' אלכסנדר רבי כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קמעה עוברתו, שנאמר והרשעים כים נגרש, ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קמעה עוברתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה (ילק"ש).
 [ג] והגד לעמי פשעם – דרש רבי יהודה בר אלעאי והגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות, ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות, והיינו דתני, ר' יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה ודון (ב"מ ל"ג).
 [ד] ואותי יום יום ידרושון – ר' אידי אבוב דר' יעקב בר אידי הוה רגיל דהוה אויל תלתא ירחי באורחא, והוה יתיב חד יומא באושפיזיה והדר אתי, והוי קרו ליה בר בי רב דחד יומא, איחלש דעתיה, והוה קרי לנפשיה שחוק לרעהו אהיה קורא לא-לוח ויענהו. אמר ליה רבי יוחנן במטו מינד לא תענוש רבע, נפק רבי יוחנן לבי מדרשא ודרש, ואותי יום יום ידרושון, וכי ביום דורשין אותו ובלילה אין דורשין אותו, אלא כל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה לשמה, מעלה עליו הכתוב כאלו עוסק כל השנה כולה (חגיגה ה').

ומדרגות התשובה ומעלותיה לפי גודל המרירות ועוצם היגון. והיא התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה, כי לפי שכלו וכפי אשר תפקח עיניו ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו על רוב עוניו, כמו שנאמר (ישעיה נז, טז): "כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי" – ביאורו, כאשר יעטוף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים, ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי, לא אריב עוד ולא אקצוף, כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר הוא מלפני ונשמות אני עשיתי? על כן יקל העון כפי אשר תכבד העבודה והאנחה עליו, כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה, ונצרתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו. והמשל בזה, כי המלך יחמול על הניכיו ילידי ביתו הקרובים אליו, והם מאצילי ארץ הנכבדים, ויתן להם חנינה יותר מחמלתו על הרחוקים והפחותים, ואמר "ונשמות אני עשיתי" – לקרבתן אל העליונים, אף על פי שהגוף והכל מעשי ידיו. וכמוהו (שמות לב, טז): "והלוחות מעשה אלקים המה". ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה (נדה לא): "שלושה שותפים יש באדם – אביו ואמו והקדוש ברוך הוא, ולפי שאין לאב ולאם שותפות בנשמה, על כן אמר: "ונשמות אני עשיתי". ואמרו: "ונשמות אני עשיתי" – יורה על אמרו "כי רוח מלפני", כי ענינו כאשר בארנו.

ומראין עצמם כאילו היו חרדים על המצוות, אבל לא כן הוא (מ"ד): ג כשהם צמים ואינם נענים, מתרעמים ואומרים **לָמָּה צָמַנּוּ וְלֹא רָאִיתָ** עשית עצמך כאילו לא רואה אותנו כי אין אתה מקבל תפילתינו **עֲנִינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תִדְעַ** ואין אתה משגיח בנו ואויבנו מושלים בנו (רד"ק ומ"ד), והתשובה לזה **הֲנֵן בְּיוֹם צִמְּכֶם תִּמְצְאוּ-חֶפְצֵן** כל אחד ממכם מחפש למצוא דבר החפץ תאוה וחשק להתעסק בו לא להרגיש את הצום (מ"ד) **וְכָל-עַצְבֵיכֶם** אותם הנעצבים על ידיכם שהם בעלי חוב שלכם **הַתְּנַגְּשׁוּ** תלחצו ביום צומכם (רש"י): ד **הֲנֵן בְּאִמַת לְרִיב וּמִצָּה תִצְוֶמוּ** להתקוטט זה עם זה **וְלִהְיוֹת** איש את רעהו **בְּאֲגָרָה רָשָׁע** באגרוף של רשעות **לֹא-תִצְוֶמוּ** אינכם צמים **כִּיּוֹם** כמשפט יום הצום, אלא רק **לְהִשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם** [ח] ואיך ארצה כזה דבר (רד"ק, מ"ד): ה **הַכֹּזֵה יִהְיֶה צוֹם אֲבַחְרֵהוּ** [י] האם צום כזה כמו שאתם צמים אני אבחר בו, והודר ומפרש **יוֹם עֲנוֹת אֲדָם נַפְשׁוֹ** האם העיקר שהאדם יענה עצמו בתענית (מ"ד) **הַלְכֹף** שמא לכופ **בְּאֲגָמֹן** [כמחט הכפופה] **רֹאשׁוֹ** אני צריך (רש"י) **וְשָׂק וְאֶפֶר יִצְיַע** תחתיו **הַלְזָה** האם ליום זה **תִּקְרָא** אותו יום **צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַיהוָה** וכי הוא יהיה לרצון לפני ה': ו **הַלֹּא זֶה** הרי אלו מעשים חיצוניים שבאו לעורר הלבבות ובלוי התעוררות הלב אינם מועילים כלל (מלבי"ם) אלא הוא הענין האמיתי של **צוֹם אֲבַחְרֵהוּ** שאבחר בו, והוא שְׁנֵי פִתְחֵי ביום ההוא (מ"ד) **תִּרְצָבוֹת** קשדי **הַרְשָׁע** שבלב (מהר"ק), ולא לעשותם עוד, **הַתֵּר** קשדי **אֲגָדוֹת מוֹטָה** עצי העול אשר הוכנו להשים על צוארי העניים **וְשִׁלַּח** העבדים **הַרְצוּצִים** [השבורים] להיות **חֲפְשִׁים** (רד"ק) **וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ** ולא תוסיפו לעשות בהם שום עבודה (מ"ד): ז **הַלֹּא פָּרַם** תפרוט להם ותתן **לָרַעַב לַחֲמֹךְ** [י]

עיונים והארות

[ה] ורש"י באר בענין אחר. [ו] הכוזה צום אבחרהו — ידוע כי התענית סיבה גדולה להכנעת הנפש הבהמית (שבאדם), כי ידוע שיש באדם שלוש נפשות, א) נפש הבהמית, ב) נפש הצומחת, ג) נפש השכלית, כי האדם מטבעו כאשר יחסר לחמו רגע שהוא צריך אליו, יחרסו כוחותיו, וכאשר יצום ויתענה, הכוח הבהמי יחלש והחומר מדלדל, ובאותה שעה יהל (יפיץ) עליו אור השכל, ויכווין אל האמת ותהיה עבודתו רצויה ותפילתו מקובלת. ולכן ציוותה התורה ביום דין הנפשות להתענות, והוא יום הכפורים, לפי שהמאכל והמשתה סיבה לנסות הטבע ולגודל הלב, וכתוצאה מזה עלול הוא שישכח את השם, וכענין הכתוב (הושע יג, ו): "שבעו וירום לבם על בן שכחוני" ומכיוון שהיום ההוא מיוחד לכפרת עוונות ולדיני הנפשות, אין מן הראוי שיתעסק אדם בדבר שיוכל למנוע ממנו הכפרה ההיא. ולכן נצטוונו בעמי הנפש ביום המקודש ככתוב (ויקרא כג, כז): "אך בעשור לחודש השביעי הזה, יום הכפורים הוא מקרא קודש יהיה לכם, ועניתם את נפשותיכם". ואומר רבינו בחיי (כד הקמח ערך תענית): ועיקר עינוי הנפש אינו רק בצום ותענית, אלא יענה האדם את נפשו מן ההרהור הרע, ועל כן הנביא ישעיה (לעיל פסוק ד): "הן לריב ומצה תצומו..." ובפסוק ה' אומר הנביא "הכוזה צום אבחרהו" — רוצה לומר, כי עינוי הגוף בלבד מבלי עינוי הנפש אינו כלל "יום רצון לה" — אלא כמובא בפסוק הבא. [ז] הלא פרום לרעב לחמך — (עיינ במסכת בבא בתרא דף טז:) אמר רבי יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות... והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות... ומובא בספר מעם לועז פרשת ראה (פרק טו, ח): ואף על פי שאמרו שגדול המפייסו יותר מן הנותן לו, כל זה אמור אם אין כסף לתת לו, אבל אם יש לו כסף

לתת ואינו נותן, לא די שאינו מתברך, אלא חטא הוא בידו, ככתוב (דברים טו, ט): "וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא". הלא פרום — אמר רב הונא בודקין למוזנות ואין בודקין לכסות, אי תימא קרא ואי תימא סברא, אי תימא קרא, הכא כתיב הלא פרום לרעב לחמך, פרום כתיב, והכא כתיב כי תראה ערום וכסיתו לאלתר, אי תימא סברא, האי קא מבזי והאי לא קא מבזי, רב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למוזנות, אי תימא קרא אי תימא סברא, אי תימא קרא הכא כתיב הלא פרום לרעב לחמך, והכא כתיב כי תראה ערום וכסיתו, כשיראה לך, אי תימא סברא, האי מצטער והאי לא מצטער (ב"ב ט'). א"ר יצחק הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, דכתיב הלא פרום לרעב לחמך וגו' אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח והלך לפניך צדקך וגו', אז תקרא וה' יענה וגו', אז תתענג על ה'. והמפייסו בדברים מתברך ב"א, דכתיב ותפק לרעב נפשך, ונפש נענה תשביע, וזרח בחושך אורך ואפלתך כצהרים, ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ והיית כגן רוח וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקרא לך גדר פריץ וגו'.

רבי יהודה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי, לעולם לא תהא מצות עני קלה בעיניך, שהפסדה עשרים וארבע קללות, ומתן שכרה כ"ד ברכות. עשרים וארבע קללות מנין, תוקד עליו רשע וגו' וכל ענינא, וכל כך למה, יען אשר לא זכר עשות חסד. ומתן שכרה כ"ד ברכות, דכתיב הלא פרום לרעב וגו' אז תתענג על ה' הרי י"ד, ואלין עשר אחרנייתא הן אינון גבי יעקב דכתיב והאכלתיך נחלת יעקב אביך, יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים וגו' (ויק"ר ל"ד). א"ר סימון הלא תפרום אין כתיב כאן אלא פרום, כבר היא פרוסה,

וְעֵנִיִּים מְרוּדִים המטולטלים (רד"ק) אשר אין להם מקום לחסות בו **תִּבְיָא בֵּית** לבתיך **כִּי-תִרְאֶה עָרֶם** שאין לו בגדים **וְכִסִּיתוּ** תן לו משלך בגדים ללבוש (פ"ד) **וּמְבֹשְׂרֶךָ** מאחיד ומקרויבך (רש"י) **לֹא תִתְעַלֶּם** [III] לא תעלים עיניך (ת"י) ולא תתכסה לבל יראוך (פ"ד): ח וכאשר תעשה כן **אִזּוּ יִבְקַע כְּשֹׁחַר אֹרְךָ** יאיר אור הצלחתך כעמוד השחר שהולך ומאיר (רד"ק) **וְאֶרְכַּתְךָ** ורפואתך (רש"י) **מְהֵרָה תִצְמַח** [10] **וְהִלֵּךְ לְפָנֶיךָ צִדְקָךָ** והצדקה שעשית היא תלך לפניך להוליכך לג"ע, **וּכְבוֹד יְהוָה יֵאֲסֹפֶךָ** [11] יאסוף אותך אל צרור החיים לגן עדן מקום הצדיקים (פ"ד): ט **אִזּוּ כִשְׁתִּיב מַעֲשִׂיךָ** (רד"ק) **תִּקְרָא לַה' וַיְהוֶה יַעֲנֶה** [יא] ימלא בקשתך, וכפל ואמר **תִּשְׁוַע** תצעק ותתחנן **וַיֹּאמֶר** והקב"ה יאמר **וְהִנְנִי** מוכן אני למלא חפצך, וכל זה בתנאי **אִם-תִּסְוֶר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה** את העול שהצבת על צווארי העניים, וגם תפסיק **שְׁלַח אֶצְבַּע** אצבע מאשימה כלפי חבריך ולא תריב עימו **וְדַבֵּר-אִזּוּן** וכן לא תדבר עמו דברי עושק וריב (רד"ק ומ"ד): י **וְתַפֵּק** ותוציא **לָרַעַב נַפְשְׁךָ** את רצונך הטוב לרעך כלומר כשתפרוש את לחמך תעשה זאת ברוח נדיבה ובהסברת פנים (רד"ק) ותדבר עמו בתנחומי דברים טובים (רש"י) **וְנַפְשׁ נַעֲנָה** המעונה ברעב (ת"י) **תִּשְׁבִּיעַ** אותה ע"י שתיתן לו כדי שביעה, אז כשתהיה בעולם חשכת צרות **וְזָרַח בְּחֹשֶׁךְ** יזרח **אֹרְךָ** ולא תהיה נכלל עמם בצרתם (פ"ד) **וְאִפְלָתְךָ** ואם יהיה לך אפלה וצרה **כִּצְהָרִים** וזרח עליך אור כצהרים (רד"ק) בהזרחת אור הישועה (פ"ד): יא **וְנַחֲתָ** ינהג אותך

עיונים והארות

אברהם יצחק ויעקב, ומוזונותינו עליך, על אחת כמה וכמה שנתמלא עלינו רחמים. באותה שעה ירדו גשמים ונתרווח העולם (ויק"ר ל"ד).

[10] וארוכתך מהרה תצמח – רפואתך אם בא עד עתה עליך רעה כגופך או בממונך, עתה בהטייבך מעשיך תצמח רפואתך מהרה כצמח האדמה שהולך וגדל כן תהיה הצלחתך זה יהיה בעולם הזה ובעולם הבא (רד"ק).

[11] אז יבקע כשחר אורך – א"ר ירמיה בן אלעזר אפילו אותה שכתוב בה והארכת ימים, וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, וכל מה דאת לעי עם גרמך את לעי, לפיכך כבוד ה' יאספך (ילק"ש)

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו בעולם הבא, שנאמר והלך לפניך צדקך, וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה מלפתתו והולכת לפניו ליום הדין (סוטה ו').

שלשה אוהבים יש לו לאדם, בניו ובני ביתו, וממונו, ומעשיו הטובים. בשעת פטירתו מכניס בניו ובניו ביתו ואומר בבקשה מכם הצילוני מדין המות הרע הזה, והם משיבים לו ואומרים, אין שלטון ביום המות, לא כך כתיב אח לא פדה יפדה איש. והוא מכניס ממונו ואומר הצילוני, והוא משיב לו לא יועיל הון ביום עברה. והוא מכניס מעשיו הטובים ואומר להם הצילוני, והם אומרים לו עד שלא תבא הרי אנו מקדימין לך, שנאמר והלך לפניך צדקך, וכתיב וצדקה תציל ממות (פרד"א).

[יא] אז תקרא וה' יענה – שנו רבותינו האוהב את שכניו והמקרב את קרוביו, והנושא בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו, עליו הכתוב אומר אז תקרא וה' יענה, כמו דאמר תקרא ואנכי אענך (יבמות ס').

אם תסיר מתוכך מוטה אלו שטרות פרועים, שלח אצבע ודבר און, דבר המלכות אין הוה אויל בהרא עבדיה זייל בהרא.

מראש השנה נגזר על האדם מה שהוא משתכר, ומה שהוא מתחסר... ותפק לרעב נפשך – אם זכיתם לרעבו של יעקב, ואם לאו לשבעו של עשו. ועניים מרודים תביא בית אלו שהם עניים מנעוריהם, אמר ר' יצחק כהדין סמיא דקריין להון סניא נהורא. ועניים מרודים אלו הם אבלי מרי נפש, שנפשם מרה עליהם, כי משמחם יין, דכתיב ויין למרי נפש, לכך נאמר מרודים תביא בית. דבר אחר אלו תלמידי חכמים שנכנסים לבתי עמי הארץ ומרוין אותם מדברי תורה.

[III] ומבשרך לא תתעלם – בר קפרא אמר הוי רואה בשרו כבשרך, שאין לך אדם שאינו בא למדה זו, אם לא בא הוא בא בנו או בן בנו. דבר אחר ומבשרך לא תתעלם, רבי יעקב בר אחא ורבי אלעזר זו גרושתו...

קריביה דר' יוחנן הות להו אתת אבא דהות צריכה רפואה כל יומא, אתו לקמיה דרבי יוחנן אמר להו זילו קוצו לה מידי לרפואה, אמר רבי יוחנן עשינו עצמינו כעורכי הדיינים, מעיקר סבר מבשרך לא תתעלם, ולבסוף סבר אדם חשוב שאני (כתובות נ"ב).

ביומיה דר' תנחומא צריכין ישראל למטרא, אמרין ליה גזור תעניתא דניחות מטרא, גזר תעניתא פעם ראשונה ושניה ולא ירדו גשמים, בשלישי על דרש כל עמא יפלגון מצוה. חד גבר נסב מן מה דהוה גו ביתיה ונפק למפלג גו שוקא. פגעת ביה משבקתיה (גרושתו), אמרה ליה זכי בי, דמן ההוא יומא דנפקת ההיא אתתא מגו ביתך לא חמית טב, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, על שם ומבשרך לא תתעלם. הוא בהו חד גברא אזל ואמר ליה לרבי תנחומא רבי, מאי את יתיב הכא ועבירה הכא... אמר ליה ולא את דרשת כל עמא יפקון ויפלגון מצוה, ונסכיבת ממה דהוה גו ביתא ונפקת למפלג בו שוקא, ופגעת בי משבקתי... באותה שעה הגביה עיניו לשמים ואמר, אם בשר ודם אכזרי שאין לה עליו מוזנות, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, אנו שאנו בניך בני בחוניך, בני

ת"י) יהוה תמיד בדרך הטובה והשביע בצחצחות נפשך כאשר יהיה בעולם יובש וצמאון ישיב את נפשך שלא תחסר כל טובה ועצמתיה יחליץ יבריא ויחזק (מ"ד) והיית שבע מטובה בגן רזה השבע מן המים וכמוצא וכמקור מים אשר אפילו בעת היובש לא יכזבו לא נפקים מימיו [יב] [ר"ק ומ"ד]: יב ובנו בגלל מעשיך הטובים היוצאים ממך יבנו את חרבות עולם שהיו חרבות זמן רב מוסרי היסודות שנפלו דור-ודור בימי הדורות תקומם אותם במעשיך הטובים וקרא לה בני העולם יקראו לה גדר פריץ [יג] [מקום הפרוץ והשבור (מ"ז)] כי בזכותך ובמעשיך הטובים וגדרו הפרצות ויקראו לה גם משלב משיב נתיבות הדרכים לשבת להיות מיושבות באנשים כי מפני ישיבת הערים ישובו ג"כ הדרכים (ר"ק) [יד]:

יג אם-תשיב משבת רגלך מלכת חוץ לתחום ותמנע גם מעשות הפעיה מלאכות האסורות ביום קדשי וקראת לשבת ענג להתענג ולהתפנק בו לקדוש יהוה ליום השבת תקרא יום קדוש שהקב"ה קידש אותך, וכן תעשה מכבוד מבלי לעשות בו מלאכת חול וכבודתו מעשות דרכיך שלא תעשה בו עסקך ועניניך ממצוא הפעיה

יד דבר דבר [טז] לא ידבר בשבת בחפציו שרוצה לעשותם בחול ואמרו הפצין אסורים הא חפצי שמים מותרים (ר"ק ומ"ד): יד כשתעשה כן

עיונים והארות

ובנו ממך חרבות עולם, ר' טרפון אמר לו לרבי עקיבא שקול שיתא קנטרין דכסף וזבון לן חדא אוסיא (שדה) ונהוה מתפרנסין מינה ולעין באוריתא, נסבינון ופלגינון לספרייא ולמתנייא ולאילין דילפון באוריתא. בתר יומין קם עמיה ר' טרפון, אמר ליה זבנת ההוא אוסיא, אמר ליה אין, אמר ליה ולית את מחמייתא (מראני), נסביה ואחמיתיה לספריא ולמתנייא, אמר ליה אית בר נש דלעי מנן אפוכי הן הוא, אמר ליה גבי דוד שנאמר פזר נתן לאבינוים (ילק"ש).

[יב] והיית כגן רוה זה גן, וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו, זה עדן, ובנו ממך חרבות עולם, ר' טרפון אמר לו לרבי עקיבא שקול שיתא קנטרין דכסף וזבון לן חדא אוסיא (שדה) ונהוה מתפרנסין מינה ולעין באוריתא, נסבינון ופלגינון לספרייא ולמתנייא ולאילין דילפון באוריתא. בתר יומין קם עמיה ר' טרפון, אמר ליה זבנת ההוא אוסיא, אמר ליה אין, אמר ליה ולית את מחמייתא (מראני), נסביה ואחמיתיה לספריא ולמתנייא, אמר ליה אית בר נש דלעי מנן אפוכי הן הוא, אמר ליה גבי דוד שנאמר פזר נתן לאבינוים (ילק"ש).

[יג] וקרא לה גדר פריץ – רבי אבין בשם רבי ברכיה סבא אמר הקב"ה הפרצה הזאת היתה עלי לגודרה, ועמדת וגדרת, מעלה אני עליך כאותו שעמד בפריץ, דכתיב לולי משה בחירו עמד בפריץ. משובב נתיבות לשבת, אמר ר' יהודה בר סימון העני הזה יושב ומתרעם מה אני ומה פלוני, הוא יושב בביתו ואני יושב כאן, פלוני ישן על גבי מטה ואני ישן על הארץ, ועמדת אתה ונתת לו, מעלה אני עליך כאלו נתת שלום ביני לבינו, שנאמר או יחזק במעוזי יעשה שלום לי (ילק"ש).

[יד] ובתי כתב ויקרון לה מקיים ארחא דתקנא מתיב רשיעיא לאורייתא.

[טז] אם תשיב משבת רגלך – תנא לא יטייל אדם בתוך הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא פירות, ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית המרחץ, ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת ולידע מה היא צריכה. מעשה בחסיד אחד שיצא לתוך כרמו בשבת וראה שם פרצה גדולה וחשב עליה לגודרה בשבת, אמר הואיל וחשבתי עליה לגודרה בשבת חס ושלום איני גודרה עולמית, מה פרע לו הקב"ה, זימן לו אילן אחד של נצפה ועלה בתוכה, והיה מתפרנס ממנה כל ימי חייו (ילק"ש).

ובכבודתו מעשות דרכיך – שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, כי הא דר' יוחנן קארי למאניה מכבודתי. מעשות דרכיך, שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול... ממצוא הפעיה – הפצין אסורין חפצי שמים מותרים. ודבר דבר, שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. ודבר דבר, דבור אסור הרהור מותר. דבר אחר וקראת לשבת עונג זה שבת, לקדוש ה' מכבוד זה יום הכפורים, וכבודתו זה יום טוב הראשון של חג, מעשות דרכיך זה חולו של מועד (שבת ק"ג, ויק"ר).

ממצוא הפעיה ודבר דבר – מכאן שאסור לו לאדם לבקש חפציו בשבת, ר' זעירא בעא קמי ר' חייא בר אבא אילין דאמרין רוענו זוננו פרנסנו בשבת מהו, אמר לו טופס ברכות כך הוא. ודבר דבר, אימיה דרשב"י כד הות משתעיא מותר מיליא בשבתא, הוה אמר לה אמי שבתא הוא, והוות שתקא.

[יז] ובתי כתב ויקרון לה מקיים ארחא דתקנא מתיב רשיעיא לאורייתא.

[טז] אם תשיב משבת רגלך – תנא לא יטייל אדם בתוך הכרך בשבת על מנת שתחשך ויביא פירות, ולא לתוך המדינה על מנת שילך לבית המרחץ, ואסור לאדם לצאת בתוך כרמו בשבת ולידע מה היא צריכה. מעשה בחסיד אחד שיצא לתוך כרמו בשבת וראה שם פרצה גדולה וחשב עליה לגודרה בשבת, אמר הואיל וחשבתי עליה לגודרה בשבת חס ושלום איני גודרה עולמית, מה פרע לו הקב"ה, זימן לו אילן אחד של נצפה ועלה בתוכה, והיה מתפרנס ממנה כל ימי חייו (ילק"ש).

וקראת לשבת עונג – אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנים לו משאלות לבו, שנאמר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך, עונג זה אינו יודע מהו, כשהוא אומר וקראת לשבת עונג, הוי אומר זה עונג שבת. במה מענגו, אמר רבי יהודה בריה דרבי שמואל בר שילת משמיה דרב בתבשיל של תרדין, וכדגים גדולים ובראשי שומין, ורב חייא בר אסי אמר רב אפילו בדבר מועט

אֹז תִּתְעַנְנֶנּוּ עַל-יְהוָה [120] כִּי יִשְׁפִיעַ עֲלֶיךָ רוּב טוֹבָה וּתְזַכֶּה לְעוֹנֵג רֹחַנִי (רד"ק) **וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל-בְּמֹתַי אֶרֶץ** תעלה מעלה מעלה מכל הענינים החומריים (ע"פ רד"ק בשם רס"א) **וְהֵאֱכַלְתִּיךָ** לך תהיה הארץ, ארץ ישראל (מ"ד) שהיא **נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ** נחלה בלי מצרים כמ"ש ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה (רש"י) **כִּי פִי יְהוָה דְּבַר** והוא יקיים הבטחתו (רד"ק):

עיונים והארות

את כל הארצות האל, אלא כיעקב, דכתיב ביה ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. רב נחמן בר יצחק אמר ניצל משעבוד מלכיות, כתיב הכא והרכבתיך על במותי ארץ, וכתיב התם ואתה על במותימו תדרוך (שבת קי"ח).

[120] אז תתענג על ה' - א"ר יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלא מצרים, שנאמר אז תתענג על ה' וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך, לא כאברהם דכתיב ביה קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, ולא כיצחק דכתיב ביה כי לך ולורעך אתן

הפטרת מנחה של יום כיפור

הקשר ליום הכיפורים

בהפטרה מסופר בענין התשובה שאנשי נינוה שבו מרשעתם, וע"י כך ביטל ה' את הגזרה שגזר להשמידם, וזה מענין יום הכיפורים שהוא יום תשובה ומחילה וביטול גזרות רעות.

התוכן

ה' נראה ליונה הנביא ואמר לו, שיקום וילך לנינוה שאנשיה היו רשעים, ויאמר להם את הנבואה שימסור לו אחר כך. יונה הבין שמטרת הנבואה, היא להחזירם בתשובה, וחשש מכך כי אם יחזרו יהיה זה קטרוג על עם ישראל שעד עתה לא חזרו בתשובה, לכן החליט לברוח לתרשיש, שהיא חוצה לארץ ושם לא תשרה עליו הנבואה ואנשי נינוה יאבדו ברשעתם, ולכן שכר אוניה והפליג בה לכיוון תרשיש, אך ה' הביא רוח סערה, והאוניה עמדה לטבוע. כל הנוסעים התפללו לאילימים שלהם ללא הועיל, ואז רב החובל ניגש ליונה וביקש ממנו שיתפלל לה' אולי יבטל את הגזרה והים ינוח מזעפו.

אחר כך עשו גורל לדעת בעבור מי באה הצרה הזו והגורל נפל על יונה. הוא סיפר להם שברח מה' וביקש שיזרקו אותו לים, הם ניסו מספר פעמים להורידו לים, ואז הים נח. וכשהעלו אותו, שוב הים סער. אז ידעו שהדבר מאת ה', זרקו אותו לים ומיד נח הים מקצפו, נוסעי הספינה יראו מה' נדרים ונדרים וזבחו זבחים לה',

כשנזרק יונה לים, בא דג ובלע אותו וכשראה ה' שאיננו מתפלל, נתן בלב הדג להקיא אותו ואז באה דגה שהיתה בהריון ובלעה אותו, ובצר לו התפלל לה' שיציל אותו ממות זה, ה' שמע את תפילתו ונתן בלב הדגה שתקיא אותו ליבשה.

אחרי כן נראה ה' שנית ליונה, וביקשו ללכת לנינוה ולהכריז שעוד ארבעים יום ונינוה תיחרב בגלל רשעת יושביה, השמועה הגיעה עד למלך,

מיד קרע את בגדיו ולבש שק ואפר, גזר על התושבים שיצומו ויתפללו לה' שיבטל את הגזרה הרעה, ואכן ה' שמע את תפילתם, וניחם על הרעה שעמד לעשות להם.

כשנודע הדבר ליונה כעם מאד כי עתה יהיה קטרוג ח"ו על עם ישראל, גם חשש שיחזיקו אותו לשקרן על שלא נתקיימה נבואתו ומתוך כעסו ביקש מה' שימיתו.

יונה יצא מחוץ לעיר ובנה לו סוכה לשבת בה, ה' הצמיח לו קיקיון עשב שעליו גדולים ורחבים והיה לו צל על ראשו, והיתה ליונה שמחה גדולה על כך,

אחרי כן הביא ה' תולעת שחתכה את העשב ממקום יניקתו, העשב התייבש מיד, השמש הכתה על ראשו, התעלף וביקש למות.

אמר לו ה' יתברך: אתה יונה חסת על קיקיון שלא עמלת בו ולא גידלת אותו ואיך אתה הושב שאני לא אחוס על נינוה עיר גדולה, שיש בה הרבה תושבים וילדים קטנים, שלא טעמו טעם חטא, ויש בה גם בהמה רבה.

ועתה ששבו בתשובה ברור שארחם עליהם, כי כך דרכו של ה' לסלוח עוון למי ששב בתשובה, ואז עוונותיהם של השבים לא יזכרו כי ישכחו כאילו הושלכו למצולות ים, וההבטחה שה' הבטיח לאבות יקיים אותה לבניהם כפי שנשבע להם בימי קדם.

כל ספר יונה, פרק א' – פרק ד'. מיכה פרק ז' פסוק י"ח – כ'

א וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה בֶן-אֲמֵתַי לֵאמֹר [א]: ב קוּם לֶךְ אֶל-נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה

וּקְרָא עָלֶיהָ תוֹכִיחַ אוֹתָם [ותגיד להם את קריאתי (רש"י)] כִּי-עָלְתָה רַעְתָּם הֲרַעְתָּ שָׁמַיִם עוֹשִׂים לְפָנָי לְקַטְרֵג עֲלֵיהֶם (מ"ד):

עֵינָיִם וְהָאָרֶז

[א] מובא במדרש תהלים (כו, ז) יונה בן אמתאי היה בן צרפת האלמנה, והיה צדיק גמור, נצרף (זוקק מכל עוון) בבליעת דגים ויונה אל היבשה, ונכנס בחייו בכבודו לגן עדן. ובמצולות ימים, ולא מת, אלא (יונה ב, יא): "ויאמר ה' לדג ויקא את

ג וַיִּקְרָא יוֹנָה לְבִרְתּוֹ תַרְשִׁישָׁה [ב] [ים ששמו תרשיש] הוא חוץ לארץ [והיא תוניס (אב"ט)] ששם אין הנבואה שורה (רש"י) מִלְפָּנַי יְהוָה כי לא היה הפץ להיות שליח בדבר (מ"ד), כי חשב שהגויים קרובי תשובה הם ויחייבו את ישראל שאינם מטהרים לעשות תשובה (רש"י) וַיִּרְדּוּ יָפוֹ וַיִּמְצְאוּ אֹנִיָּה | בְּאֵה מוֹכְנָה לְנִסּוֹעַ לַתַּרְשִׁישׁ (מ"ד) וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ שֶׁלֶם עֲבוּר כָּל הַסְפִינָה (רש"י) וְשָׂר מִפְרָשִׁים דְּלֹא כֹאבִיעַ וַיִּרְדּוּ בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם עִם אֲנָשֵׁי הַסְפִינָה (מ"ד) תַּרְשִׁישָׁה מִלְפָּנַי יְהוָה: ד וַיְהִי הַטִּיֵּל הַסֵּיעַ וְהַמְשִׁיךְ רוּחַ-גְּדוֹלָה אֶל-תַּיִם וַיְהִי סֶעַר-גְּדוֹל רוּחַ סֶעֱרָה גְדוֹל (מ"ד) בַּיּוֹם וְהָאֹנִיָּה תִשָּׁבַח אֲנָשֵׁי הָאֹנִיָּה חֲשָׁבוּ וְהָיָה נִדְמָה לָהֶם שֶׁהָיָא עוֹמֵד לְהַשְׁבֵּר (רד"ק): ה וַיִּירָאוּ [פחדו (ת"י)] הַמַּלְאָכִים [מנְהִיגֵי הַסְפִינָה] וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל-אֱלֹהֵיָּו [מן שבעים אומות של עכו"ם היו שם שכל אחד קרא לאלהיו (רש"י)] וַיִּטְּלוּ [השליכו (מ"ד)] אֶת-הַבַּלְיִם אֲשֶׁר

עיונים והארות

ונחם על הרעה ולא החריבה, וקראו אותו נביא השקר. פעם שלישית שלחו אל ניונה להחריבה, דן יונה לבין עצמו ואמר, יודע אני שהגוים קרובי תשובה הם ויעשו תשובה, ומשלה רוגזו על ישראל, ולא די שישאל קורין אותי נביא השקר, אלא אף עובדי אלילים קורין אותי נביא השקר, אברה למקום שאין כבודו שם. משל למלך בשר ודם שמתה אשתו כשהיא מניקה, ובקש אשה מניקה להניק את בנו, מה עשה, קרא למניקתו להניק את בנו כדי שלא יאבד ברעב, מה עשתה מניקתו של מלך, הניחה את בנו וברחה, כיון שראה המלך כך שלח אגרת לתפשה ולחבשה בבית האסורין ולהורידה למקום שיש בו נחשים ועקרבים. לימים עמד המלך על פי הבאר והיתה בוכה וצועקת למלך, נתלגלו רחמי המלך עליה והפקיד המלך להעלותה ולהחזירה. כך יונה, כיון שברח מן הקב"ה הסגירו בים במעי הדג, עד שצעק לפני הקב"ה והוציאו. ירד ליפו ולא מצא אניה לירד שם, והיתה אניה מיפו מהלך שני ימים, מה עשה הקב"ה הביא עליה רוח סערה והחזירה ליפו, וראה יונה ושמה שמחה גדולה, ואמר עכשיו אני יודע שדרכי מיושרת לפני, אמר להם ארד עמכם, אמרו לו הרי אנו הולכים לאי הים תרשישה, אמר להם אף על פי כן, בשמחת לבו של יונה הקדים ונתן שכרה, שנאמר ויתן שכרה וירד בה. פרשו לים, עמד עליהם רוח סערה מימינם ומשמאלם, וכל האניות עוברות ובאות בשלום ובשתיקה, ואותה אניה בצרה גדול וחשבה להשבר. ר' חנינא אומר משבעים לשון היו באניה, וכל אחד אלוהו בידו ומשתחוים ואומרים נקרא איש אל אלוהו, והאל אשר יענה ויציל הוא האלהים, וקראו ולא הועילו מאומה. יונה בצרת נפשו נרדם ויעף לו. בא אליו רב החובל, אמר לו אנו עומדים בין מות לחיים ואתה נרדם, מאיזה עם אתה, אמר לו עברי אנכי, אמרו לו שמענו שאלקיך גדול, קום קרא אל אלקיך אולי יעשה לנו ככל נפלאותיו שעשה בים, אמר להם בשבילי צרה זאת, שאוני והטילוני אל הים. א"ר שמעון עדיין לא קבלו עליהם להשליכו לים עד שהפילו גורלות ונפל הגורל על יונה. מה עשו, נטלו כלים שבאניה והשליכו לים להקל מעליהם ולא הועילו, רצו לחזור ליבשה ולא יכלו, נטלו את יונה והעמידוהו על ירכתי הספינה, אמרו, רבון העולמים אל תתן עלינו דם נקי, שאין אינו יודעים מה מעשה של זה האיש, הטילו אותו עד ארכובותיו והים עומד מועפו, נשאו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילו אותו עד טבורו, והים עומד מועפו, נשאו אותו אצלם והים עומד וסוער, הטילו אותו על צוארו וכו', עד שהטילו כולו, שנאמר וישאו את יונה (פדר"א).

ויהי דבר ה' אל יונה - כתב המלבי"ם: אמרו חז"ל (ירושלמי מסכת סוכה פרק ה' הלכה א'): יונה בן אמתו היה מצד אמו משבט אשר והוא היה בן האשה האלמנה שכלכלה את אליהו, ואשר החייה אותו אליהו, ומצד אביו היה משבט זבולון כמו שכתוב (מלכים ב יד, כה): "כדבר ה' א-להי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתו הנביא, אשר מנת החפר", ונתה חפר היה בנבול זבולון (יהושע יב, יג, בנבול נחלת שבט זבולון): "ומשם עבר קדמה מזרחה נתה חפר...", ומבואר (בספר מלכים ב ט, א): "ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים (אמרו חז"ל: יונה בן אמתו היה) שימשה את יהוא בן יהושפט בן נמשי למלך אל ישראל...", וכן נבא לירבעם בן יהואש שישב את נבול ישראל מלכוא חמת עד נחל הערבה, וכל זה לא הועיל, כי ישראל לא שבו בתשובה, עד שהיו מוכנים ללכת בגלות על ידי מלך אשור, וכבר היה אשור מושל עליהם, לכן אמר לו ה': "קום לך אל ניונה".

ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתו לאמר - רבי לוי ורבי יהודה בר נחמיה הו נסבין תרתין סלעין מטול מצמתא קהלא קומי דרבי יוחנן, על ר"ל ודרש יונה בן אמתו מאשר היה, הדא הוא דכתיב אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון, וכתיב קום לך צרפתה אשר לצידון וגו' הנה צויתי שם אשה אלמנה לכלכלך, ותני רבי אליעזר יונה בן אמתו בן צרפית אלמנה היה. על ר' יוחנן ודרש, יונה בן אמתו בן זבולון היה, דכתיב ויעל הגורל השלישי לבני זבולון, וכתיב משם נתה חפר, וכתיב יונה בן אמתו מנת החפר. בשבת חוריא א"ר לוי יפה למדני רבי יוחנן, אמו מאשר ואביו מזבולון, שנאמר זבולון לחוף ימים ישכון וירכתו על צידון, ירך שיצא ממנה עד צידון היתה, וכתיב וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש, הו והוא לחוף אניות (ירושלמי דפרק החליל).

אמר רבי יונה בן אמתו מעולי רגלים הוה, ונכנס לשמחת בית השואבה ושרתה עליו רוח הקדש, ללמדך שאין השכינה שורה אלא על לב שמת, שנאמר והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'.

[ב] לברח תרשישה - א"ר נתן לא הלך יונה אלא לאבד עצמו בים, שנאמר שאוני והטילוני אל הים, וכן אתה מוצא באבות ובנביאים שנתנו נפשם על ישראל. במשה מהו אומר, ועתה אם תשא הטאתם וגו', ואם ככה את עושה לי הרגני וגו'... תניא ר' אליעזר אומר, בחמישי נהפכו מי מצרים לדם... בחמישי ברח יונה מפני אלקים, ולמה ברח, שפעם ראשונה שלחו להשיב את ערי ישראל ועמדו דבריו, שנאמר הוא השיב את ערי ישראל, פעם שנית שלחו על ירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה עשה הקב"ה ברוב רחמיו

בְּאַנְיָה אֶל-הַיָּם לְהִקְלֵם מֵעֲלֵיהֶם אֶת הַמָּשָׂא וַיִּזְנֶה יְרֵד אֶל-יַרְכָּתִי אֶל אֶחָד מִצִּדֵי הַסְּפִינָה (מ"ד) דְּהֵינּוּ
 בְּסוּף הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֵבֶל שֶׁר מִנְהִיגֵי הַסְּפִינָה וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-לְּךָ
 נִרְדָּם בְּשִׁינָה עֲמוּקָה הֲלֹא אֲנַחְנוּ נִמְצָאִים בְּסִכְנָה קוּם קָרָא גַם אֶתָּה אֶל-אֱלֹהֶיךָ יִתְפַּלֵּל לִפְנֵינוּ (מ"ד) אוֹלֵי יִתְעַשֶּׂת
 יִתְרַצֶּה (רד"ק) הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאכְדָּר: וַיֹּאמְרוּ בְּעֵלֵי הַסְּפִינָה אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ לָכוּ וְנִפְּלָה הַרְבֵּה
 גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי בַעְבוּר מִי בָּאָה הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ גּוֹרְלוֹת הַרְבֵּה וַיִּפְּלֵ הַגּוֹרֵל בְּכֹל
 פֶּעַם עַל-יוֹנָה (מ"ד): וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הוֹאֵל וְכֹל הַגּוֹרְלוֹת נִפְלוּ עֲלֶיךָ הַגִּידָה-נָא לָנוּ בְּאִשֶּׁר לָמִי חֲסֹאת
 שְׁבִסִּיבְתוּ בָּא לָנוּ הַרְעָה הַזֹּאת הַסִּכְנָה הַגְּדוּלָּה לָנוּ מַה-מְּלֹאכְתְּךָ אוֹלֵי רִימִית בְּמִלְאכְתְּךָ וַיִּמְאַיֵן וּמְאִיזָה מְקוֹם
 הַבּוֹא אוֹלֵי בְּרַחַת מִפְּנֵי רַע שְׁעִשִׂית שֵׁם מַה אַרְצְךָ שְׁמָא בְּנֵי אַרְצְךָ רְשָׁעִים וְחַטָּאִים שְׁנַתְחִיבוּ מִיָּתָה וְאִי-מִזְּנֶה עִם אֲתָהּ
 וְנָדַע מִי אֱלֹהֶיךָ (רש"י ומ"ד): ט הַשֵּׁיב לָהֶם עַל הָאֲחֵרוֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבָרִי אֲנֹכִי מִבְּנֵי עֵבֶר הָרֵאשׁוֹן וְאֶת-יְהוָה
 אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא שְׁבִרְחֹתֵי מִלְּפָנָיו אֲשֶׁר-עָשָׂה אֶת-הַיָּם [ג] וְאֶת-הַיַּבְשָׁה (אב"ע): וַיִּירָאוּ
 הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוּלָּה כִּי שָׁמְעוּ מִמֶּנּוּ שְׁבוּרָה מֵאֵת ה' וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה-זֹּאת עָשִׂיתָ לְבָרוּחַ מִלְּפָנָי ה'
 כִּי-יָדַעְנוּ הָאֲנָשִׁים כִּי-מִלְּפָנָי יְהוָה הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם שֶׁהָאֵל יִתְבַרַךְ שִׁלַּח אוֹתוֹ לְנִינּוּה וְקִשָּׁה
 לוֹ לֵילֶךְ וְלָכֵן קָם וַיֵּצֵא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁהִיא מְקוֹם הַנְּבוּאָה (רד"ק): יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה-נַּעֲשָׂה תָן לָנוּ עֲצָה מַה נַּעֲשֶׂה (אב"ע) לְךָ
 עֲמֵךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם שִׁינּוּחַ וְלֹא יוֹסִיף לְהִרְעִישׁ עוֹד בְּהִרְמַת גְּלִים (מ"ד) מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: יב וַיֹּאמֶר
 אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי קָחוּ אוֹתִי וְהִטִּילְנִי וְהַשְׁלִיכוּ אוֹתִי אֶל-הַיָּם וּבּוֹדָאִי וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע
 אֲנִי כִּי בְּשִׁלְמֵי בַעְבוּרִי [וְלֹא אֹמֵר בְּשִׁבְלִי כִּי הַעוֹן שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הוּא הַנַּעֲשָׂה מִשְׁחִית (אֱלִשָׁד)] הַסֹּעֵר הַגְּדוֹל הַזֶּה
 עֲלֵיכֶם: יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים הָיוּ מִשְׁתַּדְּלִים עִם הַמִּשׁוֹטוֹת לְהִשְׁיֵב הַסְּפִינָה אֶל-הַיַּבְשָׁה וַיִּנְיְחוּ אוֹתוֹ שֵׁם וַיִּמְשִׁיכוּ
 לְדָרְכָם וְלֹא יָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר וְרוֹעֵשׂ עֲלֵיהֶם לְהִרְחִיק הַסְּפִינָה לְתוֹךְ הַיָּם (מ"ד): יד וַיִּקְרָאוּ אֶל-יְהוָה
 וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אֶל-נָא נֹאכְדָּה בַּעוֹן שֶׁנִּשְׁלַח יָד (רש"י) בְּנַפְשֵׁי הָאִישׁ הַזֶּה שְׁמִשְׁלִיכִים אוֹתוֹ לַיָּם
 וְאֶל-תַּתֵּן עֲלֵינוּ דָם נָקִיא שֶׁשִּׁפְכְנוּ דָם נָקִי כִּי-אֲתָהּ יְהוָה פֹּאֲשֶׁר חִפְצָתָ עָשִׂיתָ לְהַמִּיתוֹ עַל יְדֵינוּ
 שֶׁהָרִי אֲתָהּ יָכוֹל לְהַרְגוֹ גַּם שְׁלֹא עַל יְדֵינוּ (מ"ד): טו וַיִּשְׂאוּ אֶת-יוֹנָה שֶׁעָשׂוּ בְּתַחִלָּה נְסִיוֹנוֹת שֶׁהִטִּילוּ תַחִלָּה קֶצֶת גּוֹפוֹ וְשִׁתְקָ הַיָּם
 וְכִשְׁהַחֲזִירוּהוּ חוֹרָה הַסֹּעֵרָה (מַלְבִּי"ם) וְלָכֵךְ וַיִּטְלְהוּ אֶל-הַיָּם וַיַּעֲמֹד וְנָח הַיָּם מִזְּעַפּוֹ [T] מִכַּעֲסוֹ דְּהֵינּוּ מִרְעֵשׂ הַגְּלִים (מ"ד):
 טז בְּהִרְאוֹתֶיהֶם הַשְּׁגַתָּת הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא וַיְכֹלְתוּ וַיִּירָאוּ פָּחַדוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוּלָּה אֶת-יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ קָבְלוּ עַל
 עֲצָמָם לְזִבּוּחַ זָבַח לַיהוָה (מ"ד) וַיִּדְּרוּ נְדָרִים נִדְּרוּ לְהַתְּגַיֵּר (רש"י):

עֵינִימ וְהָאֲרוֹת

[ג] והזכיר השמים והארץ והים כי אדע כי הוא עושה והכל ועל הכל ימשול (אב"ע), ועיין רד"ק.
 [T] מובא בפרקי רבבי אליעזר פרק עשירי: נטלוהו והטילוהו עד ארכובותיו ועמד הים מזעפון, החזירו אותו אליהם — והים סוער עליהם, הטילוהו עד טבורו, עמד הים מזעפון, העלו אותו אצלם והים הולך וסוער, הטילוהו עד צוארו ועמד הים מזעפון, גם הפעם העלו אותו אצלם והים הולך וסוער עליהם, הטילוהו כולו ומיד עמד הים מזעפון.

א וַיִּמַן [הזמין (ת"י)] יְהוָה דָּג גָּדוֹל [ח] לְבָלֵעַ מִיַּד אֶת-יוֹנָה שְׂלֵמָה בְּמַעַי וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג שְׂלֵמָה יָמִים וְשִׁלְשָׁה לַיְלֹת וְאִין כַּח בְּאֵדָם לַחַיִּית בְּמַעַי הַדָּגָה אִפִּי זָמַן קָצֵר וְנַעֲשֶׂה לוֹ נֶס (אב"ע): ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל-יְהוָה אֱלֹהָיו מִמַּעַי הַדָּגָה [1] חוֹלֵל אֹמְרִים שְׁהִיָּה בְּתַחֲלִילָה בְּדָג זָכַר וְהִיָּה עוֹמֵד בְּרִיחַ וְלֹא נָתַן לִיבּוֹ לְהִתְפַּלֵּל וּמִפְּנֵי שְׂלֵמָה הַתְּפִלָּה לֹה' רִמְזוּ הַקַּב"ה לִדְג וְהִקְיָא אֶת יוֹנָה לְתוֹךְ פִּיהַּ שֶׁל נִקְבָּה שְׁהִיָּתָה מְלֵאָה עוֹבְרִים וְהִיָּה שֵׁם בְּרוּחַן וַיִּתְפַּלֵּל (רש"י פס' א): ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצְרָה לִי קָרָאתִי לֹה' בְּגִלְלַת הַצְרָה שְׁהִיָּתָה לִי (ט"ד) אֶל-יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי כִּיֹּן שְׁעָמַד בְּחַיִּיתוֹ יָדַע שִׁיִּצָּא מִמַּעַי הַדָּג בְּשִׁלּוֹם (רד"ק) מִבְּטָן שְׂאוֹל מְקוֹם עֲמוּק (אב"ע) וְהוּא מִבְּטָן הַדָּגָה שְׁהִיָּה בְּשִׁבְלֵי קַבֵּר (רש"י) שְׁוֹעָתִי הַתְּפִלָּתִי וּמוֹבִטָּה אֲנִי אֲשֶׁר שְׁמַעְתָּ קוֹלִי (פ"ד): ד וַתִּשְׁלִיכֵנִי מִצִּוְלָה הַשְּׁלַכְתָּ אוֹתִי בְּמִים עֲמוּקִים בְּתוֹךְ הַיָּם בְּלִבָּב יָמִים בְּחוּזָק הַיָּם בְּמִקוֹם הַחוּזָק בִּיחֹר בֵּים (ע"פ מ"צ) וְנָהָר הַנְּהַר הַנִּכְנַס בֵּים (רד"ק) יִסְבְּבֵנִי כִּי יָם סוֹף מִתְעַרֵּב עִם יָם יָפוֹ (אב"ע) כָּל-מִשְׁבְּרֵיךָ [הַגְּלִים הַגְּדוֹלִים הַנִּשְׁבְּרִים בְּלִב הַיָּם (ע"פ רש"י ורד"ק)] וְנָלִיךְ עָלַי עֲבָרוּ: ה וְאֲנִי אֲמַרְתִּי כִשְׁהִשְׁלִיכּוּ אוֹתִי לַיָּם נִגְרַשְׁתִּי גִרְשַׁת אוֹתִי מִנְּיָד עֵינֶיךָ אֲדָּ כִשְׂרָאֵיתִי שְׁעָדִיִן אֲנִי חֵי בְּמַעַי הַדָּג יָדַעְתִּי כִּי אֲצַא מִזֶּה (רש"י) וְאוֹסִיף לְהַפִּיט אֶל-הַיָּם קְדָשְׁךָ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ (רד"ק) וְלֵבָא שֵׁם בְּקוֹל תוֹדָה (ט"ד): ו אֶפְפוֹנִי סוֹבְבוּ אוֹתִי מִיָּם עַד-נֶפֶשׁ עַד שְׁכַמְעֵט יִצְאָה נַפְשִׁי מִמֶּנִּי (רד"ק) תְּהוֹם יִסְבְּבֵנִי כִּפְל הַעֲנִין בְּמִיָּלִים שׁוֹנוֹת (פ"ד), יָם סוֹף חֲבוּשׁ הַיָּה מַעַל לְרֵאשִׁי כֹּל זָמַן שְׁהִיָּתִי בְּמַעַי הַדָּג (ת"י, מלבי"ם): ז לְקַצְבֵי לְסוֹף הַהָרִים

עיונים והארות

והיה יונה דג גדול — ה' הזמין במקום הזה דג גדול שבלעו כולם שלם ונשארו עצמותיו שלימות, וזה שלא כפי הטבע שיחיה אדם במעי הדג אפילו שעה אחת, כי האדם צריך שאיפת אויר צח ונקי מבחור, אולם באשר כבר נגזר עליו מיתה ונחשב עליו כאילו נולד שנית, שם לו ה' טבע העובר, המתקיים תשעה חודשים במעי אמו מבלי שאיפת אויר מבחור, וכמו שכתב רבי יצחק אברבנאל הביא דבריו המלבי"ם, והיה זה אחד מפלאי הבורא, כנס חנניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש.

וימן ה' — ר' מאיר אומר ממונה היה הדג לבלוע את יונה מששת ימי בראשית, שנאמר וימן ה' דג גדול, נכנס לתוך פיו כאדם שנכנס לבית הכנסת גדולה, והיו שתי עיניו כחלונות פנסאות מאירות ליונה, ר' מאיר אומר מרגלית היתה תלויה במעיו של דג ומאירה ליונה כשמש הזה שהאיר בנבורה, וראה יונה כל מה שבימים ובתהומות. אמר לו הדג ליונה אי אתה יודע שיומי בא להתאכל לתוך פיו של לוייתן, אמר לו הולכיני אצלו ואני מציל אותי ואתך מפיו. הולכיני אצל לוייתן, אמר לו בשבילך ירדתי לראות את מדורך בים, ולא עוד אלא שאני עתיד לירד וליתן חבל בראשך ולעשות סעודה ממך לצדיקים, הראהו חותמו של אברהם אבינו, הביט לברית וראה לוייתן וברח מלפניו מהלך שני ימים. אמר לו אני הצלתיך מפיו של לוייתן, הראני כל מה שבימים ובתהומות, והראהו נחל גדול של אוקינוס, שנאמר ונהר יסובבני, והראהו שבילי ים סוף שעברו ישראל בתוכם, שנאמר סוף חבוש לראשי, והראהו מקום שמשברי הים אליו יוצא, שנאמר כל משברריך ונליך עלי עברו, והראהו עמודי ארץ במכונניה, שנאמר הארץ בריחה בעדי לעולם, והראהו שאול תחתית, שנאמר מבטן שאול שועתי, והראהו גיהנום שנאמר ותעל משחת חיי, והראהו היכל ה', שנאמר לקצבי הרים, מכאן אנו למדים שירושלים על שבעה הרים עומדת. וראה שם אבן שתיה קבועה בתהומות, וראה שם בני קרח עומדים ומתפללים עליה.

והיה יונה שלשה ימים ושלשה לילות במעי הדג ולא התפלל, אמר הקב"ה אני הרחבתי לו מקום במעי דג זכר כדי שלא יצמער, והוא אינו מתפלל, אני מזמן דגה מעוברת שס"ה אלפים רבבות דגים קטנים כדי שיצמער ויתפלל לפני, מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים. באותה שעה זימן לו הקב"ה דגה מעוברת, ואמרה לו דגה לדג, איש נביא שבמעיק שגרני הקב"ה לבלעו, אם אתה פולטו הרי טוב, ואם לאו אני בולעך עמו, אמר לה מי יודע אם הדבר שאתה אומר אמת, אמרה לו, לוייתן, הלכו אצל לוייתן, אמרה לו דגה, לוייתן מלך על כל דגי הים אי אתה יודע ששגרני הקב"ה אצל דג זה לבלוע איש נביא שבמעיו, אמר לה הן, אמר לו דג ללוייתן אימתי, אמר לו בשלש שעות אחרונות כשירד הקב"ה לצחק בי שמעתי כן, מיד פלטו ובלעתו הדגה, והיה בצער גדול מתוך הדוחק ומתוך הטנוף, מיד כוון לבו בתפלה, שנאמר ויתפלל יונה וגו' במעי הדגה (פרדר"א).

[1] ויתפלל יונה וגו' — אמר, רבון העולמים אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברה, אם אסק שמים וגו', אתה מלך על כל הממלכות ואדון על כל רוזני תבל... עיניך צופות רעים וטובים, בבקשה ממך ענני מבטן שאול והושיעני במצולה, ותבא באזניך שועתי ומלא בקשתי, שאתה יושב ברחוק ושומע בקרוב, נקראת מעלה ומוריד נא העלני, נקראת ממית ומחיה, הנעתי למות החייני, ולא נענה עד שיצא דבר זה מפיו, ואשר נדרתי להעלות את לוייתן ולעשותו לפנייהם אשלם ביום ישועות ישראל, ואני בקול תודה אזבחה לך, מיד רמז הקב"ה לדג והקיא את יונה תתקס"ח פרסאות ליבשה, וראו המלחים את כל האותות והנפלאות שעשה הקב"ה עם יונה והשליכו איש את אלהיו, שנאמר משמרים הבלי שוא, וחזרו ליפו ועלו לירושלים ומלו בשר ערלתם, שנאמר וייראו האנשים יראה גדולה וגו', וכי זבח זבחה, אלא ברית מילה שהוא כדם זבח, ונדרו איש אשתו ובניו וכל אשר לו לאלקי יונה, ונדרו ושלמו, ועליהם הוא אומר ועל גרי הצדק.

שבים יִרְדְּתִי בהיותי במעי הדגה, חשבתי שֶׁהָאָרֶץ סגרה את עצמה בְּרַחֲמֶיהָ בְּעַדִּי ושלא אראֶךָ יותר לְעוֹלָם אבל הואיל וקיימתני כל הימים הללו אקווה וְתַעַל מִשְׁחַת [מהקבר שהוא ממעי הדג] תִּי (רש"י ומ"ד) יְהוָה אֱלֹהֵי: ח בְּהַתְעַטֵּף כשהיה מעוטף ומעונה בצרות (מ"ד) עָלֵי נַפְשִׁי דהיינו כשבלעני הדג אז אֶת-יְהוָה זָכַרְתִּי והתפללתי אליו וַתָּבוֹא אֵלַיךָ תְּפִלָּתִי אֶל-הַיָּבֵל קְדָשֶׁךָ בשמים (רד"ק): ט אנשי הספינה הַמְּשַׁמְרִים ועובדים תְּבִלִי-שׂוֹא עבודה זרה, אומר הקב"ה ידעתי שאחר שנמלטו מהצרה תִּסְתַּחֲשֶׁה שְׁעֵשָׂה לָהֶם חַיִּים וְלֹא יִקְיָמוּ מִה שֶׁנִּדְּרוּ בַעַת צָרָה (רש"י מפד"א, ורד"ק): י וְאֲנִי אבל אני בְּקוֹל תְּוֹדָה והודאה על נס בתוך קהל וְאֶזְבְּחָה-לָּךְ זבח תודה (רד"ק) אֲשֶׁר נִדְּרַתִּי אֲשַׁלְּמָה בעבור יְשׁוּעָתָה לִיהוָה הַיְשׁוּעָה שֶׁל ה' (רש"י): יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לְדָג ה' נתן בלב הדג וַיִּקְאֵה (להקיא (רד"ק) אֶת-יוֹנָה [II] אֶל-הַיָּבֵשָׁה:

א וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה פֶּעַם שְׁנִית (אב"ט) [III] בדבר השליחות אל נינוה לֵאמֹר: ב קוּם לֶךְ אֶל-נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקִרְא אֵלַיָּה אֶת-הַקְּרִיאָה שדיברתי אליך, שתהיה נהפכת על רעתם (רד"ק) אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלַיךָ: ג וַיְקַם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל-נִינְוָה ויאמר להם בְּדַבַּר יְהוָה שאמר לו עכשיו שהוא את גזר הדין וְנִינְוָה הִיטָה עִיר-גְּדוֹלָה וחשובה לְאֱלֹהִים וחס עליה מלהשחיתה (מלבי"ם) וילך בה כשיעור (מ"ד) מִהֶלֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים [IV]: ד וַיַּחֲלֵ כִשְׁהַחֲלִיל יוֹנָה לָבוֹא לִהְיוֹת לְהַכְנִס בְּעִיר מִהֶלֶךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא היה קורא ומכריז וַיֹּאמֶר בלכתו הנה יש עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם ואחר זה (מ"ד) וְנִינְוָה נִהְפְּכַת נִחְרַבַת (רש"י): ה וַיֹּאמְרֵנוּ אַנְשֵׁי נִינְוָה בְּאֱלֹהִים בדבר אלהים כי אנשי האוניה היו בעיר והעידו עליו כי הטילוהו לים וכל מה שהיה, לפיכך וַיִּקְרְאוּ-צוֹם וַיִּלְבְּשׂוּ שִׂקִים מְגֹדוֹלָם וְעַד-קִטְנָם ושבו בתשובה (רד"ק): ו וַיִּזְעַק הַדָּבָר הַשְּׁמִיעָה שדיבר הנביא וקרא על העיר אֶל אוֹנִי מֶלֶךְ נִינְוָה וַיִּקַּם מִכְּסֹאָו לשבת על הארץ (מ"ד) וַיַּעֲבֵר ויסיר (אב"ט) אֶדְרָתוֹ לבוש כבודו ומלכותו (רד"ק) מֵעָלָיו וַיְכַס שִׂק נוצה של עיזים (רשב"ם ויקרא יא, לב) וַיֵּשֶׁב עַל-הָאָפֶר: ז וַיִּזְעַק צוה להכריז וַיֹּאמֶר בְּנִינְוָה מִטָּעַם מעצת הַמֶּלֶךְ וַגְּדִלְיוֹ של המלכות (רש"י) נגזר לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה שנמצאת עמו בבית

עיונים והארות

[II] חז"ל אמרו בפרקי דר' אליעזר שהלך עמו תשע מאות וששים וחמשה פרסאות, וזכר לדבריהם: "לה' ויאמר ה' לדג ויקא את יונה" בנימטריא הכי הוה.

[III] שנית — הר"י אברבנאל כתב על מה שאמרו רז"ל ששנית דבר עמו לא שלישי, שזה מוכרח, ממה שכתוב בסדר עולם שיונה משח את יהוא בשנת ג"א ס"ב לבריאת עולם, וחיה עד זכריה שמלך ג"א קס"ד, הרי חיה מיום שהתחיל להתנבאות מאה ושנים שנה, ולא מצאנו לו נבואה אחרת במשך הזמן הוה כי אם שתי הנבואות שניבא על נינוה, מזה ידענו שנחדלה ממנו הנבואה מני אז, וראוי היה להעשות כן אחר שהוא נאץ את הנבואה ולא רצה למלאת את דבר ה'. ויפלא שהוא סותר את עצמו מה שכתב אחר זה בסמוך, שנבואת יונה על נינוה היתה שש שנים לפני חורבן שומרון, שזה היה בימי הושע בן אלה, ואם כן ניבא עוד י' שנים בימי מנחם בן גדי, ב' שנים בימי פקחיה בנו, כ' שנים בימי פקח, ושלוש של הושע,

[IV] שנית — הר"י אברבנאל כתב על מה שאמרו רז"ל ששנית דבר עמו לא שלישי, שזה מוכרח, ממה שכתוב בסדר עולם שיונה משח את יהוא בשנת ג"א ס"ב לבריאת עולם, וחיה עד זכריה שמלך ג"א קס"ד, הרי חיה מיום שהתחיל להתנבאות מאה ושנים שנה, ולא מצאנו לו נבואה אחרת במשך הזמן הוה כי אם שתי הנבואות שניבא על נינוה, מזה ידענו שנחדלה ממנו הנבואה מני אז, וראוי היה להעשות כן אחר שהוא נאץ את הנבואה ולא רצה למלאת את דבר ה'. ויפלא שהוא סותר את עצמו מה שכתב אחר זה בסמוך, שנבואת יונה על נינוה היתה שש שנים לפני חורבן שומרון, שזה היה בימי הושע בן אלה, ואם כן ניבא עוד י' שנים בימי מנחם בן גדי, ב' שנים בימי פקחיה בנו, כ' שנים בימי פקח, ושלוש של הושע,

הרי נמשך זמן נבואתו קל"ז שנה, וגם הלא נבואת נינוה היתה בסוף ימיו, ואיך נביא ראה ממה שלא דבר עמו ה' קודם למעשה זו לאמר שהיה עתיד ליקח הנבואה ממנו, ואז לא סרב עדיין בשליחות (מלבי"ם ע"ש).

[V] ונינוה היתה עיר גדולה — כתיב ואת רסן בין נינוה ובין כלח היא העיר הגדולה, אין אנו יודעים אם נינוה היא העיר הגדולה אם כלח היא עיר גדולה, אלא ממה דכתיב ונינוה היתה עיר גדולה, הוי נינוה היא עיר גדולה (ב"ר ל"ז).

נינוה היתה מהלך שלשת ימים, והיו בה שנים עשר שווקים, וכל שוק ושוק היו בו שנים עשר אלף בני אדם, וכל רחוב ורחוב היו בה י"ב מבואות, וכל מבוי היו בו י"ב חצרות, וכל חצר י"ב בתים, וכל בית ובית שנים עשר גבורים, וכל גבור היו לו י"ב בנים, והיה יונה מכריז בשוק והיה קולו נשמע מהלך ארבעים יום, והיו שומעים קולו כל בית ובית, באותה שעה הגיע הדבר לאסנפר מלך נינוה.

הַבְּקָר וְהַצֹּאן שבשדות (מלבי"ם) **אֶל-יִטְעֲמוּ מְאוּמָה** שום דבר (מ"ז) **אֶל-יִרְעוּ וּמִים אֶל-יִשְׁתּוּ** [1]:
ח וְיִתְפָּסוּ שָׂקִים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרָאוּ אֶל-אֱלֹהִים בְּחִזְקָה [יא] בכל הלב **וְיָשְׁבוּ אִישׁ מְדִרְבּוֹ הָרְעָה** משאר עבירות (רד"ק) **וּמִן-הַחֲמִס הַגּוֹזֵל אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם** שעליהם להשיב, כי בודאי החרטה לבד לא מועילה על החמס (מלבי"ם): **ט מִי שִׁוְרַע** בעצמו שחטא **יָשׁוּב** מרשעו (ע"פ רש"י) **וְנָחַם** [ויתחרט (מ"ז)] **הָאֱלֹהִים** על הרעה **וְשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ** ולא יביא אותה **וְלֹא נֶאֱבָד** מן העולם (מ"ד ע"פ רש"י): **י וְיִרְא הָאֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם** [יב] **כִּי-שָׁבוּ מְדִרְבָּם הָרְעָה** כי חזרו בתשובה ועשו כדבר המלך **וְיִנָּחֵם** ונתחרט **הָאֱלֹהִים** [דברה תורה כלשון בני אדם] (אב"ע) **עַל-הָרְעָה** על הגזירה (מ"ד) **אֲשֶׁר-דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת-לָהֶם וְלֹא עָשָׂה:**
יא וְיִרַע התעצב אל ליבו ונעשה רע לו **אֶל-יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה** אמר עכשיו יאמרו הגויים שאני נביא שקר (רש"י) **וְיִחַר לּוֹ** בעבור ישראל שעדיין ישראל לא חזרו בתשובה (רד"ק): **ב וְיִתְפַּלֵּל אֶל-יְהוָה** קח נא את נפשי, והוסיף בתחילת תפילתו **וַיֹּאמֶר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא-יְהִי דְבָרִי עַד** בעוד **הָיִוְתִי יוֹשֵׁב עַל-אֲדָמָתִי עַל-בֶּן קַדְמָתִי לְבָרַח תְּרִשִּׁישָׁה** טרם תבוא לי הנבואה פעם שנית **כִּי יִדְעָתִי** מאז שהם יחזרו בתשובה לא תחריבם **כִּי אַתָּה אֵל-חַנוּן וְרַחוּם אֲרַךְ אַפַּיִם וְרַב-חֶסֶד וְנָחַם עַל-הָרְעָה** [יג] ובזה תוסיף כעסך על ישראל בראותם כח התשובה ולא לוקחים

עיונים והארות

גזר דינו של אדם, צדקה, צדקה, צדקה, שנוי השם, ושנוי מעשה, צדקה דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם ויצאם... שנוי מעשה דכתיב וירא האלקים את מעשיהם וגו'. ויש אומרים אף שנוי מקום, שנאמר ויאמר ה' אל אברם לך לך והדר ואעשך לגוי גדול, ואידך הוא זכותא דארעא דישאל דקא גרים (ר"ה כ"א). שנו רבותינו, סדר תעניות כיצד, מוציאין התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר מקלה על גבי תיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין, וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו, וקץ שבהם אומר לפניהם דברי כבושים, אחינו לא שק ולא תענית גורמים, אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שנאמר וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם, ואומר ויתכסו שקים האדם והבהמה, מאי עבד, אסרו הבהמות לחוד וולדות לחוד, אמרו לפנינו, רבוננו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמין אל אלו. ויקרא אל אלקים בחזקה, מאי אמור, אמר שמואל אמרו לפנינו, רבוננו של עולם עלוב ושאינו עלוב, צדיק ורשע, מי נדחה מפני מי. וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס, אמר שמואל אפילו גזל מריש ובנאו בבירה מקעקע הבירה ומחזיר מריש לבעליו, ופליגא דר' יוחנן, דא"ר יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו, בשידה תיבה ומגדל לא החזירו (תענית ט"ו).

[1] רבי נחוניא בן הקנה אומר תדע לך התשובה, מפרעה שמרד בהקב"ה מאד, מי ה' אשר אשמע בקולו, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה, מי כמוכה באלים ה', והצילו הקב"ה מן המיתה לספר כה גבורתו, שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתך, ומלך בנינוה, ואנשי נינוה כותבים כתבי עמל וגו' וזוה"ק, ומתעבים במשכב זכור, ושלח הקב"ה יונה להתנבא עליה להחריבה, ושמע פרעה ועמד מכסאו וקרע בגדיו ולבש שק והכריז בכל עמו שיצומו כל העם שלשה ימים, והעמיד אנשים לבד ונשים לבד, וכן בהמה מצד אחד וילדיה מצד אחד, והילדים רואים שדי אמם ובוכים, וגם אמם רואים הילדים ובוכים, והיו יותר משנים עשר רבוא אדם, וינחם ה' על הרעה אשר דבר, ארבעים יום האריך אפו עד ארבעים יום ששלח ליונה לנינוה, ולאחר ארבעים יום שבו לדרכיהם הרעים יותר מן הראשונים, ונבלעו המתים בשאול תחתיה, שנאמר מעיר מתים ינאקו (פדר"א).

[יא] ויקראו אל אלקים בחזקה - מהו בחזקה, אר"ש בן חלפתא חציפא נצח לבישא, כל שכן לטובו של עולם, ועמד מלך מכסא מלכותו וכו', והגביהו יונקי שדים שלהם כלפי מעלה, ואמרו להקב"ה בכבי גדול עשה בשביל אלו שלא חטאו, ביום שלישי חזרו כולם מדרכם הרעה, אפילו מציאה שאדם מצא בשדות ובכרמים בשווקים וברחובות החזירו לבעלים, ואפילו לבנים של גזל שבנו בפלטיין של מלך סתרו הפלטיין והחזירו הלבנים לבעלים, וכל כרם וכרם שהיו בו שתי נטיעות או שני אילנות מן הגזל עקרום והחזירו לבעליהם, וכן בגד שהיו בו שתי פקעיות של גזל קרעו הבגד והחזירו, עשו משפט וצדקה, וכל עבירה שבידו מתודה ומקבל עליו דין תורה, אם סקילה סקילה, אם שרפה שרפה, ואפילו מכר אדם לחברו בית הורבה ומצא בו ממון וכו', מה היה עושה הדיין, בקש שטר של אותה הורבה ומצא ל"ה דורות, ומצא יורש לאותו האיש שהטמין אותו ממון והחזירו לבעליו (ירושלמי תענית פרק ב').

[יב] וירא אלקים את מעשיהם - א"ר יצחק ארבעה דברים מקרעין

[יג] כיון שראה הקב"ה באנשי נינוה ששבו מדרכם נח מכסו, ועמד מכסא דין וישב על כסא רחמים, ונתרצה ואמר סלחתי. מיד נפל יונה על פניו ואמר, רבוננו של עולם יודע אני שחטאתי לפניך, מחול לעוני שברחתי לים שלא ידעתי כח גבורתך ועכשו ידעתי, שנאמר ידעתי כי אתה א-ל חנון ורחום. אמר לו הקב"ה אתה חסת על כבודי וברחת מלפני לים, אף אני חסתי על כבודך והצלתיך מבטן שאול. ומרוב חמה שהיה כמעט הדגה נשרף בגדו ומעילו ושערותיו, וזבובין ויתושין ונמלים ופרעושים שרויים עליו ומצערין אותו עד שבקש נפשו למות, שנאמר וישאל את נפשו למות, מכאן אמרו, כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו או

מוסר ולכן היה קשה עלי הנבואה (רד"ק, מ"ד): **ג וְעַתָּה יְהוָה הוֹאִיל וְכךָ הוּא קַח-נָא אֶת-נַפְשִׁי מִמֶּנִּי** שלא אראה ברעת ישראל (רד"ק) **כִּי טוֹב מוֹתֵי מַחֲיִי: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב** האם על חוזה הטוב שאני עושה להם **תָּרַח לָךְ** (רד"ק בשם י"ט) וי"ט וכי באמת אתה כועס חזק, וכוונתו לומר שעוד יראה לו אות שלא נכון שחרה אפו על שסלה לשבים (רד"ק): **ה וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן-הָעִיר וַיֵּשֶׁב מִקְדָּם** ממזרח **לָעִיר וַיַּעַשׂ לּוֹ שָׁם סֶפֶה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַצֶּלַע עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה מַה-יְהִיָּה בָּעִיר** אולי לא יעמדו בתשובתם ותחזור הגזירה עליהם (רד"ק): **ו וַיִּמַּן** הזמין (ת"י) והצמיח (רד"ק) **יְהוָה-אֱלֹהִים** עשב בשם **קִיקְיֹון** שעליו גדולים ורחבים (מ"ד) **וַיַּעַל | מֵעַל לַיּוֹנָה לְהַיּוֹת צֶלַע-עַל-רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לּוֹ מִרְעָתוֹ** מהום השמש (רש"י) **וַיִּשְׁמַח יוֹנָה עַל-הַקִּיקְיֹון שִׁמְחָה גְדוֹלָה** [יד] שמראים לו מן השמים שטוב עשה שעזב העיר (מלבי"ם): **ז וַיִּמַּן** (ת"י) **הָאֱלֹהִים** [מידת הדין] **תּוֹלַעַת בַּעֲלֹת הַשָּׁחַר לְמַחֲרַת יוֹם שִׁמְחָתוֹ** (אב"ע) **וַתֵּן: ח תַּחֲכָה הַתּוֹלַעַת אֶת-הַקִּיקְיֹון** ממקום יניקתו (רד"ק) **וַיִּיבֹשׁ: ח וַיְהִי | כּוֹרֵחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּמַּן** הזמין (ת"י) **אֱלֹהִים רֹיחַ קָרִים** מזרחית (אב"ע) חזקה **הַרִישִׁית** שמחרישה את האזוניים מרוב שאונה (אב"ע) **וַתֵּן: ו והכתה קרני הַשֶּׁמֶשׁ עַל-רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּה** נשאר בלי הרגשה (מ"צ) **וַיִּשְׁאַל** שאל וביקש **אֶת-נַפְשׁוֹ** שתיפרד מגופו **לְמוֹת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתֵי מַחֲיִי** כי סבל יסורים קשים (מ"ד): **ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-יוֹנָה הַהֵיטֵב** האם מאוד (מ"ד) **תָּרַח-לָךְ עַל** אובדן **הַקִּיקְיֹון** והרי הוא דבר קל ולא כדאי להצטער עליו (מלבי"ם) **וַיֹּאמֶר הֵיטֵב תָּרַח-לִי עַד שֶׁאֲבַחַר בְּמוֹת עֲבוֹר זֶה** (מ"ד): **י וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה אֲתָה חֹסֶת וְנִצַּעַרְתָּ עַל** אבידת **הַקִּיקְיֹון אֲשֶׁר אֲתָה לֹא-עָמַלְתָּ בּוֹ** בחרישה וזריעה והשקיית מים (רש"י) **וְלֹא גִדַּלְתָּ שָׁבִין-לַיִלָּה** אחד **הָיָה וּבִן-לַיִלָּה** שאחריה **אָבָר** (מ"ד): **יֵא וְאֲנִי לֹא אָחוּס עַל-נִינּוּהָ** אפי' שיש שם הרבה עובדי ע"ז אבל הוא (מלבי"ם) **הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֵשׁ-בָּהּ הַרְבֵּה מְשֻׁתִּים-עֹשְׂרֵה רַבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע בֵּין-יְמִינֹו לְשִׁמְאֹלוֹ** שהם ילדים קטנים ואין להחשיב להם עוון **וַיִּבְהַמָּה רַבָּה** שאין ראויים לעונש, ועל כל אלו ראוי לחוס ולחמול (רד"ק):

יח מִי-אֵל כְּמוֹד נִשְׂא עֹון סוֹלַח עוֹנוֹת וְעֵבֵר עַל-פֶּשַׁע אינו עומד על הפשע להעניש בו אלא מעביר מעליו כאילו לא ראה אותו **לְשִׂאֲרֵית נַחֲלָתוֹ** לאותם יהודים שישארו בביאת הגואל **לֹא-הֶחֱזִיק לְעַד אָפוֹ** גם כשכועס אינו מחזיק כעס אלא מתרצה מיד (מ"ד) **כִּי ה' חִפְּץ לַעֲשׂוֹת חֶסֶד** כי **הוּא טוֹב לְכָל: יט ה' יִתְבַּרַךְ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ** כאשר מאז **יִכַּבֵּשׁ** ויתפוס בחזקה **עוֹנֵתֵינוּ** שלא יגיע שום עונש עליו בעתיד **וְתִשְׁלֵךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל-חַטָּאוֹתָם** העוונות ישכחו כאילו נזרקו למים עמוקים (מ"ד): **כ וַתֵּתֵן אִמֶּת וְתִאֲמַת לָנוּ** את ההבטחות שהבטחת **לְיַעֲקֹב "כִּי לֹא אֶעֱזָבךָ" חֶסֶד לְאַבְרָהָם** והיא תהיה

עיניים והארות

הקב"ה, ואמר לו, יונה מפני מה אתה בוכה, יש לך צער על זה שלא גדלתו ולא הכנסת בתוכו ולא השקית בו מים, לילה אחד היה ולילה אחת יבש כך חסת עליו, ואני לא אחוס על נינה העיר הגדולה. באותה שעה נפל על פניו ואמר, הנהג עולמך במדת רחמים, דכתיב, כי לה' אלקינו הרחמים והסליחות (פדר"א).

להחזירו בתשובה ואינו מחזירו בא לדי צער (פדר"א). [יד] מה עשה הקב"ה, העלה קיקיון על ראש יונה בלילה, ובשחרית עלו עליו רע"ה עליו וצל כל עלה ועלה ארבעה זרת ומטה, ארבעה אנשים יכולים לישוב בצלו תחת הקיקיון לכבוש את השמש. זימן הקב"ה תולעת והכה את הקיקיון ויבש ומת, וזבובין ויתושין שרויין עליו ומצערים אותו מכל צדדים עד שבקש נפשו למות, באותה שעה זלגו עיניו דמעות כמטר לפניו

תשלום לחסדיו של אברהם שאמר לבנו לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט כְּאִשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבֹתֵינוּ מִיָּמֵי קָדְם־בשנים

קדמוניות בעת העקדה שעקד את יצחק בנו שאמרתי "בי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשית" וכו' כי ברך אברכך וארבה ארבה את זרעך ככובי השמים

וכו' ויירש זרעך את שער אויביו (רש"י) ❖

